

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Italština

autor: Andrzej Palec

název: Existenciální tematika

ve Foscolově románu

Le ultime lettere di Jacopo Ortis

vedoucí: Doc.PhDr.Jiří Pelán

díplomová práce

2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci
vypracoval samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.

Podpis:

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'A. J. P.', written in a cursive style.

OBSAH

I.	ÚVODNÍ SLOVO	1
II.	BLIŽŠÍ SEZNÁMENÍ	
1.	Historický nástin	7
2.	Život a dílo Ugo Foscola	13
3.	Pohnutý osud románu	19
III.	JACOPO ORTIS POD DROBNOHLEDEM	
1.	Úvod do problematiky	23
2.	Intimní autoportrét a útěk	25
3.	Existenciální problematika postavy Jacopa Ortise	27
4.	Outsider, rozervanec nebo inetto?	30
5.	Vývoj člověka po boku literární postavy	35
6.	Přehnané ambice	43
7.	Nešťastná láska jako trám	46
8.	Závěrečné slovo k postavě	49
IV.	ANALÝZA ROMÁNU	
1.	Epistolární román	50
2.	Nalezené rukopisy	52
3.	Tajemno a ozvláštňující techniky	54
4.	Struktura a dějová osnova	58
5.	Komentovaný děj románu	62
6.	Ztracen v inspiracích	80
7.	Inspirován životem	87
8.	Doplňující citace	92
V.	BRATŘI V TRIKU	104
1.	Povedená trojka	105
2.	Hezounký ošklivka na druhou	108
3.	Lhostejní Ardengové	110
VI.	SLOVO ZÁVĚREM	114
VII.	RIASSUNTO	116
VIII.	BIBLIOGRAFIE	121

I. ÚVODNÍ SLOVO

"Ma gli occhi miei erano sempre nel pianto; e tutti i miei pensieri
nella oscurità; e l'anima mia nuotava nel dolore."

Ugo Foscolo ¹

1. Seznámení s románem

Foscolův román *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* se hned z několika hledisek najednou vymyká ostatním dílům, které v tehdy ještě nesjednocené Itálii vznikaly. Román, jenž stojí na pomezí epistolárního a deníkového románu je zrcadlem nepokojného mladíkova nitra a zápasu o pevné a důstojné místo v tomto nehostinném světě. Navíc je vlastně prvním moderním románem italské literatury a Jacopo Ortis první moderní postavou, jenž bude mít časem celou řádku následovníků zmítaných podobným údělem a nakažených podobnou nevyhléditelností. Do děje vtahující ich-forma vyprávění, tragický osud hlavního protagonisty, značná míra autobiografie a zasazení příběhu do zajímavého historického kontextu, to je jen krátký výčet toho, co činí román stále zajímavým a přínosným, přestože od vydání finální podoby uplyne brzy již dvě stě let (1816). Román spojuje prvky (pre)romantismu (importovaného po vzoru Anglie a Německa) s prvky neoklasicismu a je živým příkladem vzájemného souboje a dialogu obou těchto stylů. Preromantické prvky jsou tu přítomny nejen v podobě lyrických líčení přírodních jevů a citových vzplanutí, ale zejména již modernějším pojetím samotné postavy Jacopa Ortise. Ten už je typickým moderním hrdinou zrcadlícím chaos a neproniknutelnost světa, nemocen

---

¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.119.

a nakažen nevyhlášenou touhou po nedosažitelném. Ovšem spor obou těchto uměleckých směrů neutichá ještě několik desetiletí po Foscolovi. Často se může zdát, že je u konce a vše mluví zdánlivě ve prospěch romantismu, ovšem pak se najde někdo (například Leopardi), kdo dokáže klasicismu dodat nový dech a obohatit jej o nové prvky a vrátit tak zpět do hry.

V mnohých ohledech tedy román můžeme dodnes vnímat jako aktuální a přínosný, přestože pohled kritiky nebyl nikdy zcela jednoznačný a hodnota tohoto románu byla často vzhledem k Foscolově básnickému dílu podceňována i přeceňována podle aktuální společenské potřeby a podle klíče, kterým byl v danou chvíli právě nahlížen. Ovšem tato nejednoznačná uchopitelnost díla má jistě svá opodstatnění. Román je pokusem o poměrně komplexní univerzální dílo, přesahuje čistou formu epistolárního románu (navíc obsahuje například různé vnořené příběhy), skýtá širokou škálu nejrůznějších rovin a možných úhlů pohledu, ovšem ne ve všech pasážích je stejně vyrovnaný. Najdeme zde rovinu filozoficko-existenciální, Jacopova pesimistická vize lidského údělu předjímá pozdější dílo G.Leopardiho a má mnoho shodných rysů s dílem mladšího A.Schopenhauera. Dále zde nacházíme kulturně-historicko-politickou rovinu v níž Jacopa, potažmo samotného Foscola trýzní pohled na kulturní a historický úpadek v konfrontaci se vzpomínkami na zašlou slávu své země, apeluje tak v první řadě na osobní ryzost, angažovanost a národní uvědomění, dále rovinu esteticko-uměleckou, kde se vyznává z lásky k dílům věhlasných umělců a literátů a sklání se také před nevyčerpatelnou invencí a nedostižnou dokonalostí umělkyně největší, totiž před Matkou přírodou, přestože v otázkách lidského údělu a bytí vnímá její roli spíše jako macešskou než mateřskou.

Jednotící dějová linka velmi poutavě zasazuje příběh do pohnutého a naléhavého období přelomu 18. a 19.století (počínající střízlivění z ideálů Velké francouzské revoluce

a zlatý věku Napoleonské expanze, jinak také období po dohodě v Campoformiu, období častého bezpráví a unáhlených rozsudků, kdy si o budoucím sjednocení Itálie mohli všichni nanejvýš tak nechat zdát nebo v něj potají doufat). Tento historický rámec dodává příběhu nový rozměr a jakýsi punc zvláštnosti protkaný tušením záhadnosti a dobrodružství.

Klíčová slova příběhu jsou následující: vyhoštění, samota, odcizení, hledání sebe sama, návrat k přirozenosti a zkoumání svého nitra, frustrace z nereálných a nedosažitelných životních cílů, nenaplněná osudová láska, útěcha v přátelství, beznaděj, láska k umění, k vlasti, smrt...

Je jasné, že Foscolovi jde o mnohem více než jen o „pouhé“ dojemné vylíčení osudu jedné nešťastné lásky, i když tvoří jeden z neodmyslitelných pilířů románu. Foscolovi jde především o to, aby stvořil a barvitě vykreslil komplexní a uvěřitelný obraz jednoho marného zápasu mladé nepokojné duše v celé své složitosti od jeho počátků až po neslavný konec. Před našima očima Foscolo rozehrává jedinou velkolepou filmovou scénu - křížovou cestu člověka z masa a kostí, na niž jej přivedly okolnosti a osud, jež mu dopřejí sotva pár milostivých okamžiků oddechu a zastavení a jež jej postupně vedou do stále méně záviděníhodného postavení a přibližují neodvratnému konci. Nám nezbyvá než proměnit se v tiché svědky tohoto procesu Jacopova vyhasínání a pozbývání veškerých ideálů a iluzí. Osud se nezlomí ani tehdy, když se Jacopo ocitá až na samé hranici svých psychických sil a my všemi smysly vnímáme, jak sténá a brodí se ve vlastním potu a krvi. Naopak, strhává z něj i ty poslední cáry šatů a nedopřává mu ani jedinou úlevu, jako by hledal pomyslnou tenkou a nejzazší hranici mezi tím, kdy je ještě Jacopo ochoten a schopen svůj úděl snášet a mezi tím, kdy bude definitivně zlomen a začne upřednostňovat únik formou dobrovolné smrti před tímto nedůstojným přežíváním.

Román je tedy převážně Jacopovou intimní osobní zповědí prostřednictvím dopisů adresovaných svému příteli Lorenzovi Alderanimu. Přičemž obě postavy Jacopa i Lorenza chápeme jako Foscolova alter ega, jeho otisk hledejme někde uprostřed mezi nimi, celým románem je protkán dialog obou postav, jako by se Foscolo různými argumenty a námitkami pokoušel přesvědčit sám sebe a najít objektivní a finální stanovisko k oprávněnosti Jacopovy volby. Něco obdobného bychom mohli hledat třeba i u Pirandella, který se přímo vtěloval do nejrůznějších postav svých divadelních her. Na tomto místě jistě není od věci zmínit Svevem vřele doporučovanou očištnou hygienu formou každodenního deníkového psaní a „vypsání“ se tak ze svých (negativních) prožitků. V tom spočívá i Jacopova jediná úleva, v možnosti svěřit své myšlenky papíru nebo příteli a tak vše alespoň na určitý čas odsunout a umístit někam mimo sebe. I samotný Goethe se údajně snažil psaním Utrpení mladého Werthera odvrátit od svých sebevražedných choutek (přitom paradoxně sám tímto dílem vyvolal vlnu sebevražd). Bez zajímavosti není ani fakt, že Foscolo do románu implementuje dokonce i několik reálných dopisů ze své osobní korespondence, což nám potvrzuje opět značný autobiografický podíl v tomto románu.

Když už jsme ovšem zmínili Goetheho, zmiňme se v krátkosti také o Foscolových inspiracích, bez jejichž notného přispění by Foscolův román vypadal úplně jinak nebo by dost možná ani nebyl vzniknul.

Právě Goetheho *Utrpení mladého Werthera* a Rousseauův román *Julie aneb Nová Heloisa* jsou těmi nejvlivnějšími vzory a základními stavebními kameny románu. Jejich vliv je natolik silný, že mnohým zastřel zrak a znemožnil rozpoznat skutečnou originalitu a svébytnost Foscolova díla, mnozí v něm spatřovali pouze vyumělkovaný hybrid a kompilát několika děl dohromady a směsky vypůjčených myšlenek k tomu navrch. Skutečná hodnota románu však spočívá v tom,

že se do „vypůjčené“ koncepce a okopírovaného hlavního motivu podařilo Foscolovi zdařile zakomponovat hned několik dalších (a u jeho předchůdců ne až tolik rozvinutých) obohacujících rozměrů, v tuto chvíli postačí zmínit například ideově a filozoficky bohatou složku románu, kterou Foscolo oproti předchůdcům značně prohloubil a povýšil. Sám Foscolo svou inspiraci do jisté míry přiznává, a to nejen v dopise ze 16.ledna 1802 samotnému Goethemu, ale i v několika pozdějších doslovecích ke svému románu.

Je vůbec zajímavé, že zejména německý vliv se projevuje často jako osvěžující a blahodárny pramen pro celou řádku těch nejvýznamnějších italských spisovatelů, kromě samotného Foscola jmenujme například Leopardiho, Vergu, D'Annunzia, Tarchettiho, Sveva, Dossiho, Pirandella apod. Některým z nich sice znalost němčiny nebo pobyt v Německu umožňovaly, aby se mohli obohacovat plody paralelní kultury, ovšem jistě to nebylo pravidlem. Předpoklad, že všichni tato díla znali a pilně studovali je mylným. Ostatně to ani nebylo dost dobře možné, dávno jsou pryč doby, kdy italská kultura udávala směr ostatním, nyní stojí spíše na periferii dění a díla například J.W.Goetheho (1749-1832), E.T.A.Hofmanna (1776-1822), A.Schopenhauera (1788-1860), R.Wagnera (1813-1883), F.W.Nietzscheho (1844-1900), S.Freuda (1856-1939) či třeba C.G.Junga (1875-1961) se do evropského povědomí dostávala mnohdy až se značným zpožděním, proto častou myšlenkovou spřízněnost určitých autorů nemusíme nutně připisovat znalosti toho a toho konkrétního díla, ale spíše určitému sdílenému ideovému klimatu a atmosféře doby, která byla těmito myšlenkami doslova napěchovaná a mnozí se do ní dokázali vcítit a vnést ji do svého díla.

V neposlední řadě nemůžeme opomenout ani fakt, že Foscolův román má svou vlastní bohatou a pohnutou historii, která komplikované situaci tehdejší Evropy rozhodně nezůstává nic dlužna. Foscolo text mnohokrát přepracovává a rozšiřuje,

potýká se s problémy s pirátskými edicemi i cenzurou, která shledává dílo kontroverzní a pobuřující. Zkrátka dílo nám roste a dozrává se svým autorem, osud tomu asi chce, aby první verze románu dělily od finální podoby téměř celé dvě dekády.

S románem se ztotožnila generace italského romantismu, o něco později také především generace Risorgimenta, která oceňovala přínos románu nejen v podobě usilování o národní uvědomění a buditelství, ale předmětem obdivu byl také moderní jazyk románu (próza psána téměř básnickým jazykem, z lexikálního hlediska potlačené výrazy převzaté z francouzštiny).

Zatím jsme si načrtli jen něco málo ze základní problematiky románu, brzy se vrátíme k hlubší analýze jak románu, tak zejména postavy Jacopa Ortise, ovšem ještě předtím se budeme intenzivně zabývat několika dalšími neméně důležitými záležitostmi.

II. BLIŽŠÍ SEZNÁMENÍ

1. Historický nástin

Politická situace v Evropě od počátku 18.století do 2.poloviny 19.století

Od svého počátku znamená celé 18. století pro starý kontinent předzvěst nové epochy, svět se nenávratně mění a akceleruje bouřlivěji než kdy předtím. Zemědělská a první průmyslová revoluce jenž se postupně rozšiřuje z Anglie do zbytku Evropy (i když často s obrovským zpožděním) na straně jedné, na straně druhé usilování o změnu třídního a společenského uspořádání a zánik feudálního systému odstartovaného Velkou francouzskou revolucí, to jsou ty nejdůležitější události vytržené z kontextu dějin 18.století. Pro úplné pochopení je však nezbytné zmínit také následující události 1.poloviny 19.století: Napoleonovy válečné výboje a snaha o ovládnutí Evropy (1797-1815), jeho definitivní porážka (1815), následná restaurace, snaha vítězných mocností o znovunastolení poměrů a hranic z roku 1790, návrat Bourbonů na francouzský trůn. Situace v Evropě pozvolna spěje k revolučním nepokojům a vlnám národního uvědomění po celé Evropě, které přinese zejména rok 1848. Mnohé z nich budou potlačeny, ale jedno je jisté, přes veškeré snahy již Evropa nebude nikdy takovou, jakou byla před rokem 1789.

Italské státy spojené s osudy Jacopa Ortise
a Uga Foscola

Postavu Jacopa Ortise stíhá podobný osud jako Uga Foscola. Oba se ve svém životě setkávají s problémem, který se jim nepodaří uspokojivě vyřešit, totiž najít pevný opěrný bod, jako by oba snad ani nikam nepatřili a neměli právo na žádný domov ani zázemí, kde by mohli znovu doplňovat své síly, jejich siluety zahlédneme vždy jen na okamžik a jako dva rozmazané body uprostřed horečnatých cest bez cíle.

Nejen pro lepší představu během pozdějšího sledování osudu obou, si nyní zopakujme značně proměnlivou historickou situaci tehdejších italských států a uvědomme si, že mnohá města tehdy nedělila zdaleka jen vzdálenost...

Období před Velkou francouzskou revolucí

18. století osvícenství přineslo změny a reformy řadě italským státům, ovšem s různou úspěšností, intenzitou a dobou trvání.

Pod Habsburskou nadvládou se postupně dostala Lombardie, Toskánsko a Modena. Marie Terezie a Josef II. se snažili být osvícenými panovníky ze všech svých sil, obklopovali se řadou odborníků, za jejich vlády bylo dosaženo mnoha úspěšných reforem: zemědělské reformy (mj. zahájeno pěstování morušovníku), budování zavlažovacích kanálů a cest (alpská vozová cesta), omezeny výsady šlechty, zavedeny daňové reformy, podniknuty četné kroky proti církvi (zrušení mnoha klášterů, rozpuštění jezuitského řádu, potlačení církevní cenzury, zrušení inkvizice), podpora školství (posílena univerzita v Pavii, knihovny), dále změny v oblasti práva (zrušení mučení, mj. se Toskánsko může pyšnit evropským prvenstvím zrušením trestu smrti), atd. atd.

Na Sicílii, v Neapoli a Parmě vládli španělští Bourboni, potomek Ludvíka XIV. - Karel III. Bourbonský byl méně úspěšný

co se týče fiskálních reforem, zato dosáhl mnohého na úkor církve.

Piemont se dokázal aktivně podílet na tehdejší politice, chytrou politikou a šťastnou rukou při hledání válečných spojenců získal nejprve nezávislost na Francii a pak i další území. Jen reformy tu zůstaly někde v půli cesty, jelikož sami savojsští monarchové zůstali někde napůl mezi absolutismem a osvícenstvím.

Papežský stát byl jedním z nejzaostalejších vůbec, Řím plný žebráků, rozsáhlá území zpustošená malárií, ospalý venkov, živější města na okrajích státu (Ancona, Bologna) vyčkávala zase vhodnou příležitost, aby se mohla odtrhnout. Co se týče reforem, jistým příslibem mohl být papež Pius VI., ovšem málo úspěšným, jelikož jak se zdá, v tomto zpátečnickém státě nebyl nikdo na žádné novoty příliš zvědavý...

Svobodné státy Janov, Lucca, Benátky přečkaly tato období v podstatě bez jakýchkoli reforem. Janov přišel o Korsiku, Benátky prožívaly svůj pozvolný úpadek, celá moc zůstala v rukou asi padesáti nejzámožnějších rodin, ostatní šlechta tzv. Barnabotti čelila značným finančním těžkostem. Okolní území Benátska bylo značně zanedbané a zaostalé, chyběly například hlavní cesty apod., vládnoucí benátská oligarchie totiž považovala pevninu spíše za přívěsek hlavního města, nehodný pozornosti a dalšího rozvoje, mnohá města proto projevovala odstředivé tendence.

Ohlasy Velké francouzské revoluce

Všechny osvícenské reformy které na území Itálie provedeny být měly, v roce 1789 již dávno provedeny byly, ti, kteří sympatizovali s Velkou francouzskou revolucí se nyní přikláněli spíše k radikálnějším řešením. Ovšem až ta nejmladší generace se za věc francouzských ideálů

postavila horlivěji. Na mnoha místech se pokusila rozpoutat revoluční vzpoury v letech 1794-95 (Piemont, Bologna, Palermo, Sardinie), ovšem nebyly dobře organizované, v zárodcích se je podařilo potlačit a někteří původci vzpoury, dvacetiletí studenti, čtenáři Rousseaua a obdivovatelé ústavy z roku I., byli nemilosrdně popraveni.

Dvě období napoleonské Itálie a historický kontext románu *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*

Od května 1796 do dubna 1797 se Napoleonovi podařilo obsadit celou severní Itálii, přitom značnou částí obyvatelstva je vítán jako osvoboditel poloostrova. Nově vzniklou Zapádkou republiku (1797) pohltí sotva po pár měsících od vzniku ještě rozsáhlejší republika Cisalpínská (1797), Napoleon zde zavádí systém po vzoru ústavy z roku III., ovšem naděje na sjednocenou Itálii pohasínají velmi záhy. Jednak vznikem samostatné Ligurské republiky (1797) a zejména pak dohodou v Campoformiu (17.10.1797), kdy jsou navzdory protestům vlastenců Benátky s celým svým územím postoupeny Rakousku-Uhersku. Mnozí včetně Foscola procitají z bezmezné adorace Napoleona a touto „zradou“ si lépe uvědomují, kterak si Napoleon hledí pouze svých cílů a zájmy Itálie jsou mu ne-li přímo ukradené, tak naprosto vedlejší.

Poznámka k historickému pozadí Foscolova díla.

Jacopo Ortis by vlastně s trochou nadsázky mohl být jedním z oněch studentů, jejichž nepokoje byly (1794-5) tvrdě potlačovány, jak jsme se již zmínili výše. S tím rozdílem,

že Jacopův příběh se otevírá s 2-3 letým zpožděním, právě v předvečer dohody v Campoformiu.

Jacopo je stíhán pro údajnou protistátní rozvratnou činnost, začátkem října 1797 musí utéci z Benátek, stává se tak ze dne na den štvancem, aby se ukryl před pronásledujícím režimem a unikl jistě velmi krutému trestu. Útočiště nachází na nedalekých Euganejských pahorcích (pozn. 1. Jacopův dopis již z Euganejských pahorků je datován 11.10.1797 - pouhých 6 dnů před dohodou v Campoformiu), zde je rozhodnut vyčkat po nezbytně dlouhou dobu, dokud se situace neuklidní. Je důležité zmínit, že Jacopo netouží po ničem tolik jako právě po osvobození a sjednocení vlasti. Touží po velkém smysluplném úkolu, který by jej učinil nesmrtelným v očích ostatních, ale který by především vtiskl smysl a trvalou hodnotu jeho životu před ním samotným. Pokud by to bylo nezbytné, neváhal by pro obecné dobro obětovat ani vlastní život. Pokud však není možné vlast sjednotit ani navrátit jí bývalý lesk, pak by ji snad alespoň mohl pomoci uchránit před kulturní zkázou vytvořením věčného literárního díla po vzoru nepřekonaných děl jeho duchovních otců (Dante, Petrarca, Alfieri). Na závěr zbývá dodat, že Jacopo není rozhodně slepým obdivovatelem Francouzské revoluce ani Napoleona (po 17. říjnu roku 1797 toto tvrzení platí dvojnásob).

Ale ještě zpátky k Napoleonovi: Nepříjemnou situaci dovršuje akt, kdy Francie anektuje ke všemu ještě Piemont (1799). Vznikají ještě další dvě republiky Římská (1798) a Neapolská (1799). Italské tažení se ale začíná Francouzům vymykat z rukou, toho využijí vojska Rakouska-Uherska, setkávají se s vnitřní podporou, následují lidové vzpoury a protifrancouzské akce a Francouzi jsou po několika měsících vytlačeni z poloostrova.

Když se Napoleonovi roku 1800 podaří porazit Rakušany v bitvě u Marenga (na území Itálie), dostává tak další impuls

k dobytí poloostrova. Neváhá ani okamžik, lid potřebuje zejména klid a stabilitu, kterou jim Napoleon může zajistit, Zakládá Italskou republiku (1802), po získání titulu císaře mění republiku na Italské království (její území odpovídalo rozloze dřívější Cisalpínské republiky plus postupně získává další území: Benátsko (1806), Marky (1807) a Tridentsko (1809). Jelikož se román *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* odehrává pouze v rozpětí let 1797-1799, následující léta Napoleonovy nadvlády již zmíníme jen v krátkosti. Zprávy o neúspěšném Bonapartově tažení do Ruska (1812) a porážce spojeneckými armádami u Lipska (1813) svědčí o mnohém ještě před jeho definitivním pádem. Stoupenci Napoleona v Miláně (jeho nevlastní syn E.Beauharnaise) a v Neapoli (Joachim Murat) se snaží křečovitě udržet u moci za každou cenu - nejlépe nezávisle na císaři. Ovšem Itálie se postupně stává silně nestabilní, je zaplavena různými sektami a tajnými spolky (Adelfia, karbonáři, Guelfia), které se ve své podstatě dají interpretovat jako vnitřní ztělesnění touhy po nezávislosti a ústavnosti. Ovšem veškeré tehdejší snahy vlastenců jsou neorganizované, Itálie zjevně není k tomuto velkému činu ještě připravena, a tak brzy přichází rok 1815, s ním restaurace a návrat ke starým pořádkům. Na období Risorgimenta a konečné sjednocení Itálie tolik vytoužené nejen Foscolem si budou všichni muset ale ještě několik desítek let počkat.

2. Život a dílo Ugo Foscola

Ugo Foscolo, vlastním jménem Nicolò Foscolo, se narodil na řeckém ostrově Zante² 6.února 1778³, v roce znamení psa podle čínského horoskopu, jako nejstarší ze čtyř sourozenců. Otec Andrea byl lékařem, matka Diamanthina Spathis byla již vdovou. Prvního vzdělání se Foscolovi dostává v semináři ve Splitu, kde byl v nemocnici zaměstnán i jeho otec, ten však v roce 1788 umírá. Aby matka všechny věřitele uspokojila, přichází o celé věno, posléze odjíždí do Benátek kvůli dalším rozjednaným záležitostem. Ugo se svými sourozenci ji však mohou následovat až v roce 1792. V Benátkách navštěvuje Ugo školu S.Cipriano, ještě později pak přednášky na univerzitě v Padově. Pravděpodobně je záhy uveden do salónu krásné Isabelly Teotochi Albrizzi, která jej okouzlí. Zde se poprvé setkává s tehdejší smetánkou benátské společnosti, poznává například literáty I.Pindemonta (kterému později věnuje svou báseň *Dei Sepolcri*) a M.Cesarottiho, jednoho z představitelů tehdejší "l'academia dei Granelleschi"⁴. Ugo se stává vášnivým čtenářem Ossiana a zejména pak Alfieriho. Začíná psát svá první díla a úspěch se dostaví ihned s jeho první tragédií *Tieste* (1797) ve značně Alfierovském duchu. Ta je uvedena v benátském divadle Sant'Angelo a dočká se hned osmi úspěšných repríz, což Foscolovi přináší regionální věhlas. Události spojené s dohodou v Campoformiu (1797) nese velmi těžce, Eugenio Donadoni k tomu dodává:

---

² řecky Zakynthos byl v té době jednou z benátských kolonií.

³ Ve stejném roce kdy umírá Jean Jacques Rousseau (1712-1778).

⁴ Tato literární akademie „Zrnek“ pokračovala v podstatě ještě v klasicistické tradici Arkádie a stála v opozici proti šířící se osvícenské kultuře. M.Cesarotti měl mimo jiné významný vliv při utváření Foscolovy preromantické senzibility.

„Da lì nacque in lui quella diffidenza, se non pur quell'odio, verso il Buonaparte e la democrazia francese, che non lo abbandonò mai più; di lì sgorgò, o trovò conferma, il suo desolato credo pessimistico: che il mondo è dei forti e degli astuti. Di lì sorse il concetto che l'Italia non deve attendere la sua risurrezione che da sè e dalle sue energie.“⁵

Foscolo odchází do Milana, kde se znovu setkává s přítelem Vincenzem Montim a poznává mimo jiné také Giuseppe Pariniho. Stává se zde redaktorem časopisu *Monitore italiano*, než je jeho činnost vládou pozastavena.

Aniž by jeho snahy byly opětovány, zamilovává se do ženy V.Montiho, Terezy Pichlerové. Následuje krátký pobyt v Bologni, kde Foscolo zastává skromný kancelářský post, spolupracuje s časopisy *Monitore Bolognese* a *Genio Democratico*. S nakladatelem Marsiglim také poprvé připravuje k tisku svůj ještě nedokončený román *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*.⁶ Foscolo vstupuje do boloňské národní gardy, v bitvě u Centa je zraněn. Mimo jiné se zúčastní i obléhání Janova⁷. Po Napoleonově vítězství v bitvě u Marenga (1800) se Foscolo vrací do Milána. V tuto dobu začínají vyplouvat na povrch jeho marnotratné sklony. Hýří ve velkém a často prohrává značné sumy. Je jmenován kapitánem a odvelen do Florencie, kde poznává zasnoubenou Isabellu Roncioni⁸, ale to už je zpátky v Miláně znovu po uši zamilovaný do úplně jiné dívky, Antoinetty Arese Fagnaniové⁹. V roce 1804 je jmenován pěchotním kapitánem a je odvelen do Francie, kde se jeho sbor připravuje na výpravu proti Anglii. Ovšem Napoleon tento útok neustále odkládá. Foscolo se ve volných chvílích věnuje svému dílu, překladům a samozřejmě také jisté

---

⁵ Donadoni, Eugenio. *Biografia di Ugo Foscolo*. [online]. [cit.2006-04-03]. [verze. 2001-09-15]. s.2. Dostupné z: <http://www.classicalitaliani.it/bio_pdf/bio010.pdf>

⁶ Historie jednotlivých vydání Foscolova románu je však pohnutým příběhem sama o sobě, proto této problematice věnujeme celou následující podkapitulu.

⁷ Zde napíše ódu *A Luigia Pallavicini caduta dal cavallo*.

⁸ Další inspirátorka *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*.

⁹ Té věnuje pro změnu ódu *All'amica risanata*.

Angličance, jménem Fanny Hamilton, s níž zde zplodí nemanželskou dceru Florianu. Shodou okolností se se svou dcerou znovu shledá během svého londýnského exilu. Rok 1806 tráví znovu v Miláně, dokončuje báseň *Dei sepolcri*, jako námět mu poslouží rozporuplný Napoleonský výnos di Saint-Cloud.¹⁰

Když mu je roku 1808 svěřena katedra řečnictví na univerzitě v Pavii, zdá se, že pro Foscola svítá na lepší časy. Má dokonce v úmyslu postavit si zde dům a usadit se na stálo. Jeho slavnostní zahajovací řeč *Dell'origine e dell'ufficio della letteratura* byla s nadšením vyslechnuta za přítomnosti mnoha studentů. Ovšem po několika týdnech přišel shora příkaz Foscolovu katedru spolu s jinými zrušit. Na této události nese svůj podíl viny zřejmě i sám Foscolo. Přes četné Montiho domluvy odmítl před vlastní přednáškou pronést obvyklou chvalořeč na počest Napoleona a dokonce ani na slavnostní akt nepozval nikoho z vlády.

Svou nezkrotnou povahou a radikálními postoji si dokázal nadělat spoustu nepřátel, doživotně se nakonec názorově rozchází i s V.Montim.

Jeho napjatě očekávaná tragédie *Ajace* (1811) byla uvedena rovnou v milánské La Scale, ale její uvedení bylo naprostým fiaskem. Pro zjevné protifrancouzské narážky byla okamžitě po premiéře stažena. Foscolo měl opravdu veliké štěstí, že z toho pro něj nebyly vyvozeny žádné vážnější důsledky.

Další měsíce pobývá v Benátkách a ve Florencii. Ze záplavy nových milostných dobrodružství však vyčnívá jedna žena, totiž Quirina Mocenni, která se stala jeho milenkou i důvěrnou ochránkyní v jedné osobě. Ve svých dopisech ji oslovuje něžným „Donna ventile“, z vděčnosti a přátelství ji dokonce žádá o ruku, ale Quirina raději odmítá. Foscolo ve Florencii dokončuje také překlad Sternovy *Sentimentální cesty* (1813), který je pro nás zajímavý zejména tím, že zde

---

¹⁰ Tento výnos přikazoval pohřbívat mrtvé na mimoměstské hřbitovy (z hygienických důvodů) a do společných a anonymních hrobů (z ohledu na rovnost všech podle zásady Francouzské revoluce).

prvně použije své nové a příležitostné alter-ego „Didimo Chierico“. Překlad opatřuje navíc krátkým autobiografickým textem *Notizia intorno a Didimo Chierico*. Ve Florencii sepisuje také stěžejní část nedokončeného básnického díla *Grazie* a pracuje na další tragédii *Ricciarda* (1813).

6.dubna 1814 abdikuje Napoleon a do severní Itálie se opět vrací Rakušané, Foscolův pesimismus sílí. Rakouský maršál Bellgarde však za Foscolem přichází s velmi lákavou nabídkou. Nová vláda má v úmyslu vydávat nový časopis a jeho vedení by mohlo být svěřeno právě do Foscolových rukou. To by znamenalo dostatečně štědrý a stálý příjem pro Foscola, na druhou stranu by však musel přísahat věrnost novému režimu a přijmout za svou i jeho uniformu. Foscolo se zachová velmi hrdinsky a zříká se přislíbeného blahobytu, jen aby nezpronevěřil své jméno a neohrozil svou čest.

V noci z 30.března na 1.dubna 1815 tajně opouští Milano a utíká do Zurichu. Ve švýcarském exilu pak stráví následujících 16 měsíců, žije velmi prostým životem a jistě nemusíme připomínat, že až na některé další pokusy o milostná vzplanutí¹¹, věnuje všechnen svůj čas téměř výhradně svému dílu. Znovu zde tiskne již téměř definitivní verzi románu *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* a své celkové dílo obohacuje o jednu další položku: *Vestigi della storia del sonetto italiano*. Zdrží se zde až do září roku 1816, kdy se musí neprodleně vzdálit až do Anglie, neboť je prohlášen za dezertéra a je stíhán.

Pobyt v Anglii je pro Foscola nejprve symbolem nového začátku a smělých plánů do budoucna. Slibuje si získání nové slávy a bohatství, ale záhy poznává realitu, která je mnohem prozaičtější. Živí se velmi tvrdě, často musí pracovat i čtrnáct hodin denně, na obživu si vydělává převážně kritickými svazky o italské literatuře a příležitostnými

---

¹¹ Jako zvlášť trapnou pak označuje sám Foscolo jednu záležitost, ve které se nezachoval příliš „da galant'uomo“ Týkala se pana Pestalozziho v Zurichu, čistě z ohledů kněmu a z choulostivosti celé záležitosti však více prozradit nemůžeme.

příspěvky do časopisů. Nejproslulejší z této doby jsou pak *Saggi sul Petrarca* (1821) nebo *Discorso sul testo della 'Divina Commedia'* (1825). Bohužel si opět dokáže znepřátelit své okolí, včetně několika vlivných lidí, a tak přichází o další možné příjmy. Neúnavně živí svou představivost nepřiliš reálnými sny o tučných výdělcích z prodeje svých knih a kritických studií. Ve skutečnosti se vždy objeví třeba i nějaká drobná překážka, přes kterou se nedokáže přenést.

Ještě jednou mu přeci jen život dává možná novou šanci, když se v Londýně opětovně shledává s Florianou¹². Navíc dostane možnost spravovat i její nezanedbatelné dědictví. Jak se této role zhostí? Postaví dům, zařídí jej ve velkém stylu, najme si služebnictvo a dokonce i kočího. Ano, doslova tak. Je pochopitelné, že s takovou si majetek nemůže udržet dlouho. A tak se tento opojný sen rozplývá stejně rychle jako všechny předchozí.

Foscolovy výdaje jsou mnohonásobně vyšší než příjmy, před svými věřiteli se musí často skrývat, měnit často své jméno i bydliště. Trpí akutní vodnatelností, nepomáhají ani dvě operace, které podstoupí v létě 1827. Umírá v naprosté chudobě na jednom z nejspínavějších předměstí¹³ Londýna, téměř zapomenut, v pouhých 49 letech, abychom nezapomněli, ten rok se v čínském kalendáři psal rok vepře.

V posledních letech svého života často snil o návratu na svůj rodný ostrov Zante, který s oblibou nazýval Zacinto, ovšem nikdy neměl v danou chvíli dostatek prostředků, aby mohl cestu uskutečnit. Do Itálie se dostává od památné rozhodující noci roku 1815 poprvé také až posmrtně, když jsou jeho ostatky (1871) převezeny do Florencie.

---

¹² Svou nemanželskou dcerou

¹³ Turnham Green

Dílo:

Tieste (1796)

A Bonaparte liberatore (1797)

Ai novelli repubblicani (1797)

Ultime lettere di Jacopo Ortis (1798, 1802, 1816, 1817)

A Luigia Pallavicini caduta da cavallo (1799)

All'amica risanata (1802)

Commento alla Chioma di Berenice (1803)

Dei sepolcri (1806)

Dell'origine e dell'ufficio della letteratura (1808)

Ajace (1811)

Notizia intorno a Didimo chierico (1813)

Ricciarda (1813)

Ipercalisse (1814)

Vestigi della storia del sonetto italiano (1816)

Lettere scritte dall'Inghilterra (1816)

Gazzettino del bel mondo (1816)

Saggi sul Petrarca (1821)

Discorso sul testo della 'Divina Commedia' (1825)

Sui poemi narrativi e romanzeschi italiani (1825)

Della nuova scuola drammatica in Italia (1826, pubbl.1850)

Epoche della lingua italiana (pubbl.1850)

Le Grazie

3. Pohnutý osud románu

Historie Foscolova románu je opravdu zapeklitá a zdlouhavá, jak už jsme zmínili výše, mezi první vydanou podobou románu a tou definitivní uplyne téměř neskutečných 20 let. Nepříznivé historické okolnosti a bouřlivý a nestálý Foscolův život jsou hlavními viníky, kromě toho mějme na paměti také nezvykle dlouhou dobu tvůrčího procesu a hledání finální podoby románu, Foscolo v sobě nedokáže zapřít básníka a k textu se neustále vrací podobně jako básníci občas ke svým sbírkám, text mnohokrát přepracovává a cizeluje, dokud není zcela spokojený.

Samotná historie románu sahá pravděpodobně až do roku 1796, kdy v zápiscích a náčrtcích (*Piano di studi*) tehdy 18 letého Foscola nacházíme zmínky o jistém epistolárním románu *Laura, lettere* (v té době údajně těsně před dokončením), psaném v duchu Rousseauovy *Nové Héloisy* (1761). Dnes samozřejmě již není možné přesně určit, do jaké míry je původní román *Laura* obsažen v prvním vydání *Ortise*. Ten vychází nejprve na pokračování v boloňském deníku *Il Genio democratico* do XV.kapitoly v období od září do prosince roku 1798. Tisk pokračuje také počátkem roku 1799, ovšem po invazi rakousko-ruských vojsk do Itálie vstupuje Foscolo jako dobrovolník do boloňské Národní gardy a delší čas se v Bologni neukáže. Cizinecká vojska se od června usazují právě v Bologni a nakladatel Marsigli zde zůstává s nedokončeným románem (Foscolův text končil dopisem XLV. - což představuje zhruba rozsah první části, jak ji známe dnes), rozhodne se jej bez Foscolova vědomí dát dokončit příležitostným spisovatelem Angelem Sassolim, jemuž se za pouhé tři měsíce podaří rozšířit původních 138 Foscolových stran o dalších 124, Marsigli navíc vkládá za konec textu další 2 strany se svými poznámkami k Jacopovým dopisům, aby

tak zmírnil skandální vyznění románu a ukonejšil rakouskou cenzuru, to se mu ovšem nepodaří a celá edice je odmítnuta.

Marsigli se ovšem nevzdává jen tak, v dané chvíli má několik archů již vytištěno, a tak se rozhodne pro několik radikálních změn: vyměňuje úvodní list, původní název *Vera storia di due amanti infelici* zkracuje na *Vera storia*, 17 nejproblematictějších stran původního textu nahrazuje stranami nově napsanými a méně konfliktními, knihu rozděluje do dvou svazků a opatřuje ji poznámkou *A chi legge*, ve které apeluje na vlastní křesťanské přesvědčení a od textu si drží patřičný odstup. Uvědomme si, že právě toto pirátské vydání se stává tím historicky vůbec nejzkresenějším, pro Foscola muselo být obzvláště bolestným, nejen, že byl román svévolně rozšířen, ale ke všemu bylo nelítostně zasáhnuo přímo do útrob Foscolova textu, celkové vyznění tím bylo pozměněno a značně zlehčeno. Marsigli nakonec dosáhne svého, cenzura tentokrát mlčí, a tak již nic nebrání tomu, aby okolo srpna 1799 toto vydání spatřilo světlo světa. Ironií osudu však je, že vychází téměř bez povšimnutí a že je přijato velmi chladně, jistě právě pro četné zásahy a celkové nekonfliktní nemastně-neslané vyznění.

Ovšem čas plyne, doba se mění a po bitvě u Marenga (1800), díky níž si Napoleon znovu otevírá cestu k dobytí poloostrova, se do Bologne vrací Francouzi a nebyl by to snad ani Marsigli, aby se nevrátil k původnímu Foscolovu textu, ovšem své vlastní *Annotazioni* a *A chi legge* z předchozího vydání ponechá. Začátkem července 1800 tak román vychází poprvé opět v původnější verzi, tentokrát s mnohem větším ohlasem, vždyt jen do roku 1801 stihne Marsigli vytisknout hned tři tato vydání.

Mezitím v roce 1800 potkává Foscolo další osudovou ženu Isabellu Roncioni a toto vzplanutí mu je oporou a novým stimulem román dokončit. Osud tomu chce, že se Foscolo v září 1800 krátce zastaví také v Bologni a záhy je mu vše jasné,

3. ledna následujícího roku vydává ve Florentské *Gazzetta universale* obsáhlý protest a veškeré dosud vytištěné „*Ortisy*“ označuje za podvržené padělky. V březnu se stěhuje z Florencie do Milána a rozhodne se znovu zahájit práce na svém nedokončeném románu. Výsledkem je vydání pod titulem *Ultime Lettere di Jacopo Ortis tratte dagli autografi* (okolo září 1801), text byl samozřejmě zkrácen o veškerý neautorský text, na konci rozšířen o jeden kratinký dopis Lorenzovi z Roviga a také přidán protest proti předchozím vydáním. 16. ledna 1802 zasílá Foscolo jednu kopii přímo J.W.Goethemu, což je také jediný exemplář, který se dochoval ve Výmaru v archivu Goetha a Schillera; co se stalo s dalšími 500 kopiemi, netušíme.

Ovšem zlom nastává až s následujícím vydáním z října roku 1802, které román významně posouvá k definitivnější podobě. 24 letý Foscolo přepracovává román do dramatičtější podoby, klade větší důraz na citové vzplanutí Jacopa a Terezy, prohlubuje politické ideje románu, v PARTE PRIMA se objevují nové dopisy, nejdůležitější však je, že se zde vůbec poprvé objevuje celá PARTE SEDONDA, která sleduje putování Jacopa z Euganejských pahorků pryč, posléze jeho návrat zpět a nakonec popisuje celé dramatické finále. Tentokrát vyšel román v nákladu 1600 kusů, jistá část nákladu také na luxusnějším papíru.

Na edici z roku 1805 - samotným autorem označovanou jako „edizione mantovana“ (i když ve skutečnosti byla vytištěna pravděpodobně nejspíš v Miláně) - udělil Foscolo exkluzivní smlouvu milánskému nakladateli Agnellovi Nobilemu. Vyšlo opět okolo 1000 exemplářů. Ovšem problém s pirátskými verzemi románu se opět stal aktuálním a další a další taková vydání se šířila téměř geometrickou řadou. Jen v roce 1806 Foscolo napočítal 4, o šest let později ještě o 8 více, což mu způsobuje nemalé materiální ztráty a psychické újmy. V této době se Foscolo zapálí pro ideu navázat na příběh Ortise -

„druhým“ Ortisem, tentokrát však asi tak o dvacet let starším, ovšem tento záměr nakonec neuskuteční.

Když se v březnu 1815 po pádu Italského království vrací do Milána Rakušané a Foscolo (raději než přísahat staronovému režimu loajalitu) odchází do Curychu, vrhá se zde znovu do dokončování románu. Rozhodne se vrátit se k původním zápiskům z období, kdy mu bylo okolo 20 let (v curyšském období je Foscolovi již téměř 40). Kromě stylistických úprav (například redukce počtu převzatých slov z francouzštiny), se v románu poprvé objevuje také řada dalších velmi důležitých prvků. Přibyly vnořené příběhy: Frammento della storia di Lauretta, epizoda s nechtěným zabitím venkovana, postava Terezina otce je detailněji propracována, v románu přibývají další úvahy filozofického a politického charakteru. Tato verze vychází již v Curychu u nakladatelství Orell Füssli v roce 1817, ale z opatrnosti je označena: Londýn, 1814. Navíc je toto vydání doplněno samotným Foscolem o obsáhlou bibliografickou poznámku zabývající se rozličnými vydáními Ortise, Foscolovými překlady, možnými podobnostmi s Wertherem a možnými účinky díla na čtenáře. Nešvary této edice: vychází sice v elegantním provedení, zato je však plná gramatických chyb kvůli tiskařově nedostatečné znalosti italštiny.

Foscolo se v září roku 1816 přesouvá do Londýna a zde vychází konečně definitivní verze románu. Spolupracuje s editorem Romualdem Zottim, Italem, který již 20 let pobývá v Londýně a již jednou vydal korektně Ortise ve verzi roku 1802, proto je dostatečnou zárukou, aby bylo vydání prosté gramatických chyb. Vychází se z poslední curyšské verze 1816, román je rozdělen do dvou svazků (172 stran a 132 stran), jelikož je druhý svazek výrazně kratší, je doplněn ještě o Foscolův překlad několika kapitol Sternovy *Sentimentální cesty*. Foscolo ještě před samotný text přidává úvodní slovo, (značně menšího rozsahu než u curyšského vydání) a zcela nově přiznává značnou míru autobiografie v románu.

III. JACOPO ORTIS

POD DROBNOHLEDEM

„Šťastný je ten, kdo dokáže najít rovnováhu mezi svými
touhami a možnostmi.“

Johann Heinrich Pestalozzi ¹⁴

1. Úvod do problematiky

Příběh románu *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* můžeme současně sledovat v několika paralelních rovinách. Jednu po druhé se nyní pokusíme zpětně vypreparovat a analyzovat pokud možno odděleně, abychom se mohli hlouběji ponořit do Jacopova nitra. Ovšem jedná se o úkol do značné míry problematický. Není totiž vždy úplně jednoznačně možné od sebe důsledně rozeznávat jednotlivé roviny, které mají mnoho styčných bodů a jsou tedy vzájemně propletené. Jedna bez druhé jako by byla vytržena z kontextu a neúplná, každá z nich může sama za sebe mluvit jen do určité míry a je to až zásluha společných sil, že se v jednom bodě střetávají a spoluvytváří jeden celistvý příběh. Budeme se snažit najít a definovat základní existenciální problematiku díla, a to především v postavě hlavního protagonisty Jacopa Ortise.

Existenciální tematika to je to, co z tohoto románu na každém kroku doslova číší. Na povrch se postupně vynořuje celá řada věčných filozofických otázek, myšlenek a postřehů zrozených v mladé neklidné Jacopově mysli.

---

¹⁴ Ptáček, Michal: *Citáty slavných*. Praha: Zeus-B, 1992, s.117.

Vydejme se tedy po stopách „toho něčeho“, co Jacopovi nedopřává oddechu ani ve dne ani v noci, „toho něčeho“, čímž je plný k prasknutí na každém kroku a co jej v konečných důsledcích přivede až nad strmou propast mezi životem a smrtí.

Právě tyto, troufám si říci do puntíku propracované aspekty činí z díla kompaktní celek a z Jacopa pak celistvou, autentickou a především uvěřitelnou postavu.

2. Intimní autoportrét a útěk

Román je nepochybně především intimním autoportrétem rozpolceného světa dospívajícího mladíka Jacopa Ortise, svědectvím jednoho marného zápasu, příběhem člověka, který se ze dne na den stává politickým štvancem a uprchlíkem před nelítostnými perzekucemi v Benátkách.

Od prvního dne nuceného exilu až po samotný konec příběhu uplyne téměř rok a půl, během tohoto období nechává Jacopo prostřednictvím dopisů (adresovaných příteli Lorenzovi) nahlížet čtenáři do svého nitra. Naléhavě do nich vylévá celé své srdce, líčí veškeré prožitky a citová vzplanutí, projektuje do nich celou svou bytost; čtenář se tak záhy stává nevyhnutelně třetím důvěrníkem Jacopových myšlenek, milostných vzplanutí, nadějí i zklamání.

Vraťme se ale k útěku. Všimněme si, že vlastně během několika hodin se tak Jacopo stává totálním vyhoštěncem z běžného života, ocitá se v úplně jiné životní situaci. Podvědomě všichni tušíme, že do běžného života se Jacopo již těžko navrátí zpátky, přestože mělo vyhnanství trvat původně jen po nezbytně nutnou dobu (než se situace v Benátkách uklidní). Útěkem do bezpečí sice zachraňuje svůj holý život, ovšem výměnou za tuto záchranu ztrácí veškeré dosavadní zázemí, pro okolní svět se stává lehce zranitelným a společensky propadnutým na tu nejspodnější úroveň. Směle můžeme říci, že vedle určitých vrozených dispozic je toto vykořenění tím základním problémem a vůbec nejdůležitějším zvratem Jacopova osudu a našeho příběhu. Od této zlomové chvíle se vše pomalu ale jistě ubírá v podstatě jen jedním směrem, jako by se nepříznivý osud proměnil v ortel, kamenitá cesta v neschůdnou horskou stezku, ze které není cesty zpět. Útěk chápeme jako katalyzátor událostí: odstartuje a posléze pohání jakési zběsilé perpetuum mobile, které Jacopa udržuje

permanentně ve válečném stavu téměř proti všem a proti všemu. Staví je do opozice vůči vnějšímu nehostinnému světu, stejně jako jítří a prohlubuje jeho četná vnitřní zranění, jako by už tak nebyla dost hnisavá a nepotřebovala tolik času a milosti k zacelení.

3. Existenciální problematika postavy Jacopa Ortise

Co je tedy vlastně ten Jacopo Ortis zač? Po čem doopravdy prahne? Opravdu si v hlavě vytyčil tolik (zvláště vzhledem k jeho poníženému postavení) nereálných cílů? A byl by vůbec schopen alespoň z některých případně slevit a přesto si zachovat svou důstojnost a úctu k sobě? A kde přesně se nachází ona tenká hranice, onen pomyslný zlomový bod, na jehož jedné straně člověk sice ještě zavravorá, ale těsně za kterýmž už se řítí nenávratně do záhuby?

Je protagonista románu hrdina nebo spíše antihrdina? A našli bychom (ať už v dřívější nebo pozdější) italské či světové literatuře nějaké Jacopovy příbuzné nebo dokonce dvojníky? To jsou všechno otázky, které nám během četby musí nutně vytanout na mysl. Už od začátku je jasné, že máme co do činění s velice neukotvenou, komplikovanou a zmatenou bytostí. Ať už však Jacopo touží být věhlasným literátem, spasitelem vlasti nebo tím nejideálnějším milencem pod sluncem, musíme se ptát, zda-li je vždy ve všech ohledech zcela upřímný a opravdový nebo zda-li se jedná pouze o vysněnou „image“ a přechodný mladistvý zápal nebo bychom jej dokonce mohli osočovat z toho, že se těmito velkými sny a ideály snaží pouze zakrýt vnitřní rozervanost a překřičet svou „rudinovskou“ prázdnotu. Pravda leží pravděpodobně někde uprostřed mezi všemi těmito tezemi. Opravdu není vůbec snadné se v tomto člověku orientovat. Na jedné straně mu doslova visíme na rtech, když ohnivě líčí a prezentuje své sny a vize a jsme schopni mu uvěřit vše do posledního slůvka. Na straně druhé mu po dost dlouhou dobu ochotně odpouštíme přílišnou nerozhodnost a pasivitu a také postupně rostoucí rezignovanost (ano, to už víme, že oproti průměrnému člověku měl poněkud

ztížené výchozí podmínky a že i další sled událostí byl pro něj spíše zdrcující). Ovšem každá trpělivost má také svou míru a my jsme mu poskytli už dostatek času a prostoru na to, aby se pokusil učinit radikální osobní vzpouru, aby se třeba postavil na hlavu nebo vymlátil půlku vesnice, ale aby šel tvrdě za tím, po čem prahne. Zkrátka, ze všeho nejméně jsme si rozhodně přáli tu skutečnou linii příběhu.

Ptejme se: Pokusil se Jacopo vše vzít do vlastních rukou, vzepřel se vůbec někdy doopravdy svému nepříznivému osudu? Dokázal se mu postavit tváří v tvář? Ne, ne, ne, možná tak nanejvýš nesměle nakročil ve snaze překročit svůj stín, ovšem neúspěšně, téměř vždy zůstalo jen u odvážných myšlenek a snů. Ať zmíníme například jeho umělecké ambice v podobě nedostatečně vyprofilovaných literárních fragmentů, nezpůsobilost k praktickému životu nebo nedostatek odvahy, aby ve vhodný okamžik dokázal vše vzít do vlastních rukou. Jacopo, jeden bod dolů tobě, i tvému stvořiteli. Ano, z románu je totiž až příliš prvoplánově cítit, kam se Foscolo snaží Jacopa dostat, v jakých dimenzích jej asi tak nechá svobodně dýchat a jak asi přednastaví Jacopovu odolnost vůči možným nepříznivým osudu. Už na počátku románu je z mnoha indicií nad slunce jasné, že Jacopo může skončit neméně slavně než Werther. Tím nechceme říci, že by se Foscolo snažil nutně opsat Werthera, jde mu spíše o to, aby před očima čtenáře oživil dojemnou tragickou scénu napěchovanou do očí bijícími kontrasty a k tomu popsal nesnesitelný a nerovný zápas. Nejpoutavější pasáže jsou jistě ty zlomové, v okamžicích, kdy Jacopo propadá největší skepsi, kdy už jej život přestává těšit a kdy začínají mít převahu lákadla slastného utonutí v zapomnění.

Co jiného než smrt může zapůsobit více? Příběhy s tragickým nádechem mají téměř vždy punc větší uměleckosti a také rozhodně delší rezonanci ve čtenářově mysli než sladký happyend. Řekněte, jaký větší kontrast může autor vymyslet,

než zbytečnou smrt mladého, krásného a nadaného člověka? Ovšem když se dokážeme přenést přes tento autorův částečný kalkul, neubráníme se jistě přesto upřímnému dojetí nad tímto příběhem. A přestože by každý druhý naivka z obdobného příběhu vyvázl patrně s nezkřiveným vláskem na hlavě, nezjednodušujeme nadále tento Jacopův příběh, vše je opravdu složitější, než se na první pohled může zdát.

4. Outsider, rozervanec nebo inetto?

Jacopa Ortise můžeme oprávněně vnímat jako čelního a přitom již plnoprávného představitele celého toho pozdějšího zástupu nejrozličnějších podivínů a antihrdinů, jichž se zejména na sklonu 19. století v italské literatuře urodí skutečně úctyhodné množství. Najdeme je například v románech a povídkách Tarchettiho (1841-1869), Cantoniho (1841-1904), Dossiho (1849-1910), Sveva (1861-1928), Tozziho (1883-1920), D'Anunzia (1863-1938), Pirandella (1867-1936), Tozziho (1883-1920), Gaddy (1893-1973), Moravii (1907-1990), Paveseho (1908-1950), Leviho (1919-1987) atd. Toto je samozřejmě pouze strohý výčet jen těch nejvýznamnějších autorů, kteří se ve svých dílech dotkli podobné tematiky. Úplný nebo spíše úplnější výčet a vzájemné srovnání takových děl by svým rozsahem jistě vydalo na samostatnou studii a bohužel tedy není v našich možnostech dále jej rozvíjet a komentovat.

Proto se v první řadě budeme zabývat výhradně Foscolovým textem. Srovnáním s ostatními díly si budeme zpočátku vypomáhat spíše ojediněle, ovšem v závěru této práce věnujeme právě těm z našeho pohledu nejdůležitějším celou závěrečnou kapitolu a tedy jistě i dostatek prostoru.

Ale zpět k našim „hrdinům-antihrdinům“. Je zajímavé, že ať už jsou tito jakkoli charakterově různorodí a zasazení do těch nejrozličnějších společenských, historických nebo politických dějových rámců, vždy u nich nalézáme jakési styčné plochy a zásadní body, ve kterých se protínají. Jako by byli uhnětení z jednoho těsta a zároveň mluvčími jedné ztracené generace, nebo možná ještě lépe, jako kdyby byli více či méně vzdálenými pokrevními příbuznými, tu a tam zdegenerovanými opakujícími se geny vlastního rodu.

Přestože Jacopa Ortise například od Michela Ardenga z *Lhostejných* dělí více než sto let, v lecčems si mohou být opravdu bližší, než by se na první pohled mohlo zdát. Při důkladnějším ohledání - nejen těchto dvou - ale i dalších příslušníků naší kuriózní rodinky pochopíme, že společného toho mají opravdu víc než dost.

Typický příběh: uvědomění si jisté vnitřní disharmonie a rozporu se svým okolím, což vede k pokusu o „uzdravení“ a vymanění se ze spárů nepříznivého osudu. Zpravidla následuje boj se sebou samým a snaha nalézt alespoň nějaký pevný stabilní bod. Ovšem v tomto boji uspějí opravdu jen ti nejsilnější, kteří jen tak nerezignují a nepoddávají se svým nemocem a slabostem. I tak je cesta těch úspěšnějších plná nepříjemných kompromisů a dokonalé „uzdravení“ zůstává stejně spíše ve sféře nedostižných přání. Smíření se sebou samým a přijmutí svého osudu je v podstatě jediným způsobem, jak dosáhnout jistého umění sžít se s tímto svým „handicapem“. Není totiž v silách člověka své vnitřní dispozice příliš ovlivňovat ani měnit, v tom všem je cítit něco fatálního, něco s čím se lidé rodí a také umírají. A tak *SMÍŘENÍ* stojí někde napůl cesty mezi *REZIGNACÍ* a plným *UZDRAVENÍM*.

Pokusme se nyní pojmenovat, co všechno tyto trochu kuriózní postavičky vlastně činí tak odlišnými a výstavními exempláři. Uvědomme si, že jsou zmítáni nejen stejnými existenciálními problémy, odsouzení k věčnému hledání něčeho možná zcela nenalezitelného, ale také napěchováni identickými sny a neuhašenou žízní po opravdovém životě. Obecně mají tyto postavy silné tendence k tomu být pouhými pozorovateli. Svému osudu často jen nečinně přihlíží, nemají odvahu ani energii stát se jeho přímými aktéry a výrazněji se na něm podílet. Následující poznávací znamení determinují většinu z nich, Jacopa Ortise pak bezvýhradně: samota, osamění, odcizení a vykořenění z běžného života, tápání, nejistota, zoufalý křik a hledání svého místa v tomto světě, nedostatečně vyvinuté

sebevědomí, pocit vlastní odlišnosti, výjimečnosti a nedocenění, asociální tendence (pro ostatní lidi běžné věci jsou pro ně někdy nemyslitelné), nepochopení okolím, vnitřní rozervanost, neutěšené nebo nevyjasněné rodinné vztahy, citová rozpolcenost, nepříliš šťastné dětství, přílišná komplikovanost a přemýšlivost, nejasné životní cíle, nezpůsobilost aktivně jednat a zhostit se plnohodnotně všech životních šancí, časté předčasné kapitulace i před zdánlivě nepříliš duchaplnými soky, neustávající marný boj s vnitřním nepřítelem i okolím, uvědomění si vlastní zanedbatelnosti a obecně marnosti lidského údělu, převládající pesimismus, sklony k depresím, nevléčitelnosti, pasivitě a rezignaci a autodestrukci, pocit absence a devalvace dřívějších hodnot, ztráta víry, rostoucí ateismus, zmizení Boha z tohoto světa.

Na straně druhé však nesmíme opomenout zmínit ani: hluboký vnitřní život těchto bytostí, jejich dobrotu a nezkorumpovanost hraničící občas až s naivitou, víze a víru v nové a spravedlivější uspořádání světa, hlásání po návratu k přirozenosti a po znovunabytí ztracených hodnot, touhu dotknout se nějakým způsobem „věčnosti“, zanechat po sobě nějakou stopu, ať už formou vysoce uměleckého díla nebo třeba velkého vykonaného činu pro lidstvo; navíc díky své komplikovanosti, jako by viděli zřetelněji pod hladinu všeho zjevného a spatřovali tak nejen všechny temné stránky, ale pravdivěji také samotnou podstatu života a světa, zřejmě je to z velké části díky (in)dispozicím, kterými byli z tohoto úhlu pohledu spíše obdařeni, než handicapováni, že prahnou po něčem víc, než je obvyklé a dostačující; něco uvnitř je nutí jít dál do neznáma, možná za něčím opravdovějším, možná až za hranice jejich možností, nehledě na to, zda-li je v jejich silách svých cílů dosáhnout či se jim alespoň přiblížit.

Ovšem již jen samotná existence těchto bytostí je žádoucí, může mít pozitivní zpětný efekt. Naši protagonisté svým

počináním sice do značné míry kopírují Sisyfovský úděl, jak lakonicky vystihl Camus, ovšem tím, jak stále dokola věčně hledají a tápou, mohou být i pro zbytek populace přeci jen něčím užiteční, mohou být podnětem k sebereflexi a vlastnímu uvědomění, při troše štěstí mohou naši antihrdinové onu „zdravější“ polovinu lidstva přinutit položit si alespoň pár „nadstandardních“ otázek.

Hledali-li bychom výstižný jednoslovný termín pro tyto „nemocí“ permanentně zmalátnělé hrdiny, napadne nás několik více či méně zdařilých možností: outsider, rozervanec, „loser“, bolestínek, smolař, neduživce, „splínař“, loutka, cizinec. Každý z těchto termínů je něčím výstižný, ovšem nedokáže do sebe vtěsnat problematiku v plné šíři. V italské literární kritice se nakonec téměř výhradně ustálil velmi výstižný termín „inetto“ (neschopný, nezpůsobilý k čemu), který budeme nadále používat i my. Je zajímavé, že právě slovo „inetto“ se v tomto významu: objevuje již v románu *Le Ultime lettere di Jacopo Ortis*: „Tu sai ch'io sono nato espressamente inetto a certe cose.“¹⁵

Proč působí tak skutečně a opravdově jako reální lidé z masa a kostí? Nejspíš to bude tím, že to nejsou pouhé vymyšlené literární postavy, že skutečný svět je plný takových lidí, v každém bloku bychom našli jistě nejméně jednoho takového „inetta“, který si představoval všechno trochu jinak, než se nakonec seběhlo, kterého možná každý den napadá, zda-li by nebylo lepší vše „důstojně a hrdinsky“ skončit a vyskočit dolů z balkónu z 5.patru. Mohli by nám všichni z nich být tak blízcí, kdyby každý z nás hluboko v sobě nenosil alespoň kousek něčeho „inettovského“? Copak v sobě něco podobného nenosí každý jedinec již od samotného vzniku života na Zemi? A jestli to není stále na očích, nevynoří se něco z toho skrytého na povrch alespoň v určitých životních etapách?

---

¹⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.21.

Copak nejsme všichni vlastně jen chuchvalce nashromážděných zážitků našich otců a pradědů, jistě v nás z nich nekoluje pouze jejich krev. Vše se dědí z generace na generaci, „inettitudine“ je vlastně odsouzena k věčnosti, která může zaniknout jedině až s člověkem samotným.

5. Vývoj člověka po boku literární postavy

Již několikrát jsme se zmínili, že román *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* (a zejména pak postava samotného Ortise) stojí na prahu moderního románu. Uvědomme si, že člověk jako předobraz literární postavy na straně jedné a na straně druhé pak samotný výsledek v podobě ztvárněné postavy jsou dvě strany jedné mince naprosto na sobě závislé. Proto můžeme hypoteticky uvažovat, že existuje například jistá spojitost mezi „jednodušším“ pojetím literární postavy ve středověku (oproti dnešnímu) a tehdejšími stadiemi vyspělosti člověka (nehledě na vlastní vývoj uměleckých vyjadřovacích prostředků apod.) Člověk, stejně jako jeho literární podoba prodělali během věků několik zásadních proměn. Na třech hlavních etapách si nyní ukážeme cestu k modernímu románu a hrdinovi. Jen zdánlivě se nyní od našeho tématu na okamžik odkloňujeme, abychom se s Jacopem Ortisem v poslední epoše znovu setkali - a to mnohem intimněji.

Středověk

Jestliže středověký člověk (a tedy také literární postava děl tohoto období) má jasnou a neotřesitelnou vizi o uspořádání světa, je nasáklý vůní katedrál tyčících se vysoko k nebi a krk má namožený od toho neustálého vzhlížení vzhůru, je uvězněn v černobílém vidění světa, kde BŮH na straně jedné je ztělesněním absolutního DOBRA, na opačném pólu pak číhá DĚBEL, zploditel veškerého pokušení a ZLA světa. Středověký člověk touží po dokonalosti, touží se odpoutat od svého neposlušného těla po kolena zapadnutého

do bažiny tohoto zla. Zdá se, že to jediné mu brání, aby jeho duše mohla pokojně usednout po boku Boha, kam nepochybně patří, neboť jistě ne bezdůvodně byla jeho duše stvořena k obrazu božímu. Důležité však je, že středověký člověk vnímá DOBRO i ZLO jako určité principy existující spíše ve světě idejí, než v jeho každodenním světě, jako něco externího a vzdáleného. Jako kdyby z něj prosakovalo něco na způsob dětinského zříkání se odpovědnosti: "Ono" se to rozlilo...

Jen v takto zjednodušeném pojetí světa může bez stínu pochyby nacházet jistotu spatřovat za jakýmkoli svým třeba i fanatickým počinem prodlouženou ruku Boží.

Zřejmě i Bůh samotný byl tehdy vnímán jinak, než je vnímán pohledem dnešního křesťana. Dante Alighieri, člověk, který datem svého života náležel ještě středověku, ovšem dílem jej přesáhl, nám může posloužit jako dobrý příklad. Při četbě *Božské komedie* se mnohdy neubráníme pocitu, že „Dantův“ Bůh má ještě jakýsi starozákonní nádech, působí spíše jako chladný matematik, který po zásluze odměňuje a trestá, který sčítá jedno prohřešení za druhým, v mezivýsledcích bere v úvahu nějaký ten dobrý skutek, ovšem konečným výsledkem je stejně vždy jen a jen exaktní cifra, která člověku vymezí, kam přesně patří, do jakého kruhu pekla bude od této chvíle náležet...

Ale dost možná dnes vnímáme středověk značně pokřiveně a zjednodušeně. Tento pohled jistě neplatil globálně a není spravedlivé jej podsouvat všem obyvatelům křesťanské mapy tehdejšího světa. Uvědomme si také, o jak moc dlouhou epochu (tisíc let) se jedná. Všechna tato staletí jsme si v mysli zvykli natlačit do jednoho nepřilíš výstižného pojmu. Ovšem v lidském myšlení tato etapa existovat skutečně musela, důkazem toho budiž, že zlomky takového myšlení přetrvávají u mnohých dodnes (v současném světovém dění můžeme jeho stopy nacházet až příliš často). Ovšem ve své době nebylo ničím negativním, spíše něčím naprosto přirozeným, přihlédneme-li k tehdejšímu vědomostem a historické situaci. Otázkou zůstává,

zda-li je lidstvo vůbec kdy s to tyto zbytky vymýtit a překonat. Patrně ne, ale je jen na nás, zda-li se nad tím vším alespoň zamyslíme nebo si středověk budeme nadále v hlavě spojovat s pohádkově zastřenou atmosférou období zvýšeného výskytu smělých kousků a bohatýrských činů. Na druhé straně nezapomínejme, že na sklonku středověku byl vynalezen třeba také knihtisk, čímž už se ovšem časově i myšlenkově přibližujeme následujícímu období...

Od renesance k romantismu

Objevení Ameriky, pokroky a zárodky mnohých pozdějších vědních disciplín, nesčetné vynálezy, intenzivní zkoumání člověka, vesmíru a přírody, to vše jsou jen namátkou vybrané úspěchy lidského snažení západní civilizace, jenž byly patrné na každém kroku. Svět se zrychluje a s ním se neoddelitelně zrychluje i život jednotlivce. Vzpomeňme si, jak středověký člověk usiloval o dosažení spásy a dokonalosti, ani nyní tomu není vlastně jinak, jen se vše posunulo do jiné roviny. Od této chvíle se měřítkem úspěchu i dokonalosti stává člověk sám sobě, již nikdy nebude tím, kým býval do této chvíle. Jeho sebedůvěra všemi těmito úspěchy značně vzrostla, jeho pozice na Zemi se stala mnohem pevnější. Tatam je ta středověká ponurá atmosféra, těžkopádnost nahrazuje lehkost a smělost. Začíná se žít více „tady a teď“, víra ve význam pozemského života stoupá. Překonávat nové a nové mety, zkoumat mystéria života a bourat již přežitá mýty, to vše se stává skoro všudypřítomnou výzvou.

Všechny tyto změny se dříve nebo později musely odrazit také ve vzrůstající míře ateizmu, ovšem uvědomme si, že ateismus se utvářel a vyvíjel jen velmi pozvolna. Totiž nejen ve středověku, ale dokonce ještě do 70.let 18.století mohlo být v některých částech Evropy pouhé

zpochybnění existence Boha chápáno jako kacířství a před inkvizičním tribunálem mít vážné následky. Proto jeho první projevy můžeme spatřovat nejprve v kritice církve jako instituce během období renesance a reformace. Až osvícenství přineslo modernější formu ateizmu, bližší dnešnímu chápání. Následující myšlenku chápejme spíše názorně vzhledem k tomuto dlouhému vývoji: Představme si, že se píše rok 1600 a Jan Jesenský právě provádí první veřejnou pitvu západní civilizace. Jak obrovské porušení dosavadních tabu musel tento krok pro tehdejšího člověka znamenat, jakou vlnu etických otázek musel vyvolat: Zašel tentokrát člověk příliš daleko? Pasoval se sám do role Boha nebo to byl právě Bůh, kdo člověka obdařil schopnostmi a neuhasitelnou touhou po poznání a pokroku a tím tedy automaticky posvětil všechny oblasti jeho bádání? Jsou to vlastně ty samé otázky, které dnes vyvolávají experimenty s klonováním a genetikou.

Tělo je jednou provždy otevřeno, a poněvadž žádná duše v něm nebyla zjevně nalezena, mnozí o Bohu jistě silně zapochybovali, ale i pro tu důvěřivější část se musel stát přinejmenším ještě méně viditelným a poznatelným. Nebo naopak ještě důvtipnějším?

Zkráceně řečeno, člověk v tomto období učinil sám sebe středem Vesmíru, svou mysl naplnil těmi nejsmělejšími plány, jeho nové místo je od této chvíle někde mezi nebem a zemí, sám sebe obsazuje do hlavních rolí, namátkou vzpomeňme třeba Celliniho autobiografii nebo Leonardovu všestrannost. Posun v chápání Boha demonstruje tzv. Pascalova sázka pojmenovaná podle svého autora Blaise Pascala (1623-1662): „Porovnejte tyto dva případy: vyhraje-li, vyhraje všechno, prohraje-li, neprohraje nic. Vsaďte tedy na to, že Bůh je, a neváhejte.“¹⁶ Tedy v případě, že Bůh není, ztratí věřící člověk pouze totéž, co ateista. Vzpomeneme-li na těžkopádné důkazy středověké scholastiky, je to jistě mnohem odlehčenější

---

¹⁶ Pascal, Blaise: *Myšlenky*. Praha: Odeon, 1973, s.137.

pohled. Člověk se však vlivem všech těchto změn a technického pokroku civilizace začíná pomalu odvracet nejen od přírody, ale i od své přirozenosti. Toho všeho si všímá již J.J.Rousseau (1712-1778), který pociťuje nad hlukem přicházejícím z nedaleké manufaktury na kdysi tak poklidné místo oprávněné obavy z dalšího osudu lidstva. Stal se člověk díky všem těmto výtoky alespoň trochu šťastnějším? Nebo se jen výměnou za pohodlí nechal ošálit a oloupit o něco niterného a podstatného?

Po uspěchané době přichází většinou odpověď v podobě určitého zklidnění, zpomalení a alespoň částečné negace předchozí epochy; nyní přichází romantismus, v reakci na osvícenství a klasicismus klade iracionální cit před rozum, prožitku si cení více než poznání a hlásá opětovnou potřebu návratu k sobě samému a hlubšímu ponoření do vlastních nezměrných a neprobádaných hlubin.

Moderní doba

Druhá polovina 19.století je již ve znamení velkých realistů, kteří obnažili duši člověka, odhalili překomplikovaný psychologický spletenec, který se ukrývá uvnitř každého jedince a tím opět posunuli literární postavu do dosud neprobádaných končin.

Jestliže tedy středověk vnímá Boha i ďábla jako externí entity, renesance a následující období chápou Zemi (výchozí pozici člověka) jako průsečík obou těchto protichůdných sil, tak toto období přináší opět něco nového: Bůh i ďábel jsou od této chvíle uvnitř každého z nás zároveň. Každá bytost je nejednoznačnou směsicí dobra i zla. Je vlastně jedno, zda-li Bůh existuje či ne, i tak denně zažíváme „nebe i peklo“ už v pozemském světě. Vzpomeňme na Dostojevského postavy, jenž jsou často jako by poháněny

a sužovány nějakými démony zevnitř, přitom vnitřně často oplývají neskonalou dobrotou, kterou v nečekaném okamžiku dokážou překvapit (například vrazi, prostitutky a další představitelé největší spodiny jsou v jeho světě ve světlých okamžicích schopní toho nejoprávdovějšího pokání a těch nejčistších skutků.)

Ani Dostojevského dětské postavy nejsou oproti dosavadní zvyklosti pojaty jako nevinné neposkvrněné andělské bytůstky, které ještě okolní svět a výchova nestačily poskvrnit, nýbrž jsou již věrnými předobrazy budoucích bytostí včetně případných záporných rysů. Vzpomeňme na Dantova Boha, na jeho matematické sklony, tento „současný“ Bůh je docela jiný, jako by dostal nový rozměr, Kristus vstupuje více do popředí a zdá se, že tento Bůh se naproti tomu „Dantovu“ Bohu naučil kromě sčítání a odčítání hříchů vinu nejen násobit a dělit, ale hlavně také odmocňovat. Skoro jako by Nový zákon byl důsledněji pochopen až nyní, najednou je to znovu ten Kristus, který soucítí a pláče se svými hříšníky. Vykoupení, odpuštění, to jsou jeho staronové atributy. Snadno si dokážeme představit příběh zlosyna, který napáchal ty nejhorší zločiny a ohavnosti, které si jen dokážeme představit, přesto mohl být spasen pro jednu jedinou nepatrnou hvězdnou hodinu jeho života.

Postmoderní doba pak přinesla již „jen“ další snad stonásobnou akceleraci, další raketový vývoj a pokrok ve vědních disciplínách, ještě extrémnější změnu životního stylu i tempa, moderní zbraně, s nimi nejkrvavější válečné konflikty a totalitní režimy, ale na druhé straně také ty zatím nejdokonalejší demokratické systémy v historii lidstva. Vzdálenosti se zkracují, člověk poprvé vstupuje na Měsíc, otázkou však ale zůstává, zda-li jej tento „malý krok pro člověka ale velký krok pro lidstvo“ má naplnit optimismem či mu znovu ukázat jen jeho nicotnost a postradatelnost v rámci Vesmíru.

Zdá se, že už to není ani Bůh ani ďábel, o co tu jde. To vše je nyní odsunuto do pozadí, každý je stržen vlastním vírem prožívání života, díky svobodě může koexistovat mnoho protichůdných myšlenek i světonázorů v celé své nejrozmanitější škále. Je zvláštní, že se mnozí dobrovolně nechávají na celý život obklopit a ukolébat všemi těmi malichernými a zdánlivě nepostradatelnými věcmi a výtobky, aniž by na ně třeba jen jedinkrát dolehl stín pochybností a potřeba zastavit se a popřemýšlet nad určitými otázkami. Ostatně proč by se mělo zbytečně moc přemýšlet, je to přece tak nebezpečné a nezdravé...

Jacopo Ortis napříč epochami

Kam bychom ale podle tohoto uspořádání přesně zařadili postavu Jacopa Ortise? Její stěžejní část patrně na pomyslnou hranici preromantické a moderní postavy, ovšem problém je ten, že náš protagonista opět bortí a přesahuje námi vytvořené hranice. Každou zmíněnou epochou je totiž do jisté míry „ocejchován“.

Dost možná je to odvážná myšlenka, ale ke středověké epoše by spíše z pohledu Foscola odkazovala jistá jeho snaha o sepsání moderní Božské komedie, pokus o nový univerzální román, který by komplexně od A do Z vylíčil peklo, kterým si jedinec za určitých okolností může projít, od jeho zárodků až k úplnému vyhrocení, přes různé zvraty i přechodné naděje... I samotná Jacopova téměř šílená a s ubíhajícím časem degradující pouť v závěru románu nám Dantovo putování může evokovat, jen s tím rozdílem, že Jacopo narozdíl od Danta z pekelných nížin nevystupuje pomalu ale jistě vzhůru až k vysněnému setkání se svou Beatricí, nýbrž právě naopak, od určitého momentu se s každou další řádkou románu propadá o pár centimetrů vstříc blížícímu se peklu.

Z renesance se v Jacopovi i Foscolovi samotném odráží zejména touha po tom stát se skutečně všestrannými osobnostmi a umělci, dále u nich nacházíme všudypřítomný obdiv k dílům antiky i k pohaslé slávě své vlasti. Téma víry má v románu také své místo, i když Jacopův vztah k Bohu není příliš jasný, často k němu promlouvá, ale většinou s naprosto odlišným pohledem a stanovisky, jednou jej vzývá, podruhé zatracuje za bolesti, kterým je smrtelník vystavován. Jacopova víra je značně kolísavá, občas s lehce ateistickými tendencemi, přitom ovšem Boha ze svého života ještě plně vyloučit nedokáže. Místy se zdá, jako by Boha chápal spíše deisticky, až v okamžicích největšího zoufalství a před hrůzou nejzoufalejšího činu se k němu obrací naléhavěji.

Foscolův Ortis je již komplikovaným moderním hrdinou, nedosahuje sice ještě tak hluboké psychologické propracovanosti jako tomu bude u postav románů následujícího století, ovšem minimálně je jejich předchůdcem a na cestě k nim. Jeho největší přínos spočívá ve stálé aktuálnosti jeho odkazu, ovšem přitom nezapomínáme ani na výtky, které jsme na jeho adresu vyslovili.

6. Přehnané ambice

Vzpomeňme na Pestalozziho citát zmiňovaný v úvodu této kapitoly, přesně totiž vystihuje základní Jacopův problém, jako by mu byl tento citát šitý přímo na míru. Bylo-li by to možné, jistě bychom Jacopovi doporučili vzít si tento výrok k srdci a zamyslet se nad ním. Jacopo je totiž opravdu neskutečný snílek a megaloman v jedné osobě, jestli ne všechno, tak raději nic, tak by možná mohlo znít jeho motto. Nehodlá slevit z ničeho, ani sám sobě, všechny svoje tužby vnímá jako poslání, jako vnitřní volání, které musí stůj co stůj uposlechnout a za kterými musí vykročit a ze všech sil se o ně pokusit, jinak ví, že se nevyhnutelně řítí do neštěstí. Ovšem do neštěstí se nevyhnutelně řítí i ti, kdo přecení své reálné síly, naloží na sebe přehnané břímě a od života se snaží dostat víc, než jim bylo souzeno. Jacopo tak moc touží po něčem velikém a opravdovém, že je skálopevně rozhodnut raději zcela vyhořet, než aby se spokojil s něčím obyčejnějším nebo průměrným.

Dosažení jakého cíle by jej tedy opravdu naplnilo? Že není žádný troškař, už tedy víme. Často sní například o vykonání velezáslužného činu pro svou nešťastnou vlast, který by napomohl jejímu sjednocení nebo alespoň opětovnému povznesení kulturní úrovně. Pro blaho vlasti je odhodlaný obětovat třeba i vlastní život, věří, že hrdinská smrt by mu mohla zaručit dlouhý pobyt na výsluní v paměti lidstva.

Pokud by v politické sféře neuspěl, je tu přeci jen ještě umění, jehož prostřednictvím může nejen ventilovat své nevyléčitelné a bolavé nitro, ale v podstatě spasit svět podobně jako službou vlasti. Jacopo touží vytvořit literární dílo, které by sneslo srovnání s těmi nejlepšími díly od antiky až po jeho současnější vzory (Dante, Petrarca, Tasso, Parini, Alfieri) a katapultovalo jej po jejich bok.

Cítí se být umělcem, ale ve skutečnosti ještě nenašel prostředky, jak se vyjádřit. Celé jeho dosavadní dílo spočívá v několika nedostatečně vyprofilovaných fragmentech, které by posloužily možná dobře jako návnada pro získání přízně milovaného děvčete, ovšem za kvalitou zmíněných autorů zatím pokulhávají v dálce.

Předešlé dva odstavce na Jacopa vrhají možná nechtě poněkud ironický a posměšný stín, ovšem pravda je, že nám může znovu připomínat pozdější Turgeněvovu románovou postavu Rudina, tlučhubu a lidumila, který je geniální, co se teoretických otázek týče, ovšem v praxi tyto řeči vyznívají naprázdno. V tom jsou si s Jacopem podobní. Myslí to Jacopo všechno opravdu upřímně a vážně? Kdyby ještě více chtěl, copak by do skutečného světa nedokázal přetavit alespoň zlomeček v jeho případě vzdušných zámků? Vzpomeňme například, jak kategoricky odmítá jakoukoli Lorenzovu vlivnou přímluvu, aby někde získal pro začátek třeba i podřadnější místo, ale aby mohl začít pracovat a zachránit se tak před ekonomickou i vnitřní zkázou. To se jeho osobě jeví zaprvé jako nehodné a zadruhé jako naprosto nicotná a nepřípustná představa, asi tak jako mučivá trýzeň každodenního rutinního zaměstnání Alfonse Nittiho ze Svevova románu. Nezpůsobilost tu opět hraje hlavní roli, my si však položme otázku, zda-li je tato Jacopova přecitlivělost dostatečně motivovaná a uvěřitelná nebo se naopak jedná jen o další urychlující a zjednodušující Foscolův tah na bránu. Když Jacopo opakovaně odmítá přijmout pomoc a aktivně se podílet na vlastním osudu, podobá se bezdomovci, kterému není a nikdy nebude pomoci, pokud nezačne chtít doopravdy sám. Ale vraťme se ještě ke snům a ideálům. Vlastně je naprosto přirozené, že každý sní a touží po těch nejvyšších metách, nehledě na své možnosti ani nadání. Je přece nesmyslné toužit po čemkoli fádním a průměrném, v tom jsme si všichni rovni a každý moula to moc dobře ví. Ale Jacopova

rozkolísanost a nesoustředěnost bije do očí, v jeho nezáviděníhodném postavení by měl být se svými tužbami mnohem opatrnější a skromnější. Na druhou stranu, co jiného nedostudovanému studentíkovi na útěku téměř bez prostředků zbývá, než hledat útočiště ve vysněném vnitřním dokonalém světě, schoulený v koutečku daleko od všech neúspěchů a trýzní. Ovšem o to bolestnější je pro něj rozdýchat každý návrat do reality a každé srovnání splasklé bubliny snu se skutečností.

Můžeme tedy shrnout, že Jacopo hledá zoufale a urputně recept na naplnění a nepromarnění života, ovšem hlavní chyba spočívá v tom, že vytyčené úkoly jsou dost možná i nad rámec reálných možností člověka žijícího ve svobodném ničím nerušeném životě, natožpak člověka, který se ocitl v takto mezní situaci. Vlastně už jen díky těmto přehnaným nárokům nad sebou Jacopo vyřkne ortel, který do budoucna nevěstí nic dobrého.

7. Nešťastná láska jako trám

Jestliže přehnané ambice byly pro Jacopa základním kamenem úrazu a letenkou do míst, kam měl vyšší mocí zakázáno vycestovat, fenomén nešťastné lásky pro něj v konečných důsledcích zaujímá mnohem více zdrcující roli. Na počátku románu líčí Foscolo Jacopův útěk, jeho tužby a cíle, avšak od chvíle kdy se sžije s exilovou vesničkou a jejími obyvateli na úpatí Euganejských pahorků a Jacopo propadne fatálnímu okouzlení, sleduje román v první linii téměř výhradně Jacopovo vzplanutí, od jeho zárodků, přes první nesmělé krůčky až po jeho neslavný konec. Když vše nepatrně zjednodušíme, můžeme konstatovat, že na počátku románu Jacopo uniká před krutými politickými perzekucemi, aby pak téměř po celý zbytek románu unikal mukám ještě krutějším a rafinovanějším, totiž před vzpomínkami na pár šťastných okamžiků po boku nedosažitelné Terezy.

Jak vypadal Jacopův před-exilový život? Nevíme toho zrovna moc, například o otci Jacopa nepadne v románu téměř ani zmínka, o matce se dozvídáme více až během příběhu, avšak o období jinošství, dospívání a prvním citovém vzplanutí padne dostatečné množství zmínek, abychom mohli usoudit, že již jeho mládí bylo plné sklonů k pozdějším dispozicím.

Ovšem setkání s Terezou je pro Jacopa setkáním jiného druhu, podle všeho by ona mohla být tou pravou a vyvolenou, zdá se, že opravdová láska a vroucí cit k někomu toho hodnému by jej v dostatečné míře mohla uchránit před bolestmi a splínem tohoto světa a mohla by mu sama o sobě být silnou oporou a vůlí k životu. Jistě by z mohla naředit hořký nápoj, který je dennodenně nucen požívat a jistě by také proslunila zbývající dny jeho života, třebaže si Jacopo plně uvědomuje, že by jej stejně zcela nedokázala smířit se všemi nepravostmi

světa a jeho pozornost odvést od jeho dalších tužeb a cílů, což ostatně přiznává i v jednom ze svých dopisů.

To láska je tou hlavní hybatelkou Jacopova osudu, jeho momentálního rozpoložení na vrtkavé sinusoidě nálad, neúnavnou múzou i hlasatelkou možné spásy. Ač se to na první pohled nezdá a neudává se jako hlavní příčina zkázy, je nad slunce jasné, že ztroskotaný milostný vztah v konečných důsledcích přivede Jacopa k sebevraždě mnohem spíše než pocity frustrace a selhání z jeho dalších nenaplněných tužeb. Troufám si říci, že kdyby Tereza dokázala jít za svým srdcem proti vůli otce a vzdala se Odoarda, Jacopo by jistě neskončil tak radikálně a nešťastně, jejich láska by sice možná časem vyprchala a on by našel zalíbení buď v jiné ženě (vzpomeňme na reálnou Foscolovu přelétavost) nebo v něčem úplně jiném, ale to v tuto chvíli není podstatné, důležité je jen jedno, Jacopo nemusel nevyhnutelně zemřít. Abychom však vše nesváděli pouze na Terezinu pasivitu, právě Jacopo mohl být mnohem aktivnější a svému osudu pomoci, mohl se pokusit o smělý čin, vystihnout ten pravý okamžik, kdy mu byla Tereza nejvíc nakloněna, zariskovat a pokusit se ji unést navzdory konvencím, své šlechtnosti i své bídne ekonomické situaci, ovšem to on neudělá, nechce se dopustit žádné nepravosti, chce aby Tereza sama dobrovolně přišla a padla mu do náručí. Je dost pravděpodobné, že Tereza správně vycítila Jacopovu rozkolísanost a nejistotu, což je lakonicky řečeno to jediné, co jí kromě své lásky v danou chvíli mohl nabídnout. Rozhodně ji nebudeme podezřívát z vypočítavosti, ale zřejmě by stejně nebyla dostatečně připravená ani pošetilá na to, aby se s Jacopem vrhla možná i do záhuby, nakonec svolila k sňatku s jiným a tak navždy vzpomínky na několik krásných a opojných okamžiků s Jacopem vytěsnila do objetí jiného muže.

Pro dlouhou trýzeň a muka nešťastné lásky se člověk jistě může rozhodnout raději zemřít, ale že by volil stejně radikální odchod ze světa i v případě, že by se mu v budoucnu

nepodařil vykonat hrdinský čin nebo že by jeho literární počiny nebyly dostatečně mistrovské, o tom si dovolím zapochybovat.

Ale to vše směřuje jen k další otázkám. Dejme tomu, že Jacopo nakonec Terezu přeci jen získá, otázka zní, zda-li teď může být konečně doopravdy šťastný? Neobjeví se dříve nebo později znovu na povrch jeho nevyrovnanost a rozevlátost? Těžko dostaneme odpověď, možné je všechno. To je stejné jako ptát se, zda-li by Leopardi dokázal napsat stejně intenzivní básně, kdyby neprožíval tolik utrpení a všechny jeho platonické lásky mu padaly rovnou do klína.

8. Závěrečné slovo k postavě

Je jistě zajímavé porovnat Jacopa na počátku a na konci románu. Zatímco na začátku se jeví plný nadšení, vůle a energie pokusit se najít lék na očištění tohoto světa, konec románu je ve znamení totální rezignace, vyhoření a ztráty iluzí. Jako když v sobě dva různí lidé nosí řadu let latentní nemoc. U jednoho onemocnění nakonec nepropukne, u druhého ano. Přitom oba měli v jisté době podobné příznaky a předpoklady, které poukazovali na jisté nebezpečí. Ovšem každý má svou mez snesitelnosti stanovenou jinak, těžké rány osudu někoho posilní, jinému však stačí nepatrný impuls, aby uvedl nemoc do pohybu, a zkáza je dokonána. To je i Jacopův případ. Během onoho roku a půl je všemi neblahými událostmi zaháněn stále hlouběji do slepé uličky, jedna nesnáz se nabaluje na další, situace se stále více komplikuje, až už není v jeho moci vše nadále snášet. Nikoho proto asi úplně nepřekvapí jeho způsob úniku a vykoupení, Jacopo volí dobrovolný odchod z tohoto světa, kde, zdá se, pro něj už nezbývá ani okamžik radosti či štěstí, jenž by nebyl pokaždé draze vykoupen něčím protikladným a nepřijatelným.

IV. ANALÝZA ROMÁNU

1. Epistolární román

Epistolární romány neboli romány v dopisech se těšili největší oblibě zejména v 18. a na počátku 19. století, přestože jejich historie sahá až daleko do starověku. Z dnešního pohledu je pravděpodobně nemožné určit nějaké první zásadní epistolární dílo, které posléze mohlo posloužit jako vzor a předloha všem následujícím dílům. Pro naše téma je však důležité, že preromantickým obdobím počínaje, byl epistolární román vynesena opět do popředí zájmu, díky snaze o niternější pohled do nitra člověka a nahlédnutí pod pokličku složitého spletence lidských vášní a nepředvídatelné sexuality. Díla byla často vydávána pod různými falešnými jmény a pseudonymy, jednak pro umocnění té zdánlivé důvěryhodnosti a tajemnosti, jednak ze strachu z možných společenských následků a cenzury.

Pro základní přehled uvádíme alespoň několik nejdůležitějších epistolárních románů tohoto období (před publikací Foscolova románu):

- 1747 - Samuel Richardson - Clarissa aneb příběh mladé dámy
- 1761 - Jean-Jacques Rousseau - Julie aneb Nová Heloisa
- 1774 - Johann Wolfgang Goethe - Utrpení mladého Werthera
- 1782 - Choderlos de Laclos - Nebezpečné známosti
- 1797/99 - Johann Christian Friedrich Hölderlin - Hyperion
- 1798-1816 - Ugo Foscolo - Le ultime lettere di Jacopo Ortis

Avšak již v průběhu 18. století byly tyto romány také občasným terčem parodií (například H. Fieldingovi přisuzovaná Shamela z roku 1741 parodovala Richardsonovu Pamelu pouhý rok

po jejím vydání), ale až v průběhu 19.století začíná být tato forma pocíťována jako archaická a postupně vytlačena jinými technikami. Přesto se uplatní ještě i mnohem později v celé řadě děl sahajících až do dnešních dob. Například Dostojevského román *Chudí lidé* z roku 1846 má čistě epistolární formu. Tuto formu najdeme později například v některých povídkách J.D.Salingera nebo také v nedávném Tabucchiově románu *Stále více se připozdívá* z roku 2001.

Foscolův román *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* je kombinací epistolárního románu a románu-deníku. Stěžejní pilíře románu tvoří tedy především Jacopovy dopisy adresované příteli Lorenzovi Alderanimu. Epistolární romány obecně mají pár zvláštností, které si nyní přiblížíme.

V první řadě působí velmi autenticky a uvěřitelně, čtenáře vtahují velmi záhy do děje a na svou stranu. Tímto jej vlastně odzbrojují a často činí nezpůsobilým k tomu, aby si povšiml případných kostrbatostí či vyumělkovaností, které se tu a tam vyskytnou i u těch nejproslulejších děl žánru; a pokud si jich povšimne, většinou je značně velkorysý a tyto nedostatky ihned zapomíná a odpouští.

Epistolární romány zajímavě kombinují Ich-formu vyprávění (autentická korespondence přetisknutá v první osobě jednotného čísla) a Er-formu vyprávění (osoba vypravěče). Takový způsob vyprávění zpravidla automaticky poněkud degraduje zásluhy autora a pasuje jej do role pouhého vypravěče a sjednotitele příběhu. Bývá poněkud odsunut do pozadí, jako by byl pouze náhodným svědkem výjimečných událostí, jenž se příběh rozhodl zachovat budoucím pokolením.

V neposlední řadě je to lehce zamlžená až mystická atmosféra, která tyto romány neodmyslitelně provází a která jejich příběhům dodává zvláštní kouzlo a další punc neobyčejnosti a výjimečnosti.

2. Nalezené rukopisy

Při bližším ohledání poměrně velkého množství nejen epistolárních románů zjistíme, že mnohé z nich fungují velmi podobně. Využívají často identický vypravěčský rámeček a také některé ozvláštňující techniky. Pro další analýzu je prosím všechny označme do jedné množiny, kterou pracovníě nazveme: nalezený rukopis.

Tyto romány fungují velmi efektně, příběh je zasazen do dějového rámce, který by se dal zobecnit následovně: Inkriminovaná korespondence formou rukopisu bývá zpravidla po nějaké době od uplynutí líčených událostí nalezen někým blízkým hlavnímu aktérovi příběhu nebo také zcela nezasvěceným náhodným svědkem. Nalezený text tuto osobu zaujme a fascinuje do takové míry, že, ať už pro jeho výjimečnost, neobvyklost, nebo i přes případnou zvrácenost či potenciální společenskou škodlivost, se o tento text rozhodne přeci jen podělit s ostatními. Posléze se nalezenou korespondenci snaží logicky uspořádat, případná chybějící místa nějak osvětlit, text většinou opatří úvodním slovem, případně varováním čtenáři, občas také dalšími komentáři a vysvětlivkami a publikuje jej sám nebo vše předá vydavateli.

Takový rámeček příběhu je sice ohraným ale na druhou stranu ověřeným a zaručeným receptem na umocnění atmosféry a zahalení celého příběhu do hávu jisté záhadnosti, což se vždy může hodit. Předstíraná nefiktivnost a věrohodnost je u těchto románů velkou devizou a přidanou hodnotou, vytváří dokonalou iluzi, přísahali bychom na cokoli, že čteme speciální prodloužené vydání našeho oblíbeného deníku a před očima se nám odehrává pravdivý příběh skutečného člověka z masa a kostí. Jen málokdo se jím rád nenechá vtáhnout a obalamutit. Ovšem již samotná volba takového rámce vyprávění dává tušit značně dramaticky vyhocený a neveselý příběh s existenciální

tematikou. Tato díla v sobě často nesou silně autobiografické prvky. Je například známo, že Goethe napsal *Utrpení mladého Werthera*, aby odvrátil vlastní myšlenky na sebevraždu, i u Foscola nalezneme později řadu shod mezi autorem a Jacopem Ortisem. Jak už jsme před několika odstavci naznačili, autor je tedy odsunut do pozadí a od svého příběhu oddělen více než kdykoli jindy, ovšem to vše je výsledek jen a jen jeho pečlivého snažení. Snaží se vytvořit iluzi, že se dílo sepsalo jakoby samo, bez jeho vlastního přičinění a že nebylo uměle vytvořeno v autorově mysli, ale nadiktováno chladným neúčastným hlasem jediného korunního svědka líčených událostí přímo na papír. To připomíná pozdější veristy, pokračovatele francouzského naturalismu, kteří si nepřítomnost autora v díle vytkli přímo jako jednu z programových podmínek.

Následuje opět výčet několika románů a novel, které vyhovují definici našich nalezených rukopisů:

Tyto romány můžeme citovat již podruhé: *Julie aneb Nová Heloisa*, *Utrpení mladého Werthera*, *Nebezpečné známosti*, *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*.

Za nalezené rukopisy můžeme označit ale například také Dostojevského *Zápisky z mrtvého domu* nebo Zweigovu povídku *Fantastická noc*, svým způsobem i Svevův román *La coscienza di Zeno* a koneckonců můžeme uvažovat i o Manzoniho *Snoubencích*, přestože se vypravěč Manzoniho románu s těžkopádným rukopisem vtipně vypořádal po svém a celý jej nejprve převyprávěl.

3. Tajemno a ozvláštňující techniky

Přemýšlel jsem často o tom, jaký by to byl zajímavý článek, kdyby tak některý spisovatel chtěl - to jest dovedl - stopovati krok za krokem, jak postupovala některá jeho skladba až ke krajnímu dovršení. Je mi záhadné, proč se takový článek dosud nedostal na světlo - ale snad je tím nedostatkem vinna především spisovatelská ješitnost. Spisovatelé - zvláště pak básníci - nás většinou chtějí udržovat v domněnání, že tvoří v jakémsi ušlechtilém šílenství - v jakémsi nazíraném vytržení - a přímo by se zhrozili, kdyby měli dát čtenářům nahlédnout za kulisy, na nehotové myšlenky, dosud rozkolísané a vratké - na vlastní záměry pojaté až v poslední chvíli - na nesčíslné záblesky myšlenky, které nedozrály k úplné podobě - na dozrálé nápady, nepotřebné, a proto malomyslně zahozené - na místa pečlivě vybíraná a potlačovaná - na pracné pilování a vsuvky - slovem na hnací a posuvná kolečka - na jevištní mašinérii - na schůdky i propadliště - na falešný knír, šminku i flastříky, z nichž se v devětadevadesáti případech ze sta skládá majetek literárního herce.

Edgar Allan Poe¹⁷

Již dříve jsme nastínili, že všechny tyto romány jsou nabitě zvláštní tajemně pulsující atmosférou. Je samozřejmé, že přítomnost těchto různých ozvláštňujících prvků nalezneme i v mnoha jiných literárních žánrech a jejich historie je často stará jako literatura sama. Ovšem jsou to právě romány s existenciální tematikou, které tyto techniky přitahují obzvláště. Spolu s vlastní látkou románu pak tvoří neoddělitelnou složku výrazového celku. Nejinak je tomu samozřejmě i v případě románu *Le ultime lettere di Jacopo*

---

¹⁷ Poe, Edgar Allen: *Poe aneb údolí neklidu*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s.38.

Ortis. Nejen Poe se v zajímavé *Filozofii básnické skladby* snaží nahlédnout pod pokličku do značné míry vykalkulovaného umění literáta, v podobném ohledu je velmi zajímavý i Pirandellem vložený dodatek *Avvertenza sugli scrupoli della fantasia* do románu *Il fu Mattia Pascal*, o němž bude ještě řeč v poslední kapitole.

Tyto techniky tvoří důležitou součást i námi analyzovaného románu. Najdeme v něm nejen zamlčená jména a příjmení, ale také několik vložených mikropříběhů a epizod, zlomků úvah filozoficko-literární povahy a také několik fragmentů dopisů, jenž Lorenzo (v jedné osobě vypravěč a spravovatel Jacopovy památky) po přítelově smrti sesbírá z různých zdrojů a zařadí do textu pro lepší objasnění posledních dnů i skutečných pohnutek sebevraždy.

Přibližme si tedy alespoň stručně některé tyto techniky:

1. Potlačení následujících sdělení v textu:

a) Jmen nebo příjmení postav

To je asi vůbec ten nejoblíbenější a nejrozšířenější způsob. Stačí vyslovit počáteční písmeno jména hrdiny a zbytek opatřit tajemnou hvězdičkou. Pro příklad nemusíme daleko, používá jej i sám Foscolo. Jacopo navštěvuje rodinu pana **T***** a zamlčuje i celou řadu dalších jmen a příjmení. Proslulé jsou také Kafkovy postavy, například postava **K.** v románu *Zámek* atd. atd.

b) Geografických míst

Nacházíme je například v Goethově *Utrpení mladého Werthera*: „Hlavně proto jsem šel s knížetem, je generálem v **xxxských** službách.“¹⁸ Nebo vzpomeňme ruské klaisky, například u Puškina

---

¹⁸ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: Aurora, 1999, s.93.

nebo Tolstého najdeme pasáže, kdy aktéři jejich příběhů odjíždí **XX verst** do nejmenovaného města v **N-ské gubernii** apod.

c) Letopočtů

Nahlédněme do románu *Nebezpečné známosti*, kde najdeme například dopis, který je datován: „V Paříži, dne 4.srpna 17**.“¹⁹

Nebo hned do úvodní věty jedné z Poeových povídek *Odcizený dopis*: „At Paris, just after dark one gusty evening in the autumn of 18--.“²⁰

2. Další triky

Existuje nepřeberné množství způsobů, jak příběh okořenit. V každém „lepší“ románu jich najdeme spousty. V našem výčtu tedy pochopitelně nemůžeme být vyčerpávající, přesto si jich pro ukázkou můžeme několik zmínit:

- Samotná volba temných témat (smrt, nešťastná láska nebo Tarchettiho *La lettera U*)
- Volba tajemných lokalit (Euganejské pahorky, Kafkův Zámek)
- Volba pohnutého historického rámce (mor, válečná období, totalitní režim)
- Výjimečný stav v samotném životě protagonisty (vyhoštěnec, vyšinutí mysli)
- Volba samotných titulů (*Le ultime lettere di Jacopo Ortis*, *Zločin a trest*, *Běsi*, *Naruby*, *Zed'*, *Nevolnost*, *Le ambizioni sbagliate*,...)

---

¹⁹ Laclos, Choderlos De. *Nebezpečné známosti*. Praha: Academia, 2003, s.19.

²⁰ Poe, Edgar Allan. *Purloined letter*. [online]. [cit.2006-03-10]. s.1. Dostupné z: <http://www.4literature.net/Edgar_Allan_Poe/Purloined_Letter/>

-Zasazení příběhu do několika rámců (Zweigův *Amok*, *Il fu Mattia Pascal*) a složité zacházení s fabulí a časem vyprávění (Joyce, Proust).

-Zvyšování napětí - děj například graduje před koncem kapitoly, „v nejlepším“ je vše utnuto a kapitola končí. Nedožíváme se tedy zdaleka vše a nová kapitola začíná úplně jinou epizodou. Předchozí vygradovaný motiv je odsunut až na později (Dostojevskij, Svevo)

-Zvyšování očekávání - Dopředu je prozrazeno něco, co bude sice zcela objasněno až později, ale již nyní má funkci zvýšení hladiny očekávání. Foscolo například již předem anoncuje, že Jacopa tíží velké tajemství, ale my se až mnohem později dovídáme, na co vlastně naráží. Nebo můžeme citovat úryvek ze začátku Pirandellova *Il fu Mattia Pascal*, kdy se Mattia rozhodne sepsat svůj neobyčejný příběh. Aniž by ještě začal cokoli vyprávět, už prozrazuje, že je svůj budoucí rukopis knihovně ochoten věnovat, ale jen za následující podmínky: „con l'obbligo però che nessuno possa aprirlo se non cinquant'anni dopo la mia terza, ultima e definitiva morte.”²¹

-Příběhy v příběhu. Drobné vedlejší epizody. Foscolův román nám dává dostatek příkladů sám o sobě: Frammento della storia di Lairetta, opakující se epizoda s umírající stařenkou, zchudlý Oliva a jeho smutný příběh, almužna a pohnutý osud bývalého Jacopova spolužáka, nechtěná vražda, setkání s Parinim a další fragmenty.

Toto téma je jistě velmi zajímavé, ovšem přesahuje hranice naší práce, proto se spokojme s pouhým nastíněním této problematiky a vykročme opět vpřed v naší analýze.

---

²¹ Pirandello, Luigi. *Tutti i romanzi*. Roma: Newton, 2001, s.187.

4. Struktura a dějová osnova

Foscolův román je rozdělen do dvou částí. Jak jsme nastínili již dříve, toto dělení má také symbolickou rovinu, je mezníkem a akcelerátorem příběhu.

Přestože definitivní zlom nastává až v průběhu druhé části, kdy je Jacopo na horečnaté cestě zastižen tolik obávanou zprávou o Terezině uskutečněném sňatku s Odoardem; ve skutečnosti mnohé Jacopovy naděje končí již právě s koncem první části, kdy je všemi okolnostmi donucen odcestovat pryč, aby se od Terezy, která nemůže být nikdy jeho, pokusil odpoutat a zapomenout. Od této chvíle se zbytkem románu nese atmosféra děsivé předtuchy.

Rozsahově je část první oproti druhé části o několik stran delší.

Nyní si detailněji ukážeme strukturu románu a této příležitosti využijeme také k připomenutí stručné osnovy děje díla.

Struktura románu

Al lettore - úvodní slovo čtenáři podepsané Lorenzem Alderanim.

Část první

Jacopo utíká před krutými perzekucemi z Benátek na nedaleké Euganejské pahorky. V dopisech Lorenzovi líčí tento útěk, první politické a vlastenecké ideje, návštěvu v domu pana T*** a první setkání s jeho okouzující dcerou Terezou, později i s jejím snoubencem Odoardem a seznámení s venkovany.

Frammento della storia di Lauretta - nejdůležitější vložený mikropříběh - přímo Jacopovo dílko, stručné motto: L'úomo sarà infelice.

Dopisy Lorenzovi obsahují příznaky počínající lásky k Tereze. Přestože je již zaslíbená Odoardovi, vzniká mezi nimi pouto, které nakonec vyústí v polibek a pár štěstím opojených dní. Jacopo prohlédne nečisté pohnutky Terezina otce a odvrácenou stranu Terezina zasnoubení s Odoardem. Tereza ovšem zůstane poslušná vůli otce a je připravena obětovat se. Poprvé se objevuje obraz stařenky bojující o holý život. Otec Terezy se všeho dovtípí, navštěvuje nemocného Jacopa a nabádá jej, aby se nemíchal do štěstí své dcery a pro dobro všech zúčastněných se okamžitě vzdálil a na záležitost s Terezou okamžitě zapomněl. Jacopo se připravuje na odjezd.

Lorenzo. A chi legge.

Před závěrem I.části románu se do příběhu vměšuje Lorenzo a osvětluje první nejasné události a také pokračující perzekuce v Benátkách.

Následují opět Jacopovy dopisy adresované Lorenzovi, Tereze a otci Terezy.

Konec první části - Jacopo za úsvitu odjíždí z Euganejských pahorků pryč.

Část druhá

Opět následují dopisy Lorenzovi, Jacopo v nich sděluje dojmy a zážitky ze svých cest: Bologna, Firenze, Milano, průjezd Alpami, Nizza, Piacenza, setkání s Giuseppem Parinim, Genova, další vložený mikropříběh - setkání se zuboženým mladíkem-krajanem, Nizza, Piacenza. Během jedné z cest se dovídá, to, co nikdy nechtěl slyšet - Tereza se provdala! Nyní nastává onen již tolikrát zmíněný zvrát a začíná víceméně „pracovat“ na obhajobě své sebevraždy. Vrací se na Euganejské pahorky, v jednom z dalších dopisů se přiznává, že ve svém srdci chová hrůzné tajemství, které však vyjde plně najevo až později. Navštěvuje dům pana T***, kde je přijat vlídně, podle pozdějších svědectví se však začíná chovat značně podivínsky. Při dalších návštěvách se nezdrží nikdy déle.

Následují dopisy plné zoufalého boje se sebou samým a myšlenkami na smrt jako vysvobození.

Dále jsou na tomto místě do textu zařazeny dva fragmenty neúplně dochovaných dopisů. Vrací se epizoda se stařenkou, Jacopo začíná psát dopis na rozloučenou Tereze.

Navštěvuje krátce Benátky, setkává se s Lorenzem a před údajně chystanou dlouhou cestou se loučí se svou matkou.

Pokračuje v psaní posledního dopisu pro Terezu.

Až v tuto chvíli vyplouvá na povrch šokující odhalení. Jacopo je nechtěným vrahem!

Přípravy na smrt. Poslední váhání. Následuje bodnutí do hrudi a dlouhé a pozvolné umírání. Na záchranu je pozdě. Velice strohý závěrečný obraz.

Po smrti přítele se Lorenzo stává správcem jeho památky a pozůstalé dopisy se rozhodne uspořádat a připravit k vydání. Sám je rozděljuje do dvou částí, aby poukázal na onen bod zvratu. V druhé části románu je pak Lorenzova přítomnost v textu ještě viditelnější. Přidává několik vlastních stran a poznámek, ve kterých osvětluje sporné momenty, dále několik Jacopových dopisů Tereze a také několik fragmentů, které si Jacopo poznamenával na různé papíry či okraje knih. Lorenzo se tyto doplňující texty snaží co nejsprávněji chronologicky zařadit. Celý takto uspořádaný celek pak předává nakladateli, ale ještě předtím jej opatřuje krátkým úvodem *Al lettore*, v němž vysvětluje své důvody k vydání této korespondence.

5. Komentovaný děj románu

První dopis, jenž Jacopův příběh otevírá, je datován 11.října 1797²² a je odeslán již z Euganejských pahorků²³, místa Jacopova útočiště, kam se musel uchýlit z nedalekých Benátek, aby se vyhnul zajetí a alespoň první vlně nejkrutějších represí, když se ocitl na seznamu proskribovaných. Jacopova matka i přítel Lorenzo naléhají, aby Euganejské pahorky bral jen jako dočasné útočiště a co nejdříve se uchýlil do většího bezpečí, ovšem Jacopo se rozhodne zůstat. První dopisy jsou nabité nezkrotným zápallem pro vlastenectví a hořkostí z neutěšeného stavu nesjednocené Itálie: „Ma dove cercherò asilo? In Italia? Terra prostituita premio sempre della vittoria.“²⁴ Útěkem do bezpečí musí Jacopo opustit také Laurettu, přítelkyni, jíž byl utěšitelem po smrti jejího milence Eugenia, Laurettu, tuto dívku se zlomeným srdcem a nešťastnou myslí (všimněme si jistých Laurettiných „inettovských“ sklonů) by byl ochoten učinit třeba i svou životní družkou, ovšem pouto, které mezi nimi takto vzniklo, bylo sice velmi silné, ale spíše přátelské, než aby se dalo nazvat skutečnou láskou. Ke všemu v těchto dnech museli z Benátek ze stejných pohnutek jako Jacopo zmizet také Laurettin otec a její bratři: „chi non ha patria, come può dire lascierò qua o là le mie ceneri?“ Jacopa velmi dojíká její nešťastný osud, ale víc pro ni v danou chvíli udělat nemůže.

Ještě že Lorenzo prostřednictvím Jacopova sluhy Michela zasílá na Euganejské pahorky knihu Plútarchovy filozofie: „Col divino Plutarco potrò consolarmi de' delitti e delle sciagure dell'umanità volgendo gli occhi ai pochi

---

²² Tedy pouhých 6 dnů před dohodou v Campoformiu 11.října 1797.

²³ Euganejské pahorky (Colli Euganei) se nachází asi 20km jihozápadně od Padovy, od Benátek jsou vzdálené něco přes 60km.

²⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.6.

illustri che quasi primati dell'umano genere sovrastano a tanti secoli e a tante genti."²⁵ Na Euganejských pahorcích se mezitím Jacopo stává miláčkem zdejších obyvatel, obklopují jej, pozorně mu naslouchají, i on těmto prostým vesničanům naslouchá a takto tráví takřka celé dny, kromě chviliek, kdy se začte právě do svého oblíbeného filozofa: „Così mi riesce di dimenticarmi ch'io vivo."²⁶

Již v dopise z 26.října, tedy asi dva týdny po příjezdu do svého exilu, Jacopo Lorenzovi nadšeně děkuje za to, že díky němu spatřil a poznal okouzující dívku. Stalo se tak v domě pana T***, jehož Lorenzo poznal před časem v Padově a v nedávném dopise panu T*** se o Jacopově přítomnosti zmínil. Ten Jacopa osobně vyhledal, krátce spolu pohovořili a pak jej pozval na oplátku na návštěvu do svého domu. Jacopo návštěvu s radostí opětuje, pána domu doma sice nezastihne, zato však zastihne jeho dceru, sličnou Terezu a její malou sestřičku Isabellinu: „Io tornava a casa col cuore in festa - Che? Lo spettacolo della bellezza basta forse ad addormentare in noi tristi mortali tutti i dolori?“²⁷ V domě pana T*** se Jacopo od tohoto okamžiku stává takřka každodenním hostem, celkově pookřává a zažívá možná ty vůbec nejradostnější dny svého jinak tak posmutnělého života. Dokonce i oblíbená Plutarchova kniha zůstává nedotčena: „Che bell'autunno! Addio Plutarco! Sta sempre chiuso sotto il mio braccio.“²⁸ Tedy vlastně nebýt té malé mrzutosti s Odoardem, totiž snoubencem Terezy. Budoucí Jacopův sok, Odoardo, je v podstatě spořádaný a hodný člověk, ale jinak naprosto průměrný a obyčejný, bez osobního kouzla, v srdci mu chybí špetka romantiky, ale zato pochází z dobré a zámožné rodiny. Ovšem nejvtipněji popisuje Odoarda sám Jacopo, jako by v něm viděl milovaného domácího mazlíčka: „Del resto, Odoardo sa di musica; giuoca

---

²⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.7.

²⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.8.

²⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.9.

²⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.11.

bene a scacchi; mangia; legge, dorme, passeggia, e tutto con l'oriuolo alla mano; e non parla con enfasi se non per magnificare tuttavia la sua ricca e scelta biblioteca."²⁹

Záhy se dovídáme, že záchrana bídne finanční situace rodiny pana T***, to je ten pravý důvod, proč Terezin otec tento sňatek sjednal. Až přibližně v půlce románu vyjde najevo, že značnou část rodinného jmění prohýřil sám pan T***, vinou hráčských vášní a prostopášného života, který dříve vedl. Ve skutečnosti se tedy pro vlastní záchranu rozhodl obětovat svou milovanou dceru. Nutno podotknout, že pan T*** jednal proti vůli své ženy a Tereziny matky. Matka se snaží všemi silami sňatku zabránit, ovšem pan T*** je neoblomný a manželčin vzdor jej činí jen zatvrzelejším, a tak Terezina maminka odchází na protest z domu ke své sestře do Padovy, což se však ale ukáže jako nepříliš šťastný tah, neboť Tereza se nyní cítí opuštěna už úplně všemi, navíc otec Tereze zakazuje jakoukoli korespondenci s matkou. To vše Jacopo komentuje následovně: „per questo quand'io veggo come gli uomini cercano per una certa fatalità le sciagure con la lanterna, e come vegliano, sudano, piangono per fabbricarsele dolorosissime, eterne; io mi sparpaglierei le cervella temendo che non mi si cacciasse per capo una simile tentazione.“³⁰

V jednom z dalších dnů následuje společná procházka do bývalého Petrarcova domu v Arquà³¹, kde však přichází další rozčarování pro Jacopa, Petrarcův dům je naprosto neudržovaný a v bídném stavu. Během procházky se z úst Terezy dovídá, že není a nikdy nebude šťastná: „Pur sento che non amo, non amerò mai questo sposo col quale è già decretato.“³² Lorenzo podezírá Jacopa již několik dopisů nazpět, že se do Terezy zamiloval, ten to nejdříve vehementě popírá,

²⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.10.

³⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.15-16.

³¹ Arquà leží v jižní části Euganejských pahorků.

³² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.15.

ovšem zanedlouho přizná skutečný stav věcí. Po návratu z procházky jej zachvacuje smutek a melancholie z brzké Tereziny ztráty: „Buona notte, Lorenzo. Sèrbati questa lettera: quando Odoardo si porterà seco la felicità, ed io non vedrò più Teresa, né più scherzerà su queste ginocchia la sua ingenua sorellina, in que' giorni di noja ne' quali ci è caro perfino il dolore, rileggeremo queste memorie.“³³ Jacopo je skutečně zamilovaný, díky vzpomínce na Terezu se dokonce dokáže ovládnout a odolat smyslnému svádění jedné své přitažlivé ctitelky.

Jacopo pověří Lorenza, aby prodal celou jeho vzácnou knihovnu, kterou s takovou láskou a pílí shromažďoval po celá léta:

Che ho da fare di quattro migliaja e più di volumi ch'io non so né voglio leggere? Preservami que' pochissimi che tu vedrai ne' margini postillati di mia mano. [...] Il danaro d'allo a mia madre. Cercando di rifarla di tante spese [...] questo ripiego mi è sembrato il più spiccio.³⁴

Krátce navštěvuje padovskou univerzitu, ovšem vrací se značně znechucen nepřátelskými poměry, které zde panují. V dalších dnech se Jacopo zcela náhodně s jednou venkovskou dívkou ocitá v chatrči jedné nemocné stařenky odkázanou na almužny a bojující o svůj holý život. Román sleduje později i další osud této stařenky. Její slepá vůle k životu je vždy stavěna do opozice k Jacopově mládí a jeho pocitu marnosti vlastní existence. Dopisy z tohoto období jsou napěchované velmi podnětnými myšlenkami s existenciálními motivy, kterými se však budeme obšírněji zabývat až v následující kapitole. Znovu se také opakují vlastenecké motivy.

Od seznámení s Terezou uplynulo již půl roku, ještě jí nic nedal najevo, ovšem jak by jen nemohla nic tušit. Téměř každý

---

³³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.17.

³⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.28.

den spolu tráví celá odpoledne hraním šachů apod. Jacopo vůbec v tomto období prochází zvláštními pocity zmatenosti i nejasných očekávání zároveň, v následujícím citátu nám odhaluje zajímavý pohled na radosti i bolesti:

Se le sventure raggravano il carico della vita, noi corriamo a farne parte a qualche infelice; ed egli sprema conforto del sapere che non è il solo dannato alle lagrime. Ma se lampeggia qualche momento di felicità, non ci concentriamo tutti in noi stessi, temendo che la nostra ventura possa, partecipandosi, diminuirsi.³⁵

Znenadání přichází skvělá novina, Odoardo musí totiž odjet na několik dní pryč, Jacopo se na nic neodváží ani pomyslet, ale něco jej přece jen nutí vkládat v tento odjezd příslibné naděje. Následující dny tyto naděje opravdu potvrzují. V románu se konečně mohou objevit romantické pasáže líčící první projevy počínající lásky, Jacopo a Tereza sedí vedle sebe na pohovce a Jacopo předčítá, zničehonic se oba drží za ruce a Terezina slza skápne na Jacopovu ruku: „Sì, Teresa, io vivrò teco; ma io non vivrò se non quanto potrò vivere teco.“³⁶

Kromě kvetoucí lásky se Jacopo snaží také dát hmatatelnější podobu svým literárním počínům, ale s výsledkem není nikdy dostatečně spokojen:

Pur se afferrassi tutti i pensieri che mi passano per fantasia! - ne vo notando su' cartoni e su' margini del mio Plutarco; se non che, non s'è tosto scritti, m'escono dalla mente; e quando poi li cerco sovra la carta, ritrovo aborti di idee scarne, sconnesse, freddissime.³⁷

---

³⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.37.

³⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.42.

³⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.44.

V těchto dnech také vzniká námi již dříve anoncovaný „příběh v příběhu“ s názvem *Frammento della storia di Lauretta*, což je přímo Jacopovo autentické dílko, jenž pojednává o nešťastném osudu dívky jménem Lauretta, jíž zemře milenec Eugenio. Na scénu přichází opět „ten třetí“, snaží se jí utěšit, nahradit ji Eugenia. Ovšem po velmi dlouhou dobu je jí spíš takovým psíkem-utěšitelem, když už si konečně na sebe zvyknou a začínají si propadat, on je však náhle udán a z politických důvodů musí okamžitě opustit zemi, aniž by se s ní mohl rozloučit... Příběh zjevně naráží na skutečné události Jacopovy minulosti a milostný trojúhelník Lauretta-Eugenio-Jacopo. „Io voleva in quella sfortunata creatura mostrare a Teresa uno specchio della fatale infelicità d'amore,“³⁸ píše Jacopo v jednom z dopisů Lorenzovi, ovšem nakonec od této myšlenky ustupuje: „le farei più male che bene.“³⁹

„Ona Tě nemiluje a kdyby Tě přesto chtěla milovat, tak stejně nemůže,“⁴⁰ píše Lorenzo Jacopovi v jednom z dopisů, Jacopo to samozřejmě vnitřně také cítí, ale nemůže si pomoci, jindy ve spánku pozoruje její krásné tělo a představuje si každý kousíček těla, jenž dávají tušit její šaty, ovšem neodvažuje se ničeho:

Eterno Iddio! Esisti tu per noi mortali? o sei tu padre snaturato verso le tue creature? [...] In tutte le mie afflizioni ho alzato le braccia sino a te, ma non ho osato né mormorare né piangere: ah! adesso! Or perché farmi conoscere la felicità s'io doveva bramarla sì fieramente, e perderne la speranza per sempre?⁴¹

Dovolme si nyní citovat jednu delší, zato překrásnou pasáž z dopisu z 12.května, která je názornou syntézou všeho,

---

³⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.44.

³⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.44.

⁴⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.48.

⁴¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.52.

co činí román výjimečným, syntézou lyrického líčení přírody, povzdechem nešťastné lásky i zamyšlením nad blížící se smrtí:

Jer sera appunto dopo più di due ore d'estatica contemplazione d'una bella sera di Maggio, io scendeva a passo a passo dal monte. Il mondo era in cura alla notte, ed io non sentiva che il canto della villanella, e non vedeva che i fuochi de' pastori. Scintillavano tutte le stelle, e mentr'io salutava ad una ad una le costellazioni, la mia mente contraeva un non so che di celeste, ed il mio cuore s'innalzava come se aspirasse ad una regione più sublime assai della terra. Mi sono trovato sulla montagnuola presso la chiesa: suonava la campana de' morti e il presentimento della mia fine trasse i miei sguardi sul cimitero dove ne' loro cumuli coperti di erba dormono gli antichi padri della villa: - Abbiate pace, o nude reliquie: la materia è tornata alla materia; nulla scema, nulla cresce, nulla si perde quaggiù; tutto si trasforma e si riproduce - umana sorte! Men infelice degli altri chi men la teme. - Sposato mi sdraiai boccone sotto il boschetto de' pini, e in quella muta oscurità, mi sfilavano dinanzi alla mente tutte le mie sventure e tutte le mie speranze. Da qualunque parte io corressi anelando alla felicità, dopo un aspro viaggio pieno di errori e di tormenti, mi vedeva spalancata la sepoltura dove io m'andava a perdere con tutti i mali e tutti i beni di questa inutile vita. E mi sentiva avvilito e piangeva perché avea bisogno di consolazione - e ne' miei singhiozzi io invocava Teresa.⁴²

14.května se udála nečekaná věc, Tereza políbila Jacopa!
Také jej miluje:

Vi amo. A queste parole tutto ciò ch'io vedeva mi sembrava un riso dell'universo: io mirava con occhi di riconoscenza

---

⁴² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.53-54.

il cielo, e mi pareva ch'egli si spalancasse per accoglierci!
Deh! A che non venne la morte? E l'ho invocata.⁴³

Ovšem jen na moment se může zdát, že vše může skončit happyendem, vystřízlivění je postupné, ale o to bolestnější: „Non posso essere vostra mai!“⁴⁴ dodává Tereza vzápětí a stojí si za svým slovem. Další Jacopovy dopisy jsou stále plny optimismu: „e se questo (mio) cuore non vorrà più sentire, io me lo strapperò dal petto con le mie mani.“⁴⁵

Z Lorenzova dopisu se dozvídá strašlivou zprávu, Lauretta je mrtvá! Tato zpráva jej zdrcuje. V dopise Lorenzovi se přiznává, že již dříve, když si na Laurettu občas vzpomenu, jeho srdce zaplňovala podivná předtucha. V jednom z následujících dopisů ještě k tomuto tématu dodává: „povera Lauretta! tu forse mi chiami - e forse fra non molto io verrò.“⁴⁶

Odoardo se za dva týdny vrací domů a Jacopova záležitost je stále na bodu mrazu, nálady a pocity se střídají jak aprílové počasí:, nejdříve by jedině objetí Terezy vyměnil za celý svět, o pár řádků níže propadá skepsi:

O illusione! Perché quando ne' miei sogni quest'anima è un paradiso, e Teresa è al mio fianco, e mi sento sospirar su la bocca, e - perché mi trovo poi un vuoto, un vuoto do tomba? Almen que' beati momenti non fossero mai venuti o non fossero fuggiti mai! [...] Sì! Conviene ch'io la finisca.⁴⁷

Ovšem Tereza vše jistě neprožívá tak klidně, jak by se mohlo zdát, spíš si jen uvědomuje, že se nechala unést příliš daleko a že se vůči Odoardovi dopustila něčeho nepřipustného a jen se snaží Jacopa násilím vytěsnit ze své mysli.

---

⁴³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.56.

⁴⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.56.

⁴⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.58.

⁴⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.60.

⁴⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.63.

Vyhýbá se mu, jak to jen jde, ten ji spatří vždy jen letmo s pláčem zarudlýma očima, a tak tráví čas alespoň s její sestřičkou Isabellinou, která jediná jej zahrnuje vřelým citem. Lorenzo už jej nabádá delší dobu, aby odejel pryč a Terezu pustil z hlavy: „fuggir dunque, fuggire: ma dove? “⁴⁸ nebo:

Sono uscito assai prima del Sole e correndo attraverso de' solchi, cercava nella stanchezza del corpo qualche sopore a quest'anima tempestosa. La mia fronte era tutta sudore, e il mio petto ansava con difficile anelito. [...] Almeno costei non mi perseguitasse con la sua immagine, ovunque io mi vada [...] partirò.⁴⁹

Ke konci první části románu, jak už jsme si načrtli v předchozí podkapitole, se vyprávění a osvětlení některých momentů ujímá Lorenzo, který se většinu těchto doplňujících informací dovídá z úst Terezy po Jacopově smrti. Lorenzo popisuje Odoardův návrat, počínání pana T***, který se mezitím stihl leccos dovtípit: „O figlia mia, tu vuoi dunque precipitare teco noi tutti?“⁵⁰, Jacopa, který ještě více posmutněl, jistě nejen vinou Laurettiny smrti. Z Terezina podivínského a samotářského chování se dovtípil i Odoardo, přesto se však s Jacopem přivítali vřelým objetím.

V těchto dnech Jacopo onemocní vysokou horečkou, pan T*** jej navštěvuje, aby s ním zavedl důvěrný rozhovor, vyznává se z hlubokého přátelství vůči němu, ale zároveň jej prosí, aby co nejdříve Euganejské pahorky opustil. Ubezpečuje jej, že za jiných okolností, patrně kdyby byl Jacopo maličko movitější, by si pokládal za čest přijmout do své rodiny mladíka, jako je on, ovšem za daných okolností nemá bohužel

⁴⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.63.

⁴⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.64-65.

⁵⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.69.

na vybranou. Avšak takový argument Jacopa jen ještě více rozohňuje:

Sono sfortunato, non però vile. - Né i miei figliuoli dovranno riconoscere mai la loro fortuna dalla ricchezza della loro madre. Vostra figlia è più ricca di me, ed è promessa. - Dunque? *Rispose il signore T***.* - *Jacopo non fiatò. Alzò gli occhi al cielo, e dopo molta ora: O Teresa, esclamò, sarai a ogni modo infelice!*⁵¹

Aby se pan T*** pokusil ospravedlnit, přidává ještě navrch příběh o svém dřívějším marnivém životě. V tuto chvíli Jacopo pochopí plně Terezinu oběť, jak obrovská asi musí být oddanost a láska k jejímu otci, když se nechá takto zničit.

Lorenzovy komentáře jsou před úplným závěrem první části románu doplněny ještě několika Jacopovými dopisy. Za zmínku ještě stojí dopis, ve kterém se Jacopo vyčítavě obrací na Boha. Dopis není přímo datován, je pouze označen "all'alba" a pro nás je zajímavý, poněvadž v románu není příliš mnoho pasáží, kde by se Jacopo dovolával Boha a řešil svůj vztah k němu. Na konci citace dává dokonce v jistém smyslu rovnítko mezi Boha a Terezu.

Ma Teresa è innocente: e anziché stimarti crudele, t'adora con serenità soavissima d'animo. Io non t'adoro, appunto perché ti pavento - e sento pure che ho bisogno di te. Spogliati, deh! Spogliati degli attributi di cui gli uomini t'hanno vestito per farti simile a loro. Non se' tu forse il Consolatore degli afflitti? E il tuo Figlio Divino non si chiamava egli il *Figlio dell'Uomo*? Odimi dunque. Questo cuore ti sente, ma non t'offendere del gemito a cui la Natura costringe le viscere dilaniate dell'uomo. E mormoro contro di te, e piango, e t'invoco, sperando di liberare l'anima mia - di liberarla? ma e come, se non è piena di te? Se non ti ha implorato

---

⁵¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.72.

nella prosperità, e solo rifugge al tuo ajuto, e domanda il tuo braccio or quando è atterrata nella miseria? Né spera, né desidera che Teresa: e ti vedo in lei sola.⁵²

Prostřednictvím Lorenzova komentáře se ještě dovídáme o nové vlně perzekucí v Benátkách, o udavačích a rychlých soudech bez obhájců a dalších hrůzách, před kterými se nemůže nikdo cítit v bezpečí. Jacopo píše před odjezdem ještě dopis na rozloučenou láskyplný, ale trochu omluvný dopis Tereze: „Perdonami, Teresa; io ho funestato la tua giovinezza, e la quiete della tua casa; ma fuggirò.“⁵³ Ta jej ovšem stejně nedostane (pan T*** jej až po Jacopově smrti předá nerozpečetěný Lorenzovi). V tuto chvíli se však už doopravdy začíná převažovat pomyslná miska vah a jistě víme, na co naráží posledním slovem citace.

Né finirò così do codardo. Sosterrò tutta la mia sciagura; berrò fino all'ultima lagrima il pianto che mi fu assegnato dal Cielo; e quando le difese saranno vane, disperate tutte le passioni, tutte le forze consunte; quando io avrò coraggio di mirare la Morte in faccia, e a ragionare pacatamente con lei, ed assaporare l'amaro suo calice, ed espiate le altrui lagrime, e disperato di rasciugarle - allora.⁵⁴

A tak brzy ráno za svítání, sotva se uzdraví a vyřídí nezbytné věci, vyráží Jacopo bez rozloučení na dlouhou horečnatou pouť, která, ač se to na první pohled ze stránek románu nezdá, trvá bez mála celých osm měsíců; vyráží směr Ferrara.

---

⁵² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.70-71.

⁵³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.74.

⁵⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.77.

Né un bacio? Né addio! - bensì le tue lagrime mi seguiranno nella mia sepoltura. La mia salute, la mia sorte, il mio cuore, tu - tu! - insomma tutto congiura, ed io vi obbedirò tutti.⁵⁵

Na cestě si rychle uvědomuje skutečnost, že se vlastně rychlostí řítí pryč, že dobrovolně a bezkonfliktně vyklidil pole a že se každou vteřinou vzdaluje své nejmilovanější, vzpomínka na pana T*** mu znovu pěkně hne žlučí:

Padre crudele - Teresa è sangue tuo! quell'altare è profanato [...] Ti pentirai amaramente, ma tardi: fors'ella un giorno nell'orrore del suo stato maledirà i suoi giorni e i suoi genitori."⁵⁶

Jak plynou dny, Jacopo střídá město za městem, původně se domníval, že na cestách přijde na jiné myšlenky, ale všudypřítomné utlačování, bezpráví a chudoba, mu dvakrát nepřidávají. Cítím se pouhým přízrakem bývalého Jacopa, jako by něco podstatného z jeho podstaty zůstalo někde úplně jinde, kdepak asi:

Parmi che i miei piaceri e i miei dolori, i quali in que' luoghi m'erano cari - tutto insomma quello ch'è mio, sia rimasto tutto con te; e che qui non si strascini pellegrinando se non lo spettro del povero Jacopo.⁵⁷

Nebo:

Spero sempre - domani, nel paese vicino - e il domani viene, ed eccomi di città in città, e mi pesa sempre più questo stato di esilio e di solitudine.⁵⁸

---

⁵⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.77.

⁵⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.78.

⁵⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.85.

⁵⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.87.

Dostává pár řádků od Terezy, ve kterých jej zapřísahává, aby mu jeho život byl drahý a aby se hlavně na sobě nedopustil žádné pošetilosti:

Mio padre piange con me [...] pur con le sue lagrime a me pare che tacitamente mi proibisca di scrivervi d'ora innanzi - ed io piangendo lo prometto; e vi scrivo, forse per l'ultima volta, piangendo - perché io non potrò più confessare d'amarvi fuorché davanti a Dio solo.⁵⁹

„Tu sei dunque più forte di me?“⁶⁰ Její řádky vzbudí na Jacopově tváři ironický úšklebek.

Ve Florencii se na každém kroku setkává s místy plnými otisků a vzpomínek na slavné velikány. Pouhé pomyšlení na ně jej naplňuje úctou a pokorou, navštěvuje také jejich hroby: „ad ogni passo ho timore di calpestare le loro reliquie.“⁶¹ Když se pokouší pokračovat dále do Říma, na hranicích jej kvůli jeho pasu vrací zpátky: „Così noi tutti italiani siamo fuorusciti e stranieri in Italia.“⁶²

V Miláně vyhledá a poté se také několikrát setkává s drahým Parinim na sklonku života.

Cestou do Francie se v Genově přihodí další nečekaná příhoda. Jacopa vyhledá mladík, který si jej údajně pamatuje ještě z univerzity a vylíčí mu možná ještě smutnější a pohnutější příběh, než je ten Jacopův. Mladík se ocitl v naprosté chudobě, navíc s manželkou a dítětem na krku, nemůže najít práci a prosí Jacopa o pomoc. Jacopo opět projevuje svou velkodušnost, přestože jemu samotnému nezbyvá mnoho a štědře jej obdarovává. Ovšem v duchu si neodpustí utrousit poznámku:

---

⁵⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.86.

⁶⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.86.

⁶¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.87.

⁶² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.87.

„Ora tu hai come vivere per quattro mesi - per sei - e poi? [...] Ah se tu non fossi padre e marito, io ti darei forse un consiglio! - e senza dirgli parola, l'ho abbracciato; e mentre partivano, io li guardava, stretto d'un crepacuore mortale.“⁶³

Tato epizoda vyvolává noční úvahu o chudobě a podhoubí zločinu na předměstí:

Io giudice, condannerei tutti i delinquenti; ma io uomo, ah! Penso al ribrezzo col quale nasce la prima idea del delitto; alla fame e alle passioni che strascinano a consumarlo; agli spasimi perpetui.“⁶⁴

Prohlubující se Jacopův pesimismus je v tuto chvíli již opravdu k nezastavení. Jeho negativní stavy jej však na druhou stranu očividně inspirují, dopisy z tohoto období jsou totiž plné velmi procítěných existenciálních pasáží, posudme sami:

Tu sei disperatamente infelice; tu vivi fra le agonie della morte, e non hai la sua tranquillità: ma tu dèi tollerarle per gli altri. - Così la filosofia domanda agli uomini un erosimo da cui la Natura rifugge.⁶⁵

Snad poprvé za celý román se jednou letmou poznámkou zmiňuje o svém otci, aby politoval ještě více matku. Jako by nestačil otec, který zničí domov, ale k tomu všemu ještě Jacopo, jediný matčin poklad, kvůli němuž se všeho vzdala a kvůli němuž si tolik odpírá, aby jej mohla finančně podporovat. Sám se děsí toho, co se jí chystá provést. V dalším dopise od Lorenza se dovídá, že se Tereza konečně provdala, zdrcený Jacopo dostává tímto poslední úder. Je zrovna na cestě do Francie, ale v Nizze se náhle rozhodne

---

⁶³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.104.

⁶⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.105.

⁶⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.105.

nepokračovat v cestě dále, ale vrátit se na Euganejské pahorky. Musí v tom být něco velmi seabemrskáčského a masochistického, když se Jacopo rozhodne navrátit zpátky a znovu spatřit Terezu, přestože již pohasla i ta poslední naděje, že by přeci jen mohla být ještě někdy jeho. Jeho původní cíl se tedy značně ztenčuje, když se spokojí s tužbou zemřít alespoň v její blízkosti. Lorenzo se v tuto chvíli vměšuje opět do vyprávění a tento den označuje za den, kdy Jacopo, tentokrát definitivně a nezvratně, dospívá k pevnému rozhodnutí o své nevyhnutelné smrti, pouze nechce zemřít v těchto cizích nehostinných končinách, kde se nenajde ani nikdo, kdo by jej politoval. „Non mi trovo che la rimembranza di pochi piaceri che non sono più, e un mare di sciagure che atterrano il mio coraggio.“⁶⁶ I Jacopův sluha Michele v pozdějších svědectvích uvádí, že od jisté chvíle se mu jeho pán zdál mnohem klidnější a vyrovnanější. Jacopo skutečně nachází v myšlenkách na smrt jistou úlevu a uklidnění:

Sono tranquillo, tranquillo imperturbabilmente. Le illusioni sono svanite; i desiderj son morti [...] Pentimenti sul passato, noja del presente, e timor del futuro; ecco la vita. La sola morte, a cui è commesso il sacro cangiamento delle cose, promette pace.⁶⁷

Cestou zpět se ještě krátce zastavuje v Ravenně u Dantovy urny, což jej ještě více upevňuje v jeho rozhodnutí, ale to už je znovu na Euganejských pahorcích, cestou k Terezině domu potká všechny pohromadě, jak se zrovna navrací z procházky. Jediná Isabellina jej radostně vítá, Tereza málem omdlí, ale přesto ze sebe nevydá ani slovo. Jacopo posílá pro Bibli, v které by si rád něco dohledal.

---

⁶⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.113.

⁶⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.113.

V dopise ze 14.března konečně Jacopo Lorenzovi svěřuje ono hrůzné tajemství, jejímž se stal smutným aktérem a které již tolik měsíců tají ve svém nitru. Jacopo je vrahem! Neúmyslným, ale přesto! Jedné noci před deseti měsíci ještě před svým odjezdem se za zuřící bouřky ohromnou rychlostí proháněl na koni napůl bdělý napůl při smyslech, jak v tomto období činil často, když se snažil zahnat myšlenky na Terezu. Tu se mu pod nohy koně připletl nešťastně člověk; nebylo mu pomoci. Jacopo pomáhá inkognito rodině zemřelého, ovšem to jej výčitek nezbaví. V dopise dále naléhá na Lorenza, aby vše po jeho smrti objasnil.

Vydává se na návštěvu do domu pana T***, kde je vlídně přijat ještě několikrát, ovšem nikdy se nezdrží dlouho. Odoardo, evidentně nesvůj, se jej často netaktně ptá, kdy opět odjede. Pan T*** později přiznává, že již tenkrát měl neodbytný pocit, že v mladíkově obličejí čte smrt.

Mezitím se Jacopo po večerech připravuje na samotný akt, míří nožem do svého srdce: „Il coraggio fu sempre dominatore dell'universo perché tutto   debolezza e paura.“⁶⁸

Naposledy vyhledává ještě onu stařenku, která, ač ji už téměř ani nikdo nepomáhá, stále odkázaná sama na sebe bojuje navzdory všemu o svůj holý život. V těchto posledních dnech začíná psát také dopis na rozloučenou Tereze a ujišťuje ji: „No, cara giovine; non sei tu cagione della mia morte.“⁶⁹

Na den se také stavuje za matkou v Benátkách, aby se s ní rozloučil před údajně delší cestou do většího bezpečí: „Ci rivedremo, forse - mia cara madre, consolatevi, ci rivedremo - per non lasciarci mai pi .“⁷⁰ Celému tomuto představení asistuje také Lorenzo (i on bude nucen o několik měsíců později z města utéci), který svého přítele vidí téměř po dvou letech a je překvapen, že se Jacopo téměř nezměnil, až na to, že jakoby zvolnil pohyby. Lorenzo stále

---

⁶⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.119.

⁶⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.126.

⁷⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.128.

ještě doufá v lepší obrat. Jacopo touží navštívit kostel, kde leží ostatky mrtvé Lauretty, ale nepodaří se mu dostat dovnitř. Navštěvuje tedy krátce alespoň Laurettinu matku.

Po návratu pokračuje v dopise pro Terezu plném láskyplného vyznání a znovu se obrací k Bohu:

Se tu mi concedevi una patria, io avrei speso il mio ingegno e il mio sangue tutto per lei; e nondimeno la mia debole voce ha gridato coraggiosamente la verità. Corrotto quasi dal mondo, dopo avere sperimentati tutti i suoi vizj - ma no! I suoi vizj mi hanno per brevi istanti forse contaminato, ma non mi hanno mai vinto - ho cercato virtù nella solitudine. Ho amato! Tu stesso, tu mi hai presentata la felicità; tu l'hai abbellita de' raggi della infinita tua luce; tu mi hai creato un cuore capace di sentirla e di amarla; mo dopo mille speranze ho perduto tutto! [...] Godi tu, Padre, de' gemiti della umanità?⁷¹

Jacopo se jde rozloučit za Terezou, a v tom je nepříjemně překvapen náhlým příjezdem Lorenza. Ten jej žádá, aby s ním hned nazítří odcestoval do Ancony. Jdou společně do domu pana T*** a před dlouhou cestou se se všemi loučí. Ještě naposledy políbí Jacopo Terezinu ruku. Je už večer, když konečně odchází. Jacopo prosí Lorenza, aby mu ještě ten večer dojel pro nějaké dopisy do Padovy. Lorenzo uposlechně, jako by neměl ani stín ošklivé předtuchy.

Doma Jacopo znovu pokračuje v dopise pro Terezu, zanechává vzkaz, že si přeje být pohřben v noci beze všech náležitostí, tak jak jej najdou, na opuštěném místě spolu s Tereziným obrazem. Ještě jednou vyjde v noci rozloučit se s přírodou a se vším co je mu tu tolik drahým. Pak se ještě naposledy vrátí k dopisu a obrací se znovu k Tereze: „Tra poco saremo disgiunti dal nulla, o dalla incomprendibile eternità.“⁷²

---

⁷¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.133.

⁷² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.136.

Samotná smrt je popsána velmi stručně a všechny okolnosti se dozvídáme opět až z Lorenzova vyprávění. Podezřelé ticho přimělo ráno sluhu Michela vejít do pánovi místnosti, kde našel umírajícího Jacopa v kaluži vlastní krve. Snaží se přivolat doktora nebo alespoň faráře, ovšem oba jsou tou dobou zrovna u jiného umírajícího. Michele vběhne do zahrady domu pana T*** a přivolá na pomoc alespoň jeho. Snaží se Jacopa zachránit, ale přestože rána nezasáhla přímo srdce, ztratil už příliš krve na to, aby mohl zůstat naživu. Když z Padovy dorazil Lorenzo a prodral se davem, který se utvořil před domem, ležel už pan T*** zoufale nad mrtvým tělem. Tereza se po této události uzavírá do sebe a dlouhé dny žije v hlubokém tichu a smutku.

Za pozornost stojí ještě úplně poslední věta románu chladně vyřčená Lorenzem: „*La notte mi strascinaí dietro al cadavere che da tre lavoratori fu sotterrato sul monte de' pini.*“⁷³ Svou naprostou strohostí a věcností připomíná tento konec první větu již moderního existencialistického románu *Cizinec* Alberta Camuse.

---

⁷³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.139.

6. Ztracen v inspiracích

Byly to dny, byly to noci toho nejžhavějšího intelektuálního koitu, kdy téměř srostlý s psacím stolem, vstřebával s úspornou pozorností autorovu duši, hlavu ve výhni, ostatní končetiny zledovělé; byly to studijní orgie, a když se od nich konečně odtrhl, potácel se jak opilý a žilami mu probíhal třas. Je pak přirozené, že to množství, co do sebe vecpal, muselo také něco vydat.

Carlo Dossi, Každodenní autodiagnóza ⁷⁴

Jak Foscolo, tak Goethe se nesporně inspirovali Rousseauovým románem Julie aneb Nová Heloisa, způsobil tehdy velký ohlas a byl jedním z prvních, který zvednul novou vlnu zájmu o epistolární román. Sám Rousseau se minimálně pro název románu nechal inspirovat středověkou korespondencí mezi Pierrem Abélardem a jeho přítelkyní Heloisou.

Román tedy působil novým, neotřelým a inovátorským dojmem, sám F.X.Šalda k tomu říká následující:

Rousseau reformoval Héloisou román jako nikdo před ním: tomuto frivolnímu žánru, který posud se obíral nejmělkějšími city, vší mravní a společenskou pohodlností a konvencí a na nějž posud bylo hleděno jako na nejnižší druh literární zábavy, dává Rousseau nést myšlenky a city tak přísné a veliké, jaké posud podávala snad jen tragédie; Rousseau první učinil z románu, který byl posud ne mnohem více než snůškou frivolností nebo dobrodružství, historii duše a srdce a uvedl do něho celé nové pojetí života a společnosti. Přenesl těžiště z vnějších dějů do duševních a mravních procesů a našel nový pathos a ethos.⁷⁵

---

⁷⁴ Dossi, Carlo. *Lásky*. Přeložil Jiří Pelán. Praha: Odeon, 1990, s.12-13.

⁷⁵ Tretera, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000, s.352.

F.X. Šalda ukázal, že tímto svým románem, v němž zaujímá příroda více místa než kdykoli předtím a jenž se vyznačuje novými způsoby cítění i nazírání i novými formami literárního výrazu, působil Rousseau směrodatně na romantiky 19.st. a že pod jeho přímým vlivem stojí Chateaubriand, Sandová, Hugo, Flaubert, mladý Goethe, Byron, Shelley aj.⁷⁶

Mezi zmíněnými autory Foscolo sice chybí, ale okouzlení a inspirace zejména lyrickou složkou románu je naprosto evidentní, o čemž svědčí i samotný fakt, že jméno „Jacopo“ zvolil Foscolo na počest jednoho z křestních jmen Rousseaua „Jacques“. Jistě jej inspiroval také Alfieri, kterého mimochodem v textu románu Foscolo několikrát cituje, Mario Fubini nachází mezi Alfierim a Foscolem jednu nápadnou paralelu:

Il dramma di Jacopo e di tutti gli eroi alfierani è quello di una volontà che ignara di limitazioni e di compromessi aspira all'impossibile e trova soltanto nel suicidio quella liberazione che nessun aiuto umano o divino potrebbe concederle.⁷⁷

Ovšem pokud chceme Foscola přistihnout při mnohem okatější inspiraci, místy možná hraničící až s plagiátorstvím, musíme se důkladněji zaměřit na Goetheho román *Utrpení mladého Werthera* (1774), který vychází přeci jen o něco dříve, než Foscolova první nedokončená verze románu (1798).

Přejdeme rovnou k přehledu mnoha do očí bijících podobností.

---

⁷⁶ Tretera, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2000, s.352.

⁷⁷ Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978, s.29-30.

Formální shody - Struktura románu

- Před samotným textem krátké upozornění/výstraha čtenáři
- Oba romány jsou shodně rozděleny do dvou částí, Nová Heloisa například do šesti částí. Také místo samotného dělení románu zaujímá v příběhu identickou funkci a je jeho symbolickým zvratem, ani Werther už nemůže nadále snést, že Lottu nenávratně ztrácí a raději odjíždí pryč.

- V Goetheho textu najdeme mnohé příklady zatajovaných míst i jmen: „s nějakou slečnou z B...“⁷⁸, „nebožtíka hraběte z M...“⁷⁹, „jakýsi N.N. (kdo by si pamatoval všechna ta jména“⁸⁰, „kolem kočáru stojí mladý W...“⁸¹, narozdíl od Foscolova románu tu neznáme dokonce ani Wertherovo příjmení.

- S nevyjasněnými okolnostmi seznamuje čtenáře 3. osoba, ve Foscolově případě Jacopův přítel Lorenzo, v Goetheho případě pak osoba vydavatele a posmrtně doplňuje korespondenci o další nalezené zlomky a svědectví dalších aktérů příběhu: Lorenzo, pan T***, Teresa, Michele, Odoardo versus Lotta, Albert

- Werther má také blízkého přítele Viléma, se kterým se radí a dopisuje.

---

⁷⁸ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Přeložil E.A.Saudek. Praha: Aurora, 1999, s.81.

⁷⁹ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Přeložil E.A.Saudek. Praha: Aurora, 1999, s.12.

⁸⁰ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Přeložil E.A.Saudek. Praha: Aurora, 1999, s.29.

⁸¹ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Přeložil E.A.Saudek. Praha: Aurora, 1999, s.45.

Shody dějové a charakterové

- Oba příběhy provází klíčový milostný trojúhelník:

Jacopo - Teresa - Odoardo vs. Werther - Lotta - Albert

- Lotta i Tereza jsou dokonalost sama, Lotta hraje na klavír, Tereza zase na harfu a navíc pěkně maluje. I když Mario Fubini by toto tvrzení ještě upřesnil: „Teresa non potrebbe comparire nel romanzo come Carlotta nell'atto di spalmare il burro sulle fette di pane per i fratellini!“⁸²

- U obou najdeme podobný vývoj vztahu k Bohu.

- Werther miluje Ossiana a Homéra, Jacopo například Danta.

Werther prosí, aby mu už nikdo neposílal žádné knihy, vzpomeňme na rozprodání Jacopovy knihovny a také ve vesničce je velmi oblíbený.

- Oba jsou nemajetní a neurození, z toho vyplývá velký handicap. Ani Werther se necítí příliš způsobilý ke kariéře, když se o ni přeci jen pokusí, záhy zjišťuje, že jeho instinkt byl správný.

- I Werther měl kdysi přítelkyni, která mu záhy umírá.

- Jeho sok Albert je opět nápadně průměrný a obyčejný bez schopností velkého citu a emocí.

- Také závěrečný akt sebevraždy je až nápadně totožný: oba umírají v dlouhé agónii až v ranních hodinách (Werther přesně v poledne), Jacopo potřísní svou krví malý Terezin portrét, Werther třímá v ruce zase rudou stuhu, kterou od Lotty kdysi dostal, když se obě dovídají o smrti jejich ctitelů, obě dvě omdlévají, samotná ceremonie pohřbu je provedena v noci a velmi podobný je i závěrečný strohý odstavec románu:

V noci, k jedenácté, dal ho pohřbít na místě, které si vyvolil. Otec a synové šli za mrtvým. Albert k tomu neměl sil. Báł se o Lottin život. Řemeslníci ho nesli. Za rakví nebylo kněze.⁸³

⁸² Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978, s.403-404.

⁸³ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: Aurora, 1999, s 141.

Paralelní myšlenky

Posuďte sami, nemohl by být autorem následujících výroků sám Jacopo?

Ach, kdybys tomu všemu zas dovedl dát výraz, kdybys tak dovedl vdechnout papíru to, co tak sytě, tak žhoucně v tobě žije, aby se stalo zrcadlem tvé duše, tak jako tvá duše je zrcadlem nekonečného božství.⁸⁴

„Lidská přirozenost,“ pokračoval jsem, „má své meze. Dovede snášet radost, bolest, lítost až do jistého stupně, ale hyne, jakmile je překročen.“

Nejde tu tedy o to, je-li kdo silný či slabý, nýbrž vydrží-li tolik utrpení, kolik mu bylo naloženo, ať už je to trýzeň duševní či tělesná. A zdá se mi právě tak pošetilé říkat, že je zbabělý, kdo si bere život, jako je nevhodné nazývat zbabělcem toho, kdo umírá na zákeřnou horečku.⁸⁵

Werther chápe smrt jako vykoupení od nemoci, kterou je postižen, ani on příčiny své smrti nespojuje s neuskutečněným vztahem s Lottou. Jeho přáním je navrátit se k Bohu jako ztracený syn: „Zvednout záclonu a podívat se za ni, to je vše!“⁸⁶

---

⁸⁴ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: Aurora, 1999, s 13.

⁸⁵ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: Aurora, 1999, s 59.

⁸⁶ Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: Aurora, 1999, s 115.

Prvotní impuls

Ve skutečnosti Goethe nad románem přemýšlel dva roky a pak jej sepsal za pouhý měsíc. Sepsání první verze *Ortise* zabralo Foscolovi celých osmnáct měsíců, jak se dovidáme z Fubiniho studie.

Goethe se nechal inspirovat případy ze své soudní praxe a zejména pak sebevraždou svého kolegy právníka a filozofa K.W.Jerusalemu.

Ale i Foscolo těžší prvotní impuls ze skutečnosti, ve známém dopise J.S.Bartholdymu z 29.zářít roku 1808 se svěřuje:

Io era in Padova; ma non frequentando io le Scuole, non mi era toccato di vederlo mai: ammirai bensì nel mio secreto la filosofica tranquillità d'un giovane che visse con modestia, e morì con coraggio. Sia forza di natura o educazione d'avversità, io sin dalla prima gioventù ho meditato sempre sul suicidio [...] Così dipingendo la mia vita come io la vedevo, e la mia morte come la meditavo, sotto il nome di Jacopo Ortis illudeva me e gli altri, onde, tranne quei pochi a cui l'Ortis ed io non eravamo persone ignote, tutti si credevano a principio di leggere gli autografi del giovane ammazzatosi a Padova.⁸⁷

Fubini k této informaci dodává:

Al Goethe la morte del giovane Jerusalem aveva rivelato un'oscura realtà, che egli aveva già presentito in sé medesimo e che osò allora guardare con occhio chiaro: Gerolamo Ortis, che si era ucciso lasciando ignote le cause del suicidio e che il nostro poeta non conobbe personalmente, aveva offerto a lui soltanto un nome, e un nuovo pretesto di fantasticherie.⁸⁸

---

⁸⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Introduzione e commento di Gudino Davico Bonino. Milano: Mondadori, 1995, s. XI-XII.

⁸⁸ Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978, s.20.

Přestože je *Ortis* v některých aspektech otrockou kopií *Werthera* nejen po formální ale i dějové stránce, dovolím si nesouhlasit s tvrdou a nekompromisní kritikou například Francesca De Sanctise: „si riduce [il romanzo] ad una ibrida «poesia in prosa», fallimento di romanzo e fallimento di lirica.“⁸⁹

Ovšem De Sanctis ještě nemohl plně ocenit skutečnou hodnotu díla, cožpak není dostatečným důkazem svébytnosti románu samotný fakt, že Foscolův román přežil až do dnešních dnů a že pro nás má stále poselství? Pustíme ale ještě jednou ke slovu našeho kritika, ve svých neapolských lekcích říká:

Il Foscolo imita, non crea: cangia i nomi, le situazioni; e temendo poi di sembrare imitatore, le mescola e guasta.⁹⁰

Foscolo se k inspiraci *Utrpením mladého Werthera* přiznává několikrát, dokonce i v dopise samotnému Goethemu z 16.ledna 1802, ve kterém Goetha seznamuje se svou italskou odpovědí na jeho román a kde podle mého názoru celkem lakonicky a výstižně celý problém vystihuje: „il Werther riempie più il cuore, e l'Ortis la mente di chi legge.“⁹¹

Foscolo byl jednoduše příliš ovlivněn odkazem svého předchůdce, měl vnitřní potřebu na jeho dílo navázat, převzal Goetheho námět a některé motivy, ale rozšířil jej o další roviny, vložil do příběhu ještě více filozofie, politiky, vlastenectví, emocí a zvedl také míru patosu. Z určitého úhlu pohledu povýšil tak verzi 1.0 na verzi 2.0. Nedá se odpovědět, který z obou románů je zdařilejší, každý je příliš jiný, abychom mohli odpovědět. Ovšem je pravda, že nebýt Goetheho románu, ten Foscolův by patrně nikdy nespátral světlo světa.

---

⁸⁹ Binni, Walter. *Ugo Foscolo Storia e poesia*. Torino: Einaudi, 1982, s.234.

⁹⁰ Binni, Walter. *Ugo Foscolo Storia e poesia*. Torino: Einaudi, 1982, s.234.

⁹¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Introduzione e commento di Guido Davico Bonino. Milano: Mondadori, 1995, s. XV.

7. Inspirován životem

Jsou spisovatelé, kteří mají plnou hrst příběhů na rozdávání a ve svých románech vytváří desítky a stovky naprosto rozdílných charakterů. I u nich by se jistě dala vystopovat jistá míra autobiografie, ale tolika různorodými postavami maskují svou přítomnost v příběhu mnohem rafinovaněji. Jsou však také spisovatelé, kteří v sobě nosí vlastně jediný příběh a jedinou postavu po celý svůj život. Dost často je to pak příběh právě přímo jejich života, který zpravidla různak dotváří, poopravují nebo zamlžují, ale přesto se prostřednictvím jejich příběhu dovídáme mnohé o nich samotných. Už jen fakt, že se daným příběhem a osudem svého hrdiny zabývají, znamená, že se v něm něco z jejich vlastního osudu patrně zazrcadlí. Foscolo je právě tímto naposledy zmíněným případem. Ale v žádném případě se nejedná o handicap, je to zkrátka jen jedna z možných cest, Foscolo na ní kračí namátkou třeba po boku Sveva, Moravii či Prousta. Jejich hrdina roste spolu s nimi, v každé své zachycené životní etapě nám tak může naservírovat jiný chod. Je opravdu velká škoda, že Foscolo od „druhého Ortise“ nakonec upustil, ten měl zachytit portrét dospělého muže okolo čtyřiceti. Jistě by bylo zajímavé, jak by se vyvinul, zda-li by si zachoval svou čistotu nebo bychom byli svědky morální zkázy ve stopách pozdějšího Doriana Graye. Kdoví, možná jsme se mohli dočkat třeba i tak výrazného posunu, jako panuje mezi prvním a třetím románem Sveva. Vraťme se však ale ještě jednou k Wertherovi, abychom si od M.Fubiniho vypůjčili ještě jedno názorné přirovnání:

I dolori del giovane Werther sono un'opera d'arte e altra legge non conoscono se non quella dell'arte, le Utime lettere di Jacopo Ortis sono altra cosa, più e meno che un romanzo, il "diario," come dice il foscolo, "delle proprie angosciose

passioni, com'ei le provava d'ora in ora, e le andava di giorno in giorno scrivendo," non soltanto, come egli dice, pel corso di diciotto mesi, ma in un periodo di tempo ben più lungo; e quanto ai due protagonisti, se del giovane Werther si può dire che il Goethe, come ogni artista scoperse il suo personaggio in se medesimo, esso non è se non uno dei personaggi del Goethe, non già il Goethe giovane, Jacopo Ortis invece è il Foscolo stesso, e il suo nome rimase per sempre associato con quello del suo autore.⁹²

A ještě doplňující citát z jiného místa: "Jacopo invece segue, come un'ombra, Ugo: le sue idee e i suoi gusti non sono diversi da quelli del suo autore e si vanno maturando col maturarsi dell'animo foscoliano."⁹³

---

⁹² Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978, s.352.

⁹³ Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978, s.12-13.

Jacopo - Ugo - Lorenzo

Postavy románu *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* tedy nepochybně kolidují s reálnou biografií Ugo Foscola. Můžeme v ní hledat mnohé paralely, ovšem také kontrasty. Vzpomeňme na některá fakta. Foscolův otec umírá Foscolovi v jeho 11 letech, matka odjíždí do Benátek, kam ji Ugo následuje až téměř za čtyři roky. Mezi 18. a 28. rokem se s matkou setkává pouze jedinkrát, poté už asi jen třikrát. Když tajně opouští Milano, nestihne se ani rozloučit.

Ani tehdy, když střídá jedno město za druhým, nestihne nikde příliš zakořenit, ani se nechat ovlivnit specifickou tradicí určitého města. Přestože si Jacopo své matky velmi váží, často je schopen mnohem spontánnějšího projevu náklonnosti cizím lidem, malé Isabellině, Lorenzovi nebo třeba i náhodnému kolemjdoucímu. Ovšem Ugo svou matku a rodinu zbožňoval nade vše, přestože nemohli být tak často spolu. Smrt matky jej trpce zasáhla již za jeho londýnského exilu v květnu roku 1817. Co dalšího mají společného? Život obou je provázen neustálou provizorností. Jako dvě rozmazané tečky je můžeme neustále pozorovat téměř bez spočinutí někde na cestách.

Autobiografickou rovinu však nehledejme pouze ve vztahu Ugo vs. Jacopo, ale také ve vztahu Ugo vs. Lorenzo. Lorenzo je dost možná vnitřním hlasem Foscolova svědomí, vytváří protipól Jacopově nezkrotné povaze a snaží se jej usměrňovat v maximální možné míře. Skutečný Ugo se pak ukrývá někde mezi oběma těmito póly. Když vzpomeneme na některé nepřiliš lichotivé položky Foscolova životopisu, například jeho svárlivost, lásku k přepychu, rozhazovačnost a hráčskou vášeň nebo přílišné zalíbení v ženách, nejeví se nám najednou kontrast téměř vždy křišťálově průzračného a ušlechtilého Jacopa v trochu jiném světle? Nepromítl Ugo do Jacopa znovu všechnu svou nevinnost a naivitu, kterou ztratil, tedy vše, co musel jednou provždy vytěsnit do sféry nesplnitelných

přání. Není vlastně Jacopo jen věrným otiskem poněkud „svatějšího“ Uga, tím, kým by sám zaručeně byl, jen kdyby v životě bylo vše trochu jednodušší?

Také bližší analýza vývoje postavy samotné Terezy nás přivádí k několika zajímavým skutečnostem. V první řadě je tu citelná Foscolova snaha vytvořit další femme fatale italské literatury po vzoru Dantovy Beatrice nebo Petrarcovy Laury. Konečnou podobu Terezy ovlivnilo hned několik Foscolových milenek a platonických lásek. Za první inspirátorku je považována Teresa Pichlerová, manželka V.Montiho, nebo také Isabella Albrizzi. Ovšem role Terezy se v první verzi románu značně liší od té finální. Teresa je tu vdova a malá Isabellina její dcerka. Druhou zlomovou inspirátorkou v pohnuté historii tohoto románu se pak stává Isabella Roncioni, díky níž se Foscolo s takovou vervou vrhá ve Florencii (1800) znovu do přepracovávání dosud nedokončeného románu.

Navíc je dobře známo, že Foscolo do románu vložil dokonce několik autentických dopisů z vlastní milostné korespondence. Tentokrát s jednou ze svých dalších milenek Antoniettou Arese Fagnaniovou, což je jen další důkaz autobiografičnosti díla. To ovšem znamená, že z pohledu těchto několika skutečných dopisů, se z vyfabulovaného příběhu stává alespoň na okamžik opravdový příběh naplněný skutečnými pocity a city, což nám jistě dovolí krátké odvolání třeba na pozdější Kafkovy *Dopisy Felicii*, ve kterých bychom mohli hledat celou řadu dalších paralel s naším dílem.

V neposlední řadě nesmíme opomenout ani společnou Ugovu a Jacopovu lásku k velikánům italské literatury od Danta až k Alfierimu a Parinimu.

Jestliže je již v prvním dopise z Euganejských pahorků obsažena jistá předtucha nešťastného konce, nacházeli bychom jistě soustavně mnoho takových varovných signálů v celém Foscolově neklidném životě. Ovšem jistě sám Foscolo

nemohl ani v nejhorším snu tušit, že ironií osudu zemře, ne sice vlastní rukou, ale za podobně nešťastných a nedůstojných okolností jako jeho Jacopo. Neprotíná se tedy příběh Jacopův a Ugův někde v nekonečnu?

8. Doplnující citace

A mimochodem řečeno, plyne z toho nesmyslnost a nemravnost sebevraždy, kterou se vůbec nic nedá napravit: neboť individuum takto ničící a neguje právě jen svou individuaci, ale nemůže tak zničit základní omyl, vůli k životu, která v sebevraždě hledá jen cestu k výhodnějšímu sebeuskutečnění.

Arthur Schopenhauer⁹⁴

Na závěr naší studie dejme prostor ještě několika velmi zajímavým pasážím románu. Připomeňme si je co možná nejstručněji a nejvýstižněji citáty, které by bylo trestuhodné opomenout.

Existenciální střípky

Již několikrát jsme zmínili, že Foscolo některými svými myšlenkami anticipoval třeba takového Arthura Schopenhauera (1788-1860), Giacoma Leopardiho (1798-1837) nebo dokonce Franze Kafku. Schopenhauer Foscolův román s největší pravděpodobností znát nemohl, zato Leopardi měl Foscola ve velké oblibě a byl jím ovlivněn. Četné styčné plochy mezi nimi necházíme zejména v případech, kdy Foscolo demaskuje macešskou roli Matky přírody a kdy odvrženého člověka spatřuje ve své nahotě jako ubohé zanedbatelné stvoření. Některé následující pasáže nabízejí sebevraždu jako určitý způsob vymanění se ze spárů této nelítostné přírody, která nás již předem apriori odsuzuje k neštěstí; což je ovšem zrovna myšlenka, která je se Schopenhauerem neslučitelná, viz shora otištěný citát.

---

⁹⁴ Mann, Thomas. Schopenhauer. *Svět jako vůle a představa*. Olomouc: Votobia, 1993, s.19-20.

Ed io sono sempre in perfetta armonia con gl'infelici, perché - davvero - io trovo un non so che di cattivo nell'uomo prospero.⁹⁵

Io non lo so; ma, per me, temo che Natura abbia costituito la nostra specie quasi minimo anello passivo dell'incomprensibile suo sistema, dotandone di cotanto amor proprio, perché il sommo timore e la somma speranza creandoci nella immaginazione una infinita serie di mali e di beni, ci tenessero pur sempre affannati di questa esistenza breve, dubbia, infelice. E mentre noi serviamo ciecamente al suo fine, essa ride del nostro orgoglio che ci fa reputare l'universo creato solo per noi, e noi soli degni e capaci di dar leggi al creato.⁹⁶

Io grido allora vendetta con quella turba di tapini co' quali divido il pane e le lagrime: e ardisco ridomandare in lor nome la porzione che hanno ereditato dalla Natura, madre benefica ed imparziale - la Natura? ma se ne ha fatti quali pur siamo, non è forse matrigna?⁹⁷

Conviene dire che Natura abbia pur d'uopo di questo globo, e della specie di viventi litigiosi che lo stanno abitando. E per provvedere alla conservazione di tutti, anziché legarci in reciproca fratellanza, ha costituito ciascun uomo così amico di se medesimo, che volentieri aspirerebbe all'esterminio dell'universo per vivere più sicuro della propria esistenza e rimanersi despota solitario di tutto il creato. Niuna generazione ha mai veduto per tutto il suo corso la dolce pace, la guerra fu sempre l'arbitra de' diritti, e la forza ha dominato tutti i secoli. Così l'uomo or aperto, or secreto, e sempre implacabile nemico della umanità, conservandosi con ogni mezzo, cospira all'intento della Natura che ha d'uopo della esistenza di tutti: e i discendenti di Caino e d'Abele,

---

⁹⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.18.

⁹⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.29-30.

⁹⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.42.

quantunque imitino i loro primitivi parenti e si trucidino perpetuamente l'un l'altro, vivono e si propagano.⁹⁸

Dov'è l'intreccio pittoresco de' colli ch'io contemplava dalla pianura inalzandomi con l'immaginazione nelle regioni dei cieli? mi sembrano rupi nude e non veggo che precipizj. Le loro falde coperte di ombre ospitali mi sono fatte noiose: io vi passeggiava un tempo fra le ingannevoli meditazioni della nostra debole filosofia. A qual pro se ci fanno conoscere le infermità nostre, né porgono i rimedj da risanarle?⁹⁹

Následující dva úryvky mohou připomenout právě dílo Franze Kafky nebo některé filozofií nabité pesimistické pasáže Pirandellova *Il fu Mattia Pascal*.

Tanto e tanto so di essere calpestato; ma almen fra la turba immensa de' miei conservi, simile a quegli insetti che sono sbadatamente schiacciati da chi passeggia. Non mi glorio come tanti altri della servitù; né i miei tiranni si pasceranno del mio avvilimento.¹⁰⁰

O natura! hai tu forse bisogno di noi sciagurati, e ci consideri come i vermi e gl'insetti che vediamo brulicare e moltiplicarsi senza sapere a che vivano? Ma se tu ci hai dotati del funesto istinto della vita sì che il mortale non cada sotto la soma delle tue infermità ed ubbidisca irrepugnabilmente a tutte le tue leggi, perché poi darci questo dono ancor più funesto della ragione? Noi tocchiamo con mano tutte le nostre calamità ignorando sempre il modo di ristorarle.¹⁰¹

---

⁹⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.49.

⁹⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.64..

¹⁰⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.91.

¹⁰¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s.111.

V dalších úryvcích se Foscolo obrací opět k přírodě a kosmu:

Ma nella mia disperazione ti ho poi veduta con le mani grondanti di sangue; la fragranza de' tuoi fiori mi fu pregna di veleno, amari i tuoi frutti; e mi apparivi divoratrice de' tuoi figliuoli adescandoli con la tua bellezza e co' tuoi doni al dolore. [...] anzi una strada concedi al nascere, mille al morire.¹⁰²

Che arroganza! Credermi necessario! - gli anni miei sono nello incircoscritto spazio del tempo un attimo impercettibile.¹⁰³

Io non so né perché venni al mondo; né come; né cosa sia il mondo; né cosa io stesso mi sia. E s'io corro ad investigarlo, mi ritorno confuso d'una ignoranza sempre più spaventosa. Non so cosa sia il mio corpo, i miei sensi, l'anima mia; e questa stessa parte di me che pensa ciò ch'io scrivo, e che medita sopra di tutto e sopra se stessa, non può conoscersi mai. Invano io tento di misurare con la mente questi immensi spazj dell'universo che mi circondano. Mi trovo come attaccato a un piccolo angolo di uno spazio incomprendibile, senza sapere perché sono collocato piuttosto qui che altrove; o perché questo breve tempo della mia esistenza sia assegnato piuttosto a questo momento dell'eternità che a tutti quelli che precedevano, e che seguiranno. Io non vedo da tutte le parti altro che infinità le quali mi assorbono come un atomo.¹⁰⁴

---

¹⁰² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 120.

¹⁰³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 121.

¹⁰⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 124-125.

La fame, i diluvj, e la peste sono ne' provvedimenti della Natura come la sterilità di un campo che prepara l'abbondanza per l'anno veggente: e chi sa? fors'anche le sciagure di questo globo apparecchiano la prosperità di un altro.¹⁰⁵

Il genere umano è questo branco di ciechi che tu vedi urtarsi, spingersi, battersi, e incontrare o strascinarsi dietro la inesorabile fatalità. A che dunque seguire, o temere ciò che ti deve succedere? M'inganno? l'umana prudenza può rompere questa catena invisibile di casi e d'infiniti minimi accidenti che noi chiamiamo destino? sia: ma può ella per questo mettere sicuro lo sguardo fra le ombre dell'avvenire?¹⁰⁶

Ci fabbrichiamo la realtà a nostro modo; i nostri desideri si vanno moltiplicando con le nostre idee; sudiamo per quello che vestito diversamente ci annoja.¹⁰⁷

I libri m'insegnavano ad amare gli uomini e la virtù; ma i libri, gli uomini e la virtù mi hanno tradito. Ho dotta la testa; sdegnato il cuore; e le braccia inette ad ogni utile mestiere. Se mio padre udisse dalla terra ove sta seppellito con che gemito grave io lo accuso di non avere fatti i suoi cinque figliuoli legnajuoli o sartori! Per la misera vanità di serbare la nobiltà senza la fortuna, ha sprecato per noi tutto quel poco che ei possedeva, nelle università e nel bel mondo.¹⁰⁸

Or è questa la ricompensa dopo ventiquattro anni di speranze e di cure?¹⁰⁹

---

¹⁰⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 110.

¹⁰⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 28.

¹⁰⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 60.

¹⁰⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 102.

¹⁰⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 131.

Pro představu srovnáme Foscolovy pasáže s úryvkem z *Morálních dílek* Leopardiho:

Příroda: Myslel sis snad, že svět je stvořen pro vás? Věz, že při tvoření, v pořádcích a ve všem počínání jsem vždy měla a mám jiné záměry než lidské štěstí nebo neštěstí. Výjimky jsou nepatrné. Když vám nějak ubližuji, většinou o tom ani nevím; právě tak nemám tušení, že jsem vám poskytla nějaké potěšení nebo dobrodiní; nedělala jsem a nedělám nic pro vaši potěchu, nebo abych vám pomohla, to si jen namlouváte. A kdybych náhodou vyhladila celý lidský rod, ani bych to nepostřehla.¹¹⁰

---

¹¹⁰ Leopardi, Giacomo. *Morální dílka*. Praha: Odeon, 1979, s.51.

Vlast, vlastenectví a historie

Non accuso la ragione di stato che vende come branchi di pecore le nazioni? Così fu sempre, e così sarà: piango la patria mia, che mi fu tolta, e il modo ancor m'offende.¹¹¹

Or di preti e frati facciamo de' sacerdoti; convertiamo i titolati in patrizj; i popolani tutti, o molti almeno, in cittadini abbienti, e possessori di terre.¹¹²

Nulla ti manca se non la forza della concordia. Allora io spenderei gloriosamente la mia vita infelice per te: ma che può fare il solo mio braccio e la nuda mia voce?¹¹³

Mrzutost nad Petrarcovou zanedbanou památkou v Arquà:

La sacra casa di quel sommo italiano sta crollando per la irreligione di chi possiede un tanto tesoro. Il viaggiatore verrà invano di lontana terra a cercare con meraviglia divota la stanza armoniosa ancora dei canti celesti del Petrarca. Piangerà invece sopra un mucchio di ruine coperto di ortiche e di erbe selvatiche fra le quali la volpe solitaria avrà fatto il suo covile. Italia! placa l'ombra de' tuoi grandi.¹¹⁴

Spero sempre - domani, nel paese vicino - e il domani viene, ed eccomi di città in città, e mi pesa sempre più questo stato di esilio e di solitudine. [...] Così noi tutti Italiani siamo fuorusciti e stranieri in Italia.¹¹⁵

---

¹¹¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 33.

¹¹² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 34.

¹¹³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 109.

¹¹⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 16.

¹¹⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 87.

Nella Italia più culta, e in alcune città della Francia ho cercato ansiosamente il bel mondo ch'io sentiva magnificare con tanta enfasi: ma dappertutto ho trovato volgo di nobili, volgo di letterati, volgo di belle, e tutti sciocchi, bassi, maligni; tutti. Mi sono intanto sfuggiti que' pochi che vivendo negletti fra il popolo o meditando nella solitudine serbano rilevati i caratteri della loro indole non ancora strofinata. Intanto io correva di qua, di là, di su, di giù come le anime de' scioperati cacciate da Dante alle porte dell'inferno, non reputandole degne di starsi fra' perfetti dannati.¹¹⁶

Víra

E così nel mio furore e nelle mie superstizioni io mi prostendo su la polvere a scongiurare orrendamente un Dio che non conosco, che altre volte ho candidamente adorato, ch'io non offesi, di cui dubito sempre - e poi tremo, e l'adoro. Dov'io cerco ajuto? non in me, non negli uomini: la Terra io la ho insanguinata, e il Sole è negro.¹¹⁷

---

¹¹⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 26.

¹¹⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 108.

O legislatori, o giudici, punite: ma talvolta aggiratevi ne' tuguri della plebe e ne' sobborghi di tutte le città capitali, e vedrete ogni giorno un quarto della popolazione che svegliandosi su la paglia non sa come placare le supreme necessità della vita. Conosco che non si può rimutare la società; e che l'inedia, le colpe, e i supplizj sono anch'essi elementi dell'ordine e della prosperità universale; però si crede che il mondo non possa reggersi senza giudici né senza patiboli; ed io lo credo poiché tutti lo credono. Ma io? non sarò giudice mai. In questa gran valle dove l'umana specie nasce, vive, muore, si riproduce, s'affanna, e poi torna a morire, senza saper come né perché, io non distinguo che fortunati e sfortunati. E se incontro un infelice, compiango la nostra sorte; e verso quanto balsamo posso su le piaghe dell'uomo: ma lascio i suoi meriti e le sue colpe su la bilancia di Dio.¹¹⁸

Láska

Se potessi dipingerti la sua pronunzia, i suoi gesti, la melodia della sua voce, la sua celeste fisionomia, o ricopiar non foss'altro le sue parole senza cangiarne o traslocarne sillaba, certo che tu mi sapresti grado.¹¹⁹

Oh come la beatitudine d'essere amato raddolcisce qualunque dolore!¹²⁰

Qui siamo almeno sotto lo stesso cielo.¹²¹

Ma penso: Ed è pur vero che questa immagine d'angelo de' cieli esista qui, in questo basso mondo, fra noi? e sospetto d'essermi innamorato della creatura della mia fantasia.¹²²

---

¹¹⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 105.

¹¹⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 13.

¹²⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 116.

¹²¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 23.

Úryvek z dopisu Tereze ze dne 17.září:

Che se ora l'amarti di questo amore insoffribile, immenso, e tacere e seppellirmi agli occhi di tutti, potesse ridarti pace - se la mia morte potesse espiare al tribunale de' nostri persecutori la tua passione e sopirla per sempre dentro il tuo petto, io supplico con tutto l'ardore e la verità dell'anima mia la Natura ed il Cielo perché mi tolgano finalmente dal mondo. Or ch'io resista al mio fatale e insieme dolcissimo desiderio di morte, te lo prometto; ma ch'io lo vinca, ah! tu sola con le tue preghiere potrai forse impetrarmelo dal mio Creatore - e sento che ad ogni modo ei mi chiama. Ma tu deh! vivi per quanto puoi felice - per quanto puoi ancora.¹²³

Io non amerò, quando sarà d'altri, la donna che fu mia - amo immensamente Teresa; ma non la moglie d'Odoardo - ohimè! tu forse mentre scrivo sei nel suo letto!¹²⁴

Lyrika

Il mal tempo s'è diradato, e fa il più bel dopo pranzo del mondo. Il Sole squarcia finalmente le nubi, e consola la mesta Natura, diffondendo su la faccia di lei un suo raggio.¹²⁵

Ecco il Sole più bello! Tutte le mie fibre sono in un tremito soave perché risentono la giocondità di questo Cielo raggiante e salubre. Sono pure contento di essere partito! proseguirò fra poche ore; non so ancora dirti dove mi fermerò, né quando terminerà il mio viaggio: ma per il 16 sarò in Tolone.¹²⁶

---

¹²² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 62.

¹²³ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 86.

¹²⁴ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 108.

¹²⁵ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 16.

¹²⁶ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 99.

"Contemplo la campagna: guarda che notte serena e pacifica! Ecco la Luna che sorge dietro la montagna. - O Luna! amica Luna. Mandi ora tu forse su la faccia di Teresa un patetico raggio simile a questo che tu diffondi nell'anima mia? Ti ho sempre salutata mentre apparivi a consolare la muta solitudine della Terra: più volte uscendo dalla casa di Teresa ho parlato con te, e tu eri testimonia de' miei delirj: questi occhi molli di lagrime più volte accompagnata in grembo alle nubi che ti ascondevano: ti hanno cercata nelle notti cieche della tua luce. Tu risorgerai, tu risorgerai sempre più bella; ma l'amico tuo cadrà deforme e abbandonato cadavere senza risorgere più. Or ti prego di un ultimo beneficio: quando Teresa mi cercherà fra i cipressi e i pini del monte, illumina co' tuoi raggi la mia sepoltura."¹²⁷

---

¹²⁷ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 119.

Člověk a společnost

Forse più che l'amore della virtù, il timore della bassezza m'ha trattenuto alle volte dalle colpe, che sono rispettate ne' potenti, tollerate ne' più, ma che per non lasciare senza vittime il simulacro della giustizia sono punite nei miseri.¹²⁸

Alcuni sapienti si vantano d'avere domate le passioni che non hanno mal combattuto.¹²⁹

Quello istinto ispirato dall'alto che costituisce il GENIO non vive se non se nella indipendenza e nella solitudine, quando i tempi vietandogli d'operare, non gli lasciano che lo scrivere.¹³⁰

Coloro che non furono mai sventurati, non sono degni della loro felicità. Orgogliosi! guardano la miseria per insultarla.¹³¹

Anche le persone di ottimo cuore si stancano di fare del bene; sono tanti i tapini.¹³²

---

¹²⁸ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 26.

¹²⁹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 115.

¹³⁰ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 27.

¹³¹ Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 41.

¹³² Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Milano: Mondadori, 1995, s 102.

V. BRATŘI V TRIKU

Le ultime lettere di Jacopo Ortis; Senilità; Il fu Mattia Pascal; Uno, nessuno e centomila; Il trionfo della morte; L'altalena delle antipatie; Il piacere; La lettera U (manoscritto d'un pazzo); La luna e i falò; Gli Indifferenti; La coscienza di Zeno; Le ambizioni sbagliate; Il piacere; Operette morali; Fosca; La desinenza in A; La noia; La cognizione del dolore; Con gli occhi chiusi; ...

Musíme opravdu ještě něco dodávat? Copak k nám tato díla nepromlouvají již prostřednictvím svých názvů? Copak neslibují už předem nevšední zážitky, nebudí pocit něčeho „un po' pesante“, nedávají tušit možnou vzájemnou příbuznost mezi sebou a copak nepřizívají očekávání něčeho zlověstného nebo dokonce zvráceného?

Tematická látka románů je značně omezena, proto jsou si kostry příběhů tak často podobné jako vejce vejci. Důležitý je však vždy způsob, jakým je daná látka zpracována a podávána. V podstatě se tedy vyprávějí stále ty samé příběhy o dokonce jednom a tom samém člověku, jen pokaždé trochu jinak a také v jiném sociálním a politickém kontextu. Totiž, aby i stokrát slyšený příběh získal nový půvab a uvěřitelnost, musí se stále obnovovat a vyvíjet právě tyto výrazové prostředky.

Podívejme se nyní v krátkosti alespoň na několik nejvýznamnějších románů, které jsou v těsném příbuzenském vztahu s naším analyzovaným románem.

1. Povedená trojka

Le donne sanno sempre quello che vogliono. Nin ci furono esitazioni né da parte di Ada che mi respinse, né dall'Augusta che mi prese, e neppure da Carla, che mi lasciò fare.

Italo Svevo ¹³³

Hned v prvním Svevově románu *Una vita* můžeme najít celou řadu paralel mezi hlavním protagonistou Alfonsem Nittim a Jacopem Ortisem. Opět zde nacházíme tu všudypřítomnou atmosféru vykořeněnosti, pocit vlastní vnitřní privilegovanosti, touhu po výjimečnosti a možná nás zarazí také opětovná nepřítomnost otce, zvláště když si uvědomíme, že tato „otcovská složka“ nechybí jen u Jacopa Ortise, ale bude chybět také v Pirandellově *Il fu Mattia Pascal* či v Moraviově románu *Gli Indifferenti*. Těžko říci, zda-li je to vše náhoda či záměr a nakolik tento fakt ovlivnil další osudy našich antihrdinů. Bankovní úředníček Alfonso Nitti se svým nudným zaměstnáním podobá sice spíše Wertherovi, ovšem svou práci chápe jen jako nutné zlo a určité provizorium, než se podaří prosadit v literárním kruhu. Ovšem jeho literární tvůrčí činnost je téměř nulová. Podobně jako Jacopo napíše jednu kapitolku *Frammento della storia di Lauretta*, také v Alfonsově případě zůstává jen u úvodní kapitoly románu. Osudová chvíle pro Alfonsa nastává opět ve chvíli, kdy poznává Annettu, dceru svého zaměstnavatele bankéře Mallera, a zatouží po ní. Román sleduje postupný vývoj jejich vztahu, od úmyslu napsat společný román (který se příliš nedaří), až po jeho vyvrcholení, po jejich jedinou společnou noc, kterou se také tento románek uzavírá. Alfonso se zaleká důsledků a odpovědnosti, které mohou z této noci vyplynout, uvědomuje si, že se zřejmě dopustil něčeho, co jeho postavení

---

¹³³ Svevo, Italo. *Tutti i romanzi e i racconti*. Roma: Newton, 1991, s.499.

nemělo být souzeno. Uzavírá se do sebe, a místo aby jednal a pokusil se vše zvrátit ve svůj prospěch nebo se alespoň radoval z toho, že Annettu „dostal“, odjíždí z města ukvapeně pryč. Pokud se předtím na chvíli dokázal vznést nad zem, tak nyní dopadá zpátky s mnohonásobně větší razancí a schoulený čeká, kdy přijde další rána. Jak rád by ještě vše vrátil zpátky a byl dál v klidu spokojeným poníženým úředníčkem.

Jedno je však jisté, nehledě na to, zda-li Jacopo či Alfonso svou vysněnou lásku nakonec dobývají či ne, jsou stále stejně nešťastní a nevyrovnaní. Proto si dovolím zapochybovat, že by kdy mohli opravdového štěstí dosáhnout, aniž by významně zapracovali sami na sobě. Než aby se všemu rozhodně postavili, volí oba raději dobrovolnou smrt...

Emilio Brentani, protagonista následujícího Svevova románu *Senilità*, je zjednodušeně řečeno pokračováním dospělejšího a o poznání vyvrážděnějšího Alfonsa. Jeho velký pokrok spočívá v tom, že svému trápení dokáže čelit o poznání lépe, než bylo u těchto hrdinů dosud zvykem, a dokáže se dokonce vyvarovat i tradiční závěrečné sebevraždě. Mohli bychom jistě hledat a najít další spojitosti, ale přejdeme již rovnou ke Svevovu poslednímu románu.

Zeno Cosini, nejstarší ze tří bratrů, sebou totiž přináší zcela novou definici a nový pohled na "inetta", narozdíl od Alfonsa i Emilia. Dokáže svou "nemoc" nejen identifikovat, ale v průběhu románu zjistí, že je mnohem úspěšnější v okamžicích, kdy se s ní dokáže sladit a přijmout ji za svou. Narozdíl ode všech předchozích hrdinů, kteří se ji marně snažili potlačit. Zeno dokáže z tohoto handicapu s úsměvem na tváři udělat svou přednost. Vzpomeňme například na Zenovy námluvy své budoucí ženy, místo vytoužené Ady mu je podstrčena Augusta, o kterou by se býval ani neucházel, ale on přijímá a až čas dá jeho zprvu nemyslitelné "volbě" za pravdu.

V románu *La Coscienza di Zeno* se mnohé věci značně relativizují. Kdysi jednoduché vazby už jsou mnohem komplikovanější a ne tak jednoznačné. Už tu není místo pro plnohodnotnou dokonalou lásku se kterou vše stojí anebo padá. Nebo si vezměme třeba takového Guida, úspěšného nápadníka Ady a tedy Zenova soka. V očích Zena už není jen hodný a průměrný, jako tomu bylo doposud, ale Zeno k němu má mnohem ambivalentnější vztah a v průběhu románu se různak vyvíjí. Psychologie románu je mnohem propracovanější a méně předvídatelnější. Máme co do činění opravdu s moderním románem.

Svevo i Foscolo patří k těm autorům, kteří celý život píšou v podstatě o jedné a té samé postavě, která se mění spolu s nimi. Velká škoda, že kvůli předčasné smrti Svevo nestihl dopsat román *Il vecchione*. Vzhledem k tomu, že i Foscolo původně zamýšlel sepsat druhého Ortise, bylo by to jistě velmi zajímavé srovnání.

2. Hezounký ošklivka na druhou

Copernico, Copernico, don Eligio mio, ha rovinato l'umanità, irrimediabilmente. Ormai noi tutti ci siamo a poco a poco adattati alla nuova concezione dell'infinita nostra piccolezza, a considerarci anzi men che niente nell'Universo, con tutte le nostre belle scoperte e invenzioni; [...] Storie di vermucci ormai le nostre.¹³⁴

První, co při četbě románu *Il fu Mattia Pascal* udeří do očí je bezpochyby jeho nepřehlédnutelný a jemný humor, nespočitatelné detaily, které do sebe přiléhavě zapadají a které tisíckrát pobaví znovu. Až se zatočí hlava, když jen pomyslíme, na co vše musel pomyslet Pirandello, aby do sebe vše s takovou lehkostí zapadalo. Ovšem velmi záhy tato odlehčená poloha románu doslova zhořkne na jazyku a vystřídá ji vlastně mnohem ponuřejší a naléhavější pasáže. Humor zcela nezmizí, ale jakoby najednou zcela změní svou tvář, nebo je možná od začátku stejný, ale my až teď začínáme chápat jeho pravou podstatu. To přece není žádná legrace. Za každým vtípkem se ve skutečnosti schovává něco velmi vážného, něco co bolí a do čeho si Pirandello s radostí opakovaně rýpne. Jestliže Zeno díky jistému humoru překonává svou nemoc a jisté vrozené „outsiderovství“, v tomto případě je humor nástrojem něčeho zcela jiného. Ukazuje na niternější skrytější podstatu věcí.

Debenedetti si ve své studii *Il romanzo del Novecento* všímá, že Pirandello se snaží: „interessare il pubblico ad ogni costo“¹³⁵ a tímto v sobě nezapře již v tuto chvíli budoucího divadelníka. Ve stejné studii znovu ještě jednou Debenedetti přiléhavě Mattiu definuje následovně:

---

¹³⁴ Pirandello, Luigi. *Tutti i romanzi*. Roma: Newton, 2001, s.188.

¹³⁵ Debenedetti, Giacomo. *Il romanzo del novecento*. Milano: Garzanti, 2001, s.332.

„Mattia è un personaggio in disponibilità: il che vuol dire che non ha fini propri, e non li ha perché ignora il quid più profondo, originale, originario, di se stesso, quella che potremmo chiamare la specifica vocazione della propria energia vitale.¹³⁶“

Zázračnou výhrou se Mattiovi podaří vyprostit se z dosavadních vazeb, osvobozuje se od nemilované manželky i láteřivé tchýně a vydává se na cesty. Po několika měsících je však nasycen a rozhodne se usadit a začít nový život v Římě. Zde máme možnost seznámit se s další plejádou zajímavých postav, nevinnou Adrianou, prostounkým staříkem Palearim (naprostým opakem Malagni), i proradným Papianim. Ovšem záhy pochopí, že staré vazby zpřetrhal, ale nové není možné vytvořit. Mattia jednoduše neunesse tu přílišnou svobodu a až časem porozumí, že jej tato relativní svoboda uvrhla do ještě větší nesvobody a absurdity, proto se rozhodne s pochybnou existencí Adriana Meise skoncovat. Mattia alias Adriano je ve světě vlastně úplně stejný vyhoštěnec jako Jacopo. Včetně římského pobytu je na své "pouti" téměř dva roky, tedy podobně dlouho jako trvá Jacopovo vyhoštění. Mattiův otec, jenž ke svému bohatství přišel díky velmi podobné štěstěně, se svého nově nabytého postavení zhostil mnohem lépe. Peníze okamžitě proměnil v nemovitosti, a tak je bezpečně uchoval až do doby, než se po jeho smrti Pascalovi nechali vlastní vinou a přílišnou důvěřivostí okrást správcem pozůstalosti Malagnou (opět tím mužem činu nebo chcete-li "záporňákem" příběhu srov. Odoardo či Leo). Tím ovšem nechceme tvrdit, že se Mattia měl s penězi vrátit ihned domů a zjednat si úctu a pořádek, tímto zvratem by patrně nebylo už o čem dál psát.

Avvertenza sugli scrupoli della fantasia je pro nás velmi zajímavý Pirandellův dodatek (poprvé se objevuje ve vydání

---

¹³⁶ Debenedetti, Giacomo. *Il romanzo del novecento*. Milano: Garzanti, 2001, s.317.

z roku 1921), ve kterém Pirandello vychází vítězně z polemiky s kritiky, kteří mu často vyčítali naprostou nevěrohodnost Mattiova příběhu, Pirandello se s nadhledem rozohňuje:

*Perché la vita, per tutte le sfacciate assurdità, piccole e grandi, di cui beatamente è piena, ha l'inestimabile privilegio di poter fare a meno di quella stupidissima verosimiglianza, a cui l'arte crede suo dovere obbedire.*¹³⁷

3. Lhostejní Ardengové

Román *Gli Indifferenti*, úžasná, a troufám si říci, nepřekonaná Moraviova prvotina je strhujícím, do několika málo dní nahuštěným příběhem pěti úzce propojených postav rodiny Ardengovi a jejich nejbližších přátel. Již úvodní deštivá atmosféra v předvečer fašistické éry s ponurým krepuskolárním nádechem náležitě připravuje půdu pro složitý spletenec vztahů a několik milostných trojúhelníků mezi hlavními protagonisty Michele, jeho antagonistou Leem a jejich ženskými protipóly: Mariagraziou, Carlou a Lisou. Každá z postav má v záloze něco na tu druhou, něco co každou chvílí hrozí prozrazením, pro jednu z postav je vždy příznačné jisté tápání, zejména pak soustavně pro matku Michela a Carly – Mariagrazii, pro niž je odhalení reálných vazeb jen těžko dešifrovatelné, přestože se vlastně prostřednictvím její osoby příběh a osudy všech prolínají.

Matka Mariagrazia žárlí na svou přítelkyni a bývalou milenku svého současného milence Lea, přitom netuší, že Lisa ve skutečnosti navazuje intimní vztah s Michele, a naopak by měla být na pozoru spíše před svou dcerou Carlou, kterou svedl právě Leo. Michele je tou postavou nejvíce

---

¹³⁷ Pirandello, Luigi. *Tutti i romanzi*. Roma: Newton, 2001, s.309.

v popředí, přestože v románu není zcela jednoznačný (anti)hrdina, právě jeho inettismus je nám servírován nejhojněji. Stojí na prahu dospělosti a sexuální iniciace, bez jasných cílů, zmaten z toho všeho, co právě odkrývá. Příliš přemýšlí, přitom nenachází odvahu k akci. Svůj osud evidentně nedoručí pevně ve svých rukou, spíš je jím vláčen a zmítán, a to platí i pro ostatní postavy románu. Když například odhaluje, že Leo svedl sestru Carlu, odhodlává se přece jen k akci a Lea se rozhodne zabít. Důkladně se na tento čin připravuje a zakoupí i revolver, ale v rozhodující chvíli zapomene zbraň nabít a celý akt pomsty se tak mění ve směšnou frašku. Všimněme si, že se opět jedná o neúplnou rodinu, o otci snad nepadne jediná zmínka ani vysvětlení. I tato absence bude alespoň zčásti příčinou Michelovy pasivity. Jako jistá náhrada otce tu do jisté míry může fungovat matčin milenec Leo, opět prototyp zajištěného úspěšného muže (Srov. Malagna, Odoardo), kdy smělost a hrubá šedá síla drze převálcují vše okolo.

Opět se jako u Foscolova románu dostáváme k otázce, proč tito mladí krásní a nadaní lidé (Michele a Carla) přistupují na tuto hru a nenachází sílu ani dostatečnou vůli stav věcí změnit, proč se Carla nechává svést obstarožním milencem své matky, ani v nejmenším tu přece nejde o žádnou fatální vášeň, které by nutně musela podlehnout, za Carlu nám odpoví Michele:

„Te lo dirò io il perché” continuò Michele trionfante e pur dentro di sé terribilmente irritato dalla parte che gli toccava fare (Cosa sono? Pensava, un padre di famiglia?): “Hai avuto un momento di debolezza, di noia, non hai voluto neppure cercare più in là di Leo, lo hai accettato subito come avresti accettato un altro se si fosse fatto avanti... gli hai ceduto senza saper perché, forse soltanto per far qualcosa.”

"Sì... per far qualcosa" ella ripeté.¹³⁸

Nuda a lhostejnost k sobě samým je tedy vlastně hlavním hybatelem příběhu, je jedno co se přihodí, hlavně ať už to je, hlavně ať věci nezůstávají tak, jak jsou, mohla by říci nebo spíš pomyslet Carla. Lhostejní jsou totiž příběhem nevyřčeného, všichni (hlavně Michele) touží tolikrát promluvit, ale neodvážejí se, nechají to dál hnít uvnitř, jako by snad ani nešlo o to nejdůležitější, o jejich vlastní osudy, ale o něco mimo ně, co nechávají plynout jako řeku a opravdu lhostejně vyčkávají, až co sama jednou přinese velká voda. Slovo „indifferente“ se v tomto románu z velké části kryje s významem našeho chápání slova „inetto“.

A my čekáme na velké dramatické finále, na rozuzlení plně vykřičené zloby, kdy se vyjeví vše, co bylo dosud pečlivě skrýváno pod pokličkou a matka se doví vše, co ji po celou dobu unikalo, ve skutečnosti však román končí již v předvečer tohoto odhalení. Závěr románu nabízí nečekaně optimistické východisko pro Michela. Zdá se, že je přeci jen na cestě překonat svou nezpůsobilost a naučit se nebýt v rozporu se svými představami, přijímá pozvání Lisy na večer, i Carla se smiřuje se svým osudem, přestože vlastně zapadá ještě hlouběji do své předchozí role, když přijímá nabídku na sňatek s Leem. Předchozí zkušenost ji patrně nebyla dostatečným impulzem, aby dokázala vykročit novým směrem. Ovšem konec je v podstatě otevřený, kdoví, jak to všechno nakonec stejně vlastně dopadlo...

Narozdíl od „všech těch“ Camusů a Sartrů má Moravia jednu velkou výhodu, a to je čas, všechny pozdější existencialisty totiž předběhl o dobré dvě desetiletí. Přesto se zdá, jako by se vypsál už tímto románem, jako by už v něm řekl vše podstatné. Postavy a příběhy mnoha jeho pozdějších existencialistických děl trpí mnohdy určitou překombinovaností

---

¹³⁸ Moravia, Alberto. *Gli Indifferenti*. Milano: Bompiani, 2001, s.265.

a ztrátou uvěřitelnosti, postavy nebudí dojem, že jsou z masa a kostí a že žijí v autorově hlavě svým vlastním nevyzpytatelným životem, často máme spíše pocit, že autor začínal psát příběh jakoby od konce, tzn. že dopředu věděl, co povede tu a tu postavu k tomu a tomu a jak ji nasměrovat, aby se vše vyvíjelo tak a tak, což samo o sobě není jistě nic špatného, ale kupříkladu s Pirandellovým geniálním Mattiou Pascalem to je dost možná v rozporu, ledaž by Pirandello dokázal svůj kalkul maskovat ještě mistrovštěji, než sepsat své dílo.

VI. SLOVO ZÁVĚREM

Jen málokdy se v literatuře objeví tak výjimečný zjev nebo dílo, které si dokáže uhájit svou osobitost napříč novými věky a které dokáže svým nesmrtelným poselstvím promlouvat ke stále novým a novým generacím a předávat tak dál své vábné a neporušené kouzlo.

A když se v nějakém hvězdném okamžiku přece jen zadaří, v nejlepším případě možná tak jednou do tisíce, a smíchají se ve správném poměru všechny ingredience, kterých je třeba: talent, osobnost, múza, vůle, i správné načasování, je naší povinností si těchto darů projevené štěstěny vážít a hýčkat si je.

V této práci jsme se v první řadě zaměřili na analýzu jediného Foscolova románu, ale neomezili jsme se pouze na ni. Snažili jsme se vypátrat i jeho pokračovatele, romány zasazené do jiných historických i společenských kontextů, přesto stále s velmi podobným typem hrdiny i poselstvím. Netroufáme si tvrdit, že všechny zmíněné romány patří bez výhrady do zlaté studnice světové literatury, ale nejméně v intencích té národní italské literatury mají vsutku výjimečné postavení. Každý ze zmíněných románů s sebou přináší jisté obohacení, jisté specifikum a dokáže si jej ve více či méně nezměněné podobě uchovat po řadu desetiletí. V případě románu *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* už tomu budou brzy celá dvě staletí¹³⁹, samotný fakt, že dílo přežilo až do dnešních dnů, že je dosud stále diskutováno, je jistě sám o sobě slušnou zárukou kvality svébytnosti a hodnoty díla.

---

¹³⁹ Pokud samozřejmě počítáme až od data vydání finální verze románu.

Romány plné antihrdinů nasáklých svým „inettismem“ až do morku kostí, plné existenciální rozporů, to je to, po čem dychtíme. Z určitého pohledu je možná tento typ románů jedním z nejpodnětnějších vůbec. Nutí nás zkoušet vidět za hranice poznatelného. Doufejme, že zástup „inettů“ nikdy nevymře a nikdy nepřestane mít nové a nové přírůstky do velké rodiny.

VII. RIASSUNTO

La tematica esistenziale nel romanzo

Le ultime lettere di Jacopo Ortis

di Ugo Foscolo

L'argomento che andremo a trattare è decisamente vasto e articolato, il suo nucleo centrale è costituito dall'analisi della tematica esistenziale trattata ne *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*, libro chiave del pensiero e della produzione Foscoliana e un testo base della letteratura italiana.

Foscolo, come ben espresso ne *Le ultime lettere di Jacopo Ortis* e come molti dei grandi Romantici in generale, conduce una vita estremamente movimentata e tormentata. Sempre in fermento, emotivo e mentale, la vita del tormentato poeta è caratterizzata dall'introspezione costante, il tormento delle passioni e dell'amore e le diverse contraddizioni.

Le ultime lettere di Jacopo Ortis è un romanzo epistolare (le cui lettere sono rivolte all'amico Lorenzo Alderani) in forma romantica, un'autoritratto esistenziale di grande impatto e rilievo. Accolto calorosamente alla sua uscita si conserva come uno dei capisaldi della letteratura moderna.

Nell'opera emergono le due passioni dominanti in Foscolo; la patria e la donna: è infatti un romanzo d'amore e patriottismo. Amore, morte, politica, filosofia, tormento e dannazione si fondono in quest'opera dando vita al primo vero romanzo della letteratura italiana. L'opera è infatti un romanzo d'amore, passione e tormento nel quale Foscolo è adombrato dalla figura di Jacopo.

Il romanzo ha uno sfondo storico affascinante. Per gustarlo dobbiamo tornare alla fine del Settecento, quando Napoleone Bonaparte sacrificò con la pace di Campoformio (17 ottobre 1797) la Repubblica di Venezia, deludendo le speranze di molti patrioti italiani. Per la prima volta nella storia Venezia perse la propria indipendenza e il sogno dell'unificazione dell'Italia rimase irrealizzato per altri sessant'anni.

La nostra opera ha una travagliata vita di rielaborazioni e nuove pubblicazioni. La prima edizione è apparsa nel 1798 a Bologna, la versione definitiva nel 1816 a Londra. L'opera di Foscolo è stata influenzata (a volte forse anche un po' troppo) da diversi modelli. Le più importanti fonti di ispirazione sono state le tragedie di Alfieri, *Giulia o la nuova Eloisa* di Rousseau e soprattutto *I dolori del giovane Werther* di Goethe.

Il destino di Jacopo Ortis assomiglia nettamente alla vita dell'autore, al punto tale da rendere evidente i cenni autobiografici presenti nel romanzo. La stessa „fine“ dell'autore e dell'Ortis seppur diversa trova un anello di congiunzione non sottovalutabile. Vi è quindi una sorta di confessione personale in cui un Foscolo, più buono e farfallone, veste i panni di Jacopo Ortis.

Scorriamo i dati fondamentali della biografia di Foscolo. Niccolò Ugo Foscolo, il maggiore di quattro fratelli, nacque nel 1778 a Zante in Grecia. Dopo la morte del padre (1788) si trasferì a Venezia, dove si dedicò agli studi letterari. Iniziò a scrivere molto presto. La prima della sua tragedia *Tieste* (1797) gli diede immediata celebrità negli ambienti veneziani. Dopo il trattato di Campoformio si rifugiò in diverse città, Milano, Bologna, Firenze, Genova, Pavia,

Nizza, Parigi, Brescia, Padova, Verona. A Milano divenne redattore del «Monitore italiano» e conobbe, tra gli altri, il poeta Vincenzo Monti e sua moglie Teresa Pichler che sarà una delle ispiratrici per il personaggio di Teresa. Entrò poi nell'esercito, prendendo parte a numerose battaglie e rimanendo anche ferito due volte. Sperò a lungo in un avanzamento che non gli venne mai concesso e continuò a subire molte umiliazioni. A Pavia gli sembrò finalmente di realizzare il suo sogno: ottenne la cattedra di eloquenza all'università di Pavia, che però fu chiusa pochi mesi dopo per decisione dell'imperatore. Questo inasprì ulteriormente il suo atteggiamento già ambiguo nei confronti di Napoleone. Perse anche l'amicizia del Monti e suscitò l'ira di tanti colleghi. Dopo l'abdicazione dell'imperatore nel 1815 gli austriaci ritornarono a Milano e offrirono a Foscolo una sistemazione vantaggiosa, ma egli rinunciò al benessere promesso e decise invece di salvare il suo onore. La notte del 30 marzo 1815 partì di nascosto da Milano. Si recò in esilio in Svizzera e dopo un anno e mezzo raggiunse l'Inghilterra (settembre 1816), dove si dedicò alla sua opera come già prima in Svizzera. A Londra visse nelle condizioni più diverse, passando dal lusso apparente alla necessità di lavorare quattordici ore al giorno per poter mangiare. Le sue spese erano sempre superiori alle entrate, i suoi debiti crescevano e le speranze di altissimi guadagni diventavano sempre meno reali. Un nuovo litigio con alcuni amici influenti gli causò la perdita di alcuni affari vantaggiosi. Cambiò nome molte volte per nascondersi dai suoi creditori. Dovette sempre affrontare tantissimi ostacoli per portare a termine le sue opere.

Sognava spesso di tornare in Grecia, ma la sua salute peggiorava rapidamente. Non tornò più né in Italia né a Zante: ammalatosi di idropisia, morì il 10 settembre 1827 nei pressi di Londra, a Turnham Green, visitato da pochissimi amici.

Vediamo adesso in breve la trama del romanzo. Il protagonista del libro Jacopo Ortis è un giovane costretto in esilio dalla sua patria, Venezia, sui Colli Euganei per ragioni politiche. Narra le sue vicende nelle lettere dirette al suo amico Lorenzo. Conosce il signor T***, poi Teresa, una fanciulla già promessa ad un altro giovane, Odoardo. La frequentazione della loro casa attenua l'infelicità del giovane e diviene una delle poche distrazioni che Jacopo si concede. Ma il giovane ben presto si innamora di Teresa che pur ricambiandolo, non potrà essere sua. L'apparente felicità di Jacopo si scontra quindi con l'amore impossibile per Teresa. Il giovane tenta invano di sfuggire ai ricordi e la sofferenza dell'amore viaggiando per l'Italia. Venuto a sapere che Teresa si è sposata, ritorna da lei, ma non trovando altro rimedio o soluzione decide di uccidersi.

Jacopo è un sognatore, vuole realizzarsi ed esprimersi in vari campi, pur essendo un esule che ha da tempo perso il contatto con la vita normale. In primo piano c'è la storia dell'amore incompiuto, ma l'infelicità di Jacopo non riguarda soltanto la questione sentimentale, in realtà è molto più profonda e complicata. Lo tormenta il ricordo del passato glorioso della patria e il paragone con le condizioni in cui versa in quel momento. È pronto a sacrificare i propri interessi (e anche la sua vita) per il bene dell'umanità, però non ha occasione di farlo, quindi desidera almeno esprimersi tramite l'arte, attraverso un'opera letteraria possibilmente di alto livello.

Il suicidio di Jacopo inoltre rispecchia la concezione pessimistica del Foscolo nei confronti della vita. Lo considera l'unico rimedio e l'unica soluzione per liberarsi dalla vita e dalla natura ostile.

Nel personaggio di Jacopo Ortis troviamo già il presentimento del personaggio moderno e le tracce palpabili dell'inettitudine. L'"inetto", il nuovo tipo di personaggio letterario, riscuoterà grande interesse e vivrà moltissime reincarnazioni nei romanzi del Novecento. L'ultimo capitolo è appunto dedicato a tre celebri romanzi del '900: *La coscienza di Zeno*, *Il fu Mattia Pascal* e *Gli indifferenti*.

Crediamo che la bellissima e folle sfilata degli "inetti" non si interromperà mai!

VIII. BIBLIOGRAFIE

Primární literatura

D'Annunzio, Gabriele. *Il piacere*. Roma: Newton, 1999.

D'Annunzio, Gabriele. *Triumf smrti*. Přeložil Jozef Hajný.
Praha: Melantrich, 1974

Foscolo, Ugo. *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*. Introduzione
e commento di Gudino Davico Bonino. Milano: Mondadori, 1995.

Moravia, Alberto. *Gli Indifferenti*. Introduzione di Edoardo
Sanguinetti. Milano: Bompiani, 2001.

Moravia, Alberto. *Lhostejní*. Přeložil Adolf Felix. Praha:
SNKLU, 1963

Pirandello, Luigi. *Nebožtík Mattia Pascal*. Přeložila Alena
Hartmanová. Praha: Melantrich, 1971.

Pirandello, Luigi. *Tutti i romanzi*. Roma: Newton, 2001.

Svevo, Italo. *Tutti i romanzi e i racconti*. Roma: Newton,
1991.

Svevo, Italo. *Vědomí a svědomí Zena Cosiniho*. Praha: Odeon,
1975.

Sekundární literatura

Antona, Traversi, Camillo. *Studi su Ugo Foscolo*. Editore Alfredo Brigola, 1884

Babin, Pierre. *Sigmund Freud tragédie nepochopení*. Přeložily Eva Brdičková a Hana Salajková. Martin: Sloart, 1994.

Binni, Walter. *Ugo Foscolo Storia e poesia*. Torino: Einaudi, 1982.

Bonghi, Giuseppe. *Introduzione a Le ultime lettere di Jacopo Ortis di Ugo Foscolo*. [online]. [cit.2006-02-10]. Dostupné z: <http://www.classicitaliani.it/intro_pdf/intro012.pdf>

Camus, Albert. *Cizinec*. Přeložil Miloslav Žilina. Praha: Odeon, 1988

Čapek, Vratislav a kolektiv autorů. *Dějepis pro II.ročník gymnázia*. Praha: SPN, 1986.

Černý, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992.

Donadoni, Eugenio. *Biografia di Ugo Foscolo*. [online]. [cit.2006-04-03]. [verze. 2001-09-15]. Dostupné z: <http://www.classicitaliani.it/bio_pdf/bio010.pdf>

Debenedetti, Giacomo. *Il romanzo del novecento*. Milano: Garzanti, 2001.

Dostojevskij, Fjodor Michajlovič. *Výrostek*. Přeložila Tatjana Hašková. Praha: Academia, 2004.

- Dossi, Carlo. *Lásky*. Přeložil Jiří Pelán. Praha: Odeon, 1990
- Flemrová, Alice. *Italo Svevo a jeho literární postava*. Praha: Istituto italiano di cultura, 1997
- Freud, Sigmund. *Vybrané spisy I*. Přeložili Jiří Pechar a Eugen Wiškovský. Praha: Avicenum, 1991.
- Fubini, Mario. *Ugo Foscolo Saggi, studi, note*. Firenze: La Nuova Italia editrice, 1978.
- Goethe, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Přeložil E.A.Saudek. Praha: Aurora, 1999.
- Hroch, Miroslav a kolektiv. *Obecné dějiny II - DĚJINY NOVOVĚKU*. Praha: SPN, 1989.
- Kafka, Franz. *Dopisy Felici (výběr z listů)*. Přeložila Ivana Vízdalová. Praha: TV Spektrum, 1991.
- Kafka, Franz. *Zámek*. Přeložil Vladimír Kafka. Praha: Odeon, 1989
- Kol. autorů. *Encyklopedie historie světa*. Přeložili V.Půrová a M.Pochylý. Praha: Ottovo nakladatelství - CESTY, 2001.
- Laclos, Choderlos De. *Nebezpečné známosti*. Přeložila Dagmar Steinová. Praha: Academia, 2003.
- Leopardi, Giacomo. *Morální dílka*. Přeložil Zdeněk Digrin. Praha: Odeon, 1979.
- Mann, Thomas. *Schopenhauer. Svět jako vůle a představa*. Přeložil Jan Dvořák. Olomouc: Votobia, 1993.

Musil, Robert. *Zmatky chovance Törlesse*. Přeložila Jitka Bodláková. Praha: Mladá fronta, 1967.

Oliva, Karel: *Teorie literatury*. Praha: Československá grafická unie, 1932.

Pascal, Blaise: *Myšlenky*. Praha: Odeon, 1973

Pelán, Jiří a kol. autorů. *Slovník italských spisovatelů*. Libri, Praha, 2004.

Poe, Edgar Allen: *Poe aneb údolí neklidu*. Praha: Československý spisovatel, 1972

Poe, Edgar Allan. *Purloined letter*. [online].
[cit.2006-03-10]. Dostupné z:
<http://www.4literature.net/Edgar_Allan_Poe/Purloined_Letter/>

Procacci, Giuliano: *Dějiny Itálie*. Přeložili D.Janderová, B.Klípa, K.Vinšová. Praha: NLN, 1997.

Ptáček, Michal: *Citáty slavných*. Praha: Zeus-B, 1992.

Rousseau, Jean-Jacques. *Júlia alebo nová Heloisa*. Přeložila Soňa Hollá. Bratislava: Tatran, 1982.

Štěpánek, Vladimír a kol. autorů. *Teorie literatury*. Praha: SPN, 1967.

Tedesco, Natale. *La coscienza letteraria del novecento*. Palermo: Flaccovio editore, 1999.

Tretera, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček - Paseka, 2000.

Turgeněv, Ivan Sergejevič. *Rudin*. Přeložila Tatjana Hašková. Praha: Mladá fronta, 1978

Zweig, Stefan. *Amok*. Přeložili Luba a Rudold Pellarovi, Rudolf Vápeník a Jaroslava Vobrubová-Koutecká. Praha: Odeon, 1979.

Zweig, Stefan. *Tři mistři (Balzac, Dickens, Dostojevskij)*. Přeložili Věra a Karel Houbovi. Praha: Melantrich, 1998.